

Politiske betingelser for konfliktutvikling i Tsjetsjenia

En analyse av overgangen fra tsjetsjensk selvstendighetskrav til
terrorisme

STV-3900

Christine Iversen

*Mastergradsoppgave i statsvitenskap
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
Universitetet i Tromsø
Juni 2012*

Til Per-Ivar.

Tusen takk for all hjelp og støtte.

Russiske egennavn og navn på geografiske områder er transkribert i samsvar med norsk språkråds retningslinjer. Retningslinjene for norsk transkripsjon av russisk bygger på de nordiske reglene fra 1970 justert etter endringer i 1995.

Totalt antall ord (inkludert innholdsfortegnelse og litteraturliste): 27 166

Innholdsfortegnelse

1.	<u>Innledning</u>	1
1.1.	TEMA FOR OPPGAVEN	1
1.2.	PROBLEMSTILLING	2
1.3.	FORSKNINGSDESIGN	3
1.4.	OPPGAVENS OPPBYGNING	4
2.	<u>Metode</u>	5
2.1.	CASE-STUDIER	5
2.2.	KONTEKSTUELL METODE	6
2.3.	ANALYSENIVÅ	7
2.4.	KILDER OG KILDEKRITIKK	8
2.5.	WEBERS IDEALTYPER OG KOMPARATIVE STUDIER	9
3.	<u>Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging</u>	11
3.1.	NASJONEN OG IDENTITETSPOLITIKK	12
3.1.1.	<i>Kollektive identiteter</i>	12
3.1.2.	<i>Borgerrettslig nasjonalisme</i>	13
3.1.3.	<i>Kulturell nasjonalisme</i>	14
3.1.4.	<i>Fellestrekk for borgerrettslig og kulturell nasjonalisme</i>	14
3.2.	NASJONSBYGGING	15
3.2.1.	<i>Politisk-territoriell nasjonsbygging</i>	15
3.2.2.	<i>Kulturell nasjonsbygging</i>	16
3.2.3.	<i>Skapte tradisjoner</i>	18
3.3.	MODERNE STATSBYGGING OG DEMOKRATISERING	20
3.3.1.	<i>Moderniseringsperspektivet</i>	20
3.3.2.	<i>Staten og stateness</i>	22
3.3.3.	<i>Liberty og rettsstat</i>	23
3.3.4.	<i>Den moderne staten og historisk kontekst</i>	24
3.3.5.	<i>Metodologiske og normative utfordringer</i>	26
3.4.	OPPSUMMERING	27

Innholdsfortegnelse

4.	<u>Kontekstuell ramme – Historisk oversikt</u>	29
4.1.	TSARSTYRET 1682-1904	29
4.1.1.	<i>Russisk ekspansjon og imperialism</i>	29
4.1.2.	<i>Erobringen av Kaukasia</i>	30
4.1.3.	<i>Storrussisk nasjonalisme</i>	31
4.2.	NASJONALITETSPOLITIKK UNDER SOVJETUNIONEN 1905-1984	32
4.2.1.	<i>Revolusjonstid</i>	32
4.2.2.	<i>Nasjonal selvbestemmelse</i>	33
4.2.3.	<i>Stalintiden</i>	34
4.2.4.	<i>Nasjonalisme og statspatriotisme</i>	35
4.2.5.	<i>Dyrking av det nasjonale</i>	37
4.3.	OPPLØSNINGEN AV SOVJETUNIONEN 1985-1993	38
4.3.1.	<i>Politisk organisering</i>	38
4.3.2.	<i>Nasjonal uro og oppløsning av unionen</i>	39
4.3.3.	<i>Regional suverenitet</i>	42
4.3.4.	<i>Ny politisk struktur</i>	43
4.4.	KRIG OG SENERE UTVIKLING 1994-2012	44
4.4.1.	<i>Første krig mot Tsjetsjenia</i>	44
4.4.2.	<i>Uroligheter og terrorangrep</i>	45
4.4.3.	<i>Normalisering og tsjetsjenifisering</i>	46
4.5.	OPPSUMMERING	48

Innholdsfortegnelse

5. <u>Analyse</u>	49
5.1. STATSREDUKSJON OG TSJETSJENSK SELVSTENDIGHETSKRAV	50
5.1.1. Statsredusering og nye eliter	50
5.1.2. «Baronene»	52
5.1.3. Tsjetsjensk identitet	53
5.1.4. En «skapt» nasjon	54
5.1.5. Den nord-kaukasiske overnasjonale identiteten	55
5.1.6. Kaukasiske konfliktlinjer og allianser	56
5.2. MOT KRIG OG MELLOMKRIGSTID	58
5.2.1. Konflikt mellom nasjon og sentralmakt	58
5.2.2. Demokratisering og krigføring	59
5.2.3. Utfordringer for den nye nasjonen	61
5.2.4. Svak stat og konflikthåndtering	63
5.2.5. Islamisering og radikalisering	65
5.2.6. Politiske mål	66
5.3. TERRORISME OG TSJETSJENIFISERING	68
5.3.1. «Siloviki»	68
5.3.2. Nasjonalisme og xenofobi	69
5.3.3. «Vertikal linje» og tsjetsjenifisering	70
5.3.4. Uformelle kanaler og personlige forbindelser	72
5.4. POLITISK UTVIKLING OG KONFLIKTUTVIKLING	74
6. <u>Avslutning</u>	77
6.1. OPPGAVENS UTFØRELSE OG FUNN	77
6.2. MANGLENDE FORKLARINGER	79
6.3. SELVSTENDIGHETSERKLÆRINGER	80
6.4. ABKHASIA	82
6.5. VIDERE UTVIKLING I TSJETSJENIAKONFLIKTEN	83
<u>Litteraturliste</u>	87
<u>Appendiks</u>	91

Kapittel 1. Introduksjon

- 1.1. Tema for oppgaven
- 1.2. Problemstilling
- 1.3. Forskningsdesign
- 1.4. Oppgavens oppbygning

1.1 Tema for oppgaven

Tsjetsjenia erklærte selvstendighet i september 1991, tre måneder før Sovjetunionens oppløsning. Tsjetsjenia lå på tidspunktet for selvstendighetserklæringen administrativt under Den Russiske Sosialistiske Føderative Sovjetrepublikk (RSFSR). Etter oppløsningen av Sovjetunionen ble RSFSR omdøpt til Den russiske føderasjon (heretter omtalt som Russland). Selvstendighetskravet ble da endret fra et krav om selvstendighet fra Sovjetunionen, til et krav om selvstendighet fra Russland. Konflikten mellom Tsjetsjenia og Russland defineres ofte som en separatistkonflikt, der Tsjetsjenia ønsker å bryte løs fra Russland og danne sin egen stat.

Tsjetsjenia grenser på russisk side mot området Stavropol og republikkene Dagestan og Ingusjetia. I sør-vest grenser Tsjetsjenia mot Georgia. Hovedstaden er Groznyj. Av folkeopptelling i 1989 bodde det 1 270 429 mennesker på områdene Tsjetsjenia og Ingusjetia. Av disse var 734 501 tsjetsjenere. 293 771 var etniske russere. 163 762 var ingusjer. Tsjetsjenerne og ingusjene utgjorde om lag sytti prosent av befolkningen (Grannes og Heradstveit 1994:20).

Som separatistkonflikt er ikke Tsjetsjenia et «uvanlig» tilfelle. Derfor skulle man kanskje tro at forklaringen på konflikten er åpenbar: Etter årevis med undertrykkelse ønsker tsjetsjenerne å danne sin egen stat. Resultatet av konflikten har vært utbrudd av krig i ulik styrke og omfang, deriblant utvikling av terrorisme og geriljakrig. Dette på bekostning av sivilbefolkning såvel som militært personell.

Ut fra et europeisk perspektiv, der nasjonen lenge har blitt klassifisert som grunnlaget for legitimiteten til den moderne stat, er det farlig lett å støtte en slik separatistbevegelse. Det trekkes linjer tilbake til oppløsningen av Sovjetunionen, da mange republikker løsrev seg fra unionen og krevde suverenitet. Så hvorfor ikke også Tsjetsjenia?

Kapittel 1. Introduksjon

Oppgaven tar form av en case-studie med fokus på hvordan det opprinnelige tsjetsjenske separasjonskravet utviklet seg til en geriljakrig med aktiv terrorvirksomhet.

1.2. Problemstilling

Tsjetsjeniakonflikten i seg selv rommer enormt mange problemstillinger og vinklinger, og det finnes mye litteratur som dekker konflikten. Et problem har vært å velge en problemstilling som favner nok, men ikke for mye. I prosessen mot min problemstilling har jeg vært innom et stort omfang av ideer og teorier, samt mange spennende problemstillinger og vinklinger. De fleste av disse har vist seg å være for omfattende for en masteroppgave. Målet har dermed blitt å studere en liten bit av et større bilde. En kontekstuell ramme vil fungere som broen mellom det spesifikke området jeg tar for meg i oppgaven, og helheten av caset. Ved å drøfte de kontekstuelle rammene får jeg en tolkningsramme for oppgaven.

Problemstillingen min lyder som følgende:

«Hvordan har politisk utvikling i Russland påvirket utviklingen av konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia?»

Jeg ønsker med dette å se nærmere på hvordan politisk utvikling i Russland påvirket og påvirker de nasjonale spørsmål og håndtering av konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia. Basert på tidligere forskning innen demokratisering, sovjetologi, nasjonalisme og politisk utvikling, er det forsøkt å finne variabler som kan påvises å være i årsakssammenheng med konfliktutviklingen. Variablene det ønskes å analysere opp mot hverandre er *nasjonalisme* og *statsbygging*, to sentrale begreper for politisk utvikling og minoritetspolitikk.

Problemstillingen legger opp til en gjennomgang av den politiske utviklingen i Russland etter oppløsningen av Sovjetunionen. Det er ikke relevant for oppgaven å analysere Russlands styresett utover dette. Kategorisering av styresett ser jeg bort fra i min oppgave, også i forbindelse med at jeg arbeider med kontekst. Jeg vil beskrive, ikke kategorisere.

For å få fram de kontekstuelle rammene er det nødvendig med et blikk tilbake på tsar-tiden, og også på forholdene til de nasjonale minoritetene under kommunismen. Dette

Kapittel 1. Introduksjon

gjøres for å forstå grunnlaget for selvstendighetskravet, og hvordan oppløsningen av Sovjetunionen påvirket det nasjonale spørsmål i Tsjetsjenia. Oppløsningen av unionen førte i tillegg med seg drastiske endringer i statens styresett. Jeg ønsker å se på hvordan, og om, disse endringene påvirket konflikten og konflikthåndteringen.

Analysen dreier seg konkret om to bevegelser og dynamikken mellom disse: Den første er den tsjetsjenske separatistbevegelsen. Den andre er den russiske responsen på den tsjetsjenske bevegelsen.

1.3. Forskningsdesign

Problemstillingen har en deskriptiv forutsetning og baserer seg på en kontekstuell tilnærming. Analysedelen dreier seg om utviklingen mellom 1989 og 2012. Da dette er meget omfattende er det valgt ut enkelte områder av konteksten som fokuset i oppgaven ligger på, nemlig nasjonalisme og statsbygging.

Denne utvelgelsen av empiri har visse fordeler og ulemper.

For det første tillater det et sammenhengende blikk på de utvalgte områdene. Det blir mulig å se kontinuiteten og utviklingen tydeligere. For det andre skaper det en simplifisering som gjør det mulig å analysere to områder opp mot hverandre. Uten denne simplifiseringen og utvelgelsen av empiri ville ikke en analyse tilpasset oppgavens størrelse latt seg gjennomføre.

Ulempen er at en simplifisering gjør bildet unyansert hva angår variabler og områder som ikke er tatt med, og kan lede til et problem med ekvivalens (flere årsaker til likt utfall).

Områdene som ligger i oppgavens fokus vil bli sett i lys av tidligere hendelser, historisk utvikling, og i en viss grad forholdet til andre områder og variabler. Historiske data er hentet fra sekundærlitteratur om Russlands utvikling både kulturelt og politisk. For et helhetlig bilde av konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia strekker de historiske data seg tilbake til 1800-tallet. I hovedsak er det samlet inn data som beskriver den politiske utviklingen fra slutten av 1980-årene og fram til i dag.

De to variablene *nasjonalisme* og *statsbygging* vil brukes i et forsøk på å formulere en årsaksforklaring, i motsetning til en formålsforklaring. Hendelser deles dermed inn i to kategorier: Hendelser som skal forklares og analyseres (explanandum) og hendelser som

Kapittel 1. Introduksjon

er utløsende årsak (explananda). Konsekvenser av hendelser relatert til konfliktutviklingen (explanandum) vektlegges dermed, mens forklaringer på hendelser som kun regnes som utløsende årsak (explananda) ikke ligger i oppgavens fokus. På bakgrunn av tidsperspektivet i oppgaven er noen hendelser både explanandum og explananda.

1.4. Oppgavens oppbygning

Kapittel to. I kapittel to diskuteres fordelene ved et case-studie, og bruken av kontekstuell metode. I dette kapitlet vil jeg også diskutere valg av litteratur og kilder som er brukt i oppgaven.

Kapittel tre. I dette kapitlet omtales det teoretiske rammeverket. Her vil jeg redegjøre for begreper som utgangspunkt for analysing av konteksten.

Kapittel fire. Kapittel fire er en empirisk del hvor jeg definerer de kontekstuelle rammene. For å svare på problemstillingen vil jeg som tidligere nevnt gå i dybden på caset Tsjetsjenia, og utarbeide en beskrivelse av caset. Jeg bruker en kontekstuell tilnærming for å forklare caset, dets plass i historien og dets sammenheng med oppløsningen av Sovjetunionen. Fokuset ligger på nasjonalistiske bevegelser og politisk utvikling i Russland og Kaukasia generelt.

Kapittel fem. I dette kapitlet vil jeg bringe teorien og empirien sammen. Her analyserer jeg hvordan politisk utvikling har påvirket nasjonalistiske bevegelser og forholdet mellom Russland og Tsjetsjenia, med et spesielt fokus på dynamikken mellom den tsjetsjenske nasjonalistiske bevegelsen og den russiske responsen på separasjonskravet. I analysen vil jeg se om de variablene jeg har sett på er relevante, og i så fall i hvilken grad og på hvilken måte.

Kapittel seks. Avslutningsvis vil jeg skrive hva analysen har ledet fram til. Jeg vil se på muligheten for nye hypoteser i videre forskning på temaet, og videre utvikling av konflikten basert på funnene i oppgaven.

Kapittel 2. Metode

- 2.1. Case-studier
- 2.2. Kontekstuell metode
- 2.3. Analysenivå
- 2.4. Kilder og kildekritikk
- 2.5. Webers idealtyper og komparative studier

2.1. Case-studier

Case-studier er en form for kvalitativ studie. Et case defineres som en samlet gruppe hendelser. En case-studie er et veldefinert aspekt av en historisk episode valgt ut til analyse. Det er altså en samling av hendelser som analyseres, og ikke en enkelt historisk hendelse.

Fordelene ved en case-studie er en nærhet til caset og større presisjon i analysen enn det man får ved en kvantitativ studie. Mange variabler er vanskelige å måle, eller mangler en målbar enhet. Slike variabler vil dermed være vanskelige eller umulige å ta høyde for i en større studie. I en case-studie oppnår man derimot et høyt nivå av konseptuell validitet. Det er enklere å identifisere de indikatorene som best representerer de teoretiske konseptene man ønsker å måle. Det er også lettere å identifisere nye hypoteser og utvikle teori ved studier av unike case. Case-studier har i tillegg den egenskapen at de kan ta høyde for komplekse kausale relasjoner som ekvivalens og komplekse effekter av interaksjoner.

Det finnes utfordringer som blir spesielt viktige å ta hensyn til under en case-studie. En av disse utfordringene følger av vektleggingen av historiske data. Kildekritikk, og også utvalget av kilder, kan få et subjektivt preg. Dette kommer jeg tilbake til i underkapittel 2.4.

I statsvitenskapen ligger fokuset gjerne på statistiske undersøkelser hvor målet er høy generaliserbarhet. Case-studier legger ikke tall og statistikk til grunne for sin analyse. Dette går ut over generaliserbarheten, ettersom funnene primært vil gjelde det ene caset man har forsket på (George og Bennet 2005).

Kapittel 2: Metode

2.2. Kontekstuell metode

Jeg har først og fremst en kontekstuell tilnærming til caset. Innenfor et kontekstuellt rammeverk ligger sensitivitet til caset som basis. Kontekstuell metode er en form for *grounded theory*. Ideen bak *grounded theory* er å ta utgangspunkt i empirien, og ikke teorien. Empirien avgjør forskningsspørsmålet, og teorien velges deretter. Empiri kan være hentet fra tidligere studier basert på *grounded theory*. Formålet er å bringe caset ned på jorden og få et mer virkelighetsnært resultat av forskningen.

Bruk av kontekstuell metode innebærer at den teori eller hypotese som utvikles ikke er generaliserbar, med mindre et nytt case har samme kontekst. Det spesifikke ved metoden utelukker ikke generalisering, men generalisering kan kun skje på bakgrunn av den spesifikke konteksten. Teori som utvikles fra caset vil altså ikke ligge på et høyteoretisk, universelt nivå. Teori som utvikles vil ligge på et middels nivå, hvor det er klare grenser for hvor generaliserbar teorien er (Mjøset 2009:53). Rokkans typologiske kart over Vest-Europa er basert i *grounded theory*, og gjelder kun for Vest-Europa. Denne studien har ingen generaliserbar teori som kan brukes på andre områder av verden. Rokkans forskning kan likevel bidra til utvikling av nye typologiske kart for andre områder. Andre kart kan i prinsippet bygges opp ved lignende arbeid (Mjøset 2009:62). Ved å bidra til et forskningsmiljø kan *grounded theory* slik bygge opp teori på et høyere nivå.

Kontekstuell metode gjennomføres i tre trinn:

Trinn én:

På dette trinnet velges det en prosess eller et utfall som skal studeres. Det jeg studerer er både prosess og utfall: at det har oppstått en konflikt som har gått fra latent til manifest gjentatte ganger over de siste tyve årene. Utfallet, eller selve caset, definerer jeg som konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia fra den første krigen i 1994 og til dags dato. Ettersom dette er en periode på 18 år kan vi også definere caset som en studie av en prosess. Kontekstuell analyse impliserer slik både diakrone (historiske) og synkrone elementer. For mitt case er det viktig å se på utviklingen av sentrale dimensjoner (som sentrum-periferi) over tid.

Trinn to:

Dette trinnet består av en empirisk innsamling. Konteksten defineres og man velger ut elementer som blir sett på som miljøet for den spesifikke prosessen. Dette trinnet legger

Kapittel 2: Metode

grunnlaget for analysen og for det teoretiske rammeverket. I kapittel tre forklares de teorier som er valgt ut for å belyse empirien. Defineringsen av konteksten, og utvelgelse av historiske elementer, er beskrevet i kapittel fire. Selv om teorien er valgt på bakgrunn av empirien er det ønskelig å presentere teorien først, for siden å få en tettere sammenheng mellom kontekst og analyse.

Trinn tre:

På det tredje trinnet sporer man spesifikke linker i prosessen eller utfallet som det forskes på. Prosesssporing kan avdekke om en sammenheng er kausal eller spuriøs (George og Bennett 2005:6). Avhengig av kunnskapen om caset kommer vi fram til en forklaring på caset, eller en bekreftelse/avkreftelse på relevansen av de elementer som er analysert (Mjøset 2009:47). Analysering av prosessene utgjør kapittel fem.

2.3. Analysenivå

Media portretterer ofte Jeltsin og Putin som syndebukker, og som de ansvarlige for forholdene i Tsjetsjenia. Forholdet mellom tsjetsjenere og russiske myndigheter portretteres som å ha vært anspent helt siden eroblingskrigen mot Kaukasia på 1800-tallet. Under Stalin ble mengder av folkeslag, deriblant tsjetsjenere, deportert til Sibir. Jeltsin førte krig mot Tsjetsjenia i 1994-1996. Siden var det Putin som ga ordre til den andre krigen i 1999. Medvedjevs styre fra 2008 til 2012 førte ikke til bedringer i situasjonen, noe som ofte begrunnes med at Putin fortsatt satt med den reelle makten. Krenkelsen av menneskerettighetene og volden virker, om enn ikke opptrappet, så godt vedlikeholdt. Uavhengig av hvem som er den politiske lederen i Kreml virker situasjonen i Nord-Kaukasia å holde seg jevnt over problematisk.

Fra et kontekstuellt utgangspunkt er det dermed en tynn forklaring å hevde at krigene i Tsjetsjenia, og bruddene på menneskerettighetene der, kan føres tilbake til Jeltsins og Putins personer. De var statsledere, og de erklærte krig, men den naturen og formen krigføringen, og ikke minst okkupasjonen, har tatt kan ikke føres tilbake til statslederne alene.

For å forstå den utviklingen som har skjedd og hvordan det var mulig, må vi granske aktørene og den historiske bakgrunn disse aktørene har. Analysenivået ligger på meso-nivå: Grupper brukes som analyseenhet.

Kapittel 2: Metode

2.4. Kilder og kildekritikk

Oppgaven bygger på sekundærlitteratur og tidligere publiserte analyser av Russland, samt teoretiske rammeverk innen den statsvitenskapelige tradisjon. Oppgaven baserer seg på offisielle tekst-kilder. Disse er fordelt i to kategorier: bøker og artikler. Artikkene er hentet fra forskningsmiljøer innen utenriks- og sikkerhetspolitikk (europeiske og amerikanske). Bøkene som er valgt har i hovedsak et oversikts- eller syntetiserende preg.

Øvrig empiri hentet direkte fra Russland er vanskelig, da myndighetene ikke har data publisert for offentligheten. Man blir dermed nødt til å studere de empiriske data som kan observeres i sammenheng med de kilder som er tilgjengelige, for å fange opp tendenser i samfunnet. Å se ting i kontekst blir av spesielt stor betydning da man ikke har tilgang på konkrete data. Eksempelvis er det ikke mulig å si med sikkerhet hvor mange liv som er gått tapt i konflikten, hverken på russisk eller tsjetsjensk side. Man kan heller ikke si sikkert om de data som offentliggjøres er pålitelige, da det eksisterer ulike kilder som motstrider hverandre. I kontekstsammenheng peker dette på visse tendenser, særlig når man tar i betraktning likvideringen av journalister og at media blir kjøpt opp av staten.

Andre typer kilder som kunne vært brukt enten for seg selv eller i kombinasjon med andre kilder er intervjuer, statistiske analyser, avisartikler i en diskursanalyse, eller observasjoner. En direkte observasjon av caset Tsjetsjenia og Russland lar seg vanskelig utføre, da økonomien og tidsrommet for oppgaven ikke tillater dette. Indikasjoner på holdninger i Moskva, blant russere generelt til tsjetsjenere og terrorhandlinger, er derimot funnet via samtaler og kvalitative intervjuer, samt observasjoner gjort i Moskva i valgåret 2004/2005. På dette tidspunktet tilbrakte jeg et år i Moskva, og skrev en introduserende oppgave om Tsjetsjenia. Observasjonene som da ble gjort har vært en del-faktor i beslutningsprosessen om hvilke kilder som har blitt brukt, og hvilke områder som er av interesse for oppgaven. Observasjonene og intervjuene fra 2004/2005 har ikke blitt inkludert i oppgaven, men mange av kildene oppgaven baserer seg på støtter de tidligere observerte indikasjonene.

Jeg er forøvrig klar over motstridende påstander og kilder som argumenterer mot de kildene jeg baserer oppgaven på. Der det har vært relevant og/eller interessant med forskjellige vinklinger og motargumenter er dette tatt med. Ellers blir ikke disse videre

Kapittel 2: Metode

diskutert, da en slik diskusjon ville tatt vekk fokuset fra hovedpoenget i oppgaven.

Et viktig poeng angående mitt kildeutvalg er at litteraturen bærer preg av et europeisk og amerikansk perspektiv. Kildene er i hovedsak hentet fra europeiske og amerikanske forskningsmiljøer. De gjenspeiler dermed grunnleggende vestlige holdninger og forutinntattheter. Det vestlige utvalget av kilder er en konsekvens av språk-barrierer angående russisk litteratur ikke oversatt til engelsk eller norsk. Caset blir dermed holdt opp mot europeiske erfaringer, ofte i en innforstått komparativ kontekst. En slik sammenligning kan være en fordel like mye som en ulempe. En innforstått sammenligning kan den brukes til å belyse ulikheter og likheter, og trekke fram årsakssammenhenger.

2.5. Webers idealtyper og komparative studier

I oppgaven brukes en rekke idealtyper. En idealtipe er ikke en faktisk modell funnet i empirien, men er et teoretisk verktøy. Idealtypen beskriver de essensielle trekkene ved en modell, et fenomen, et samfunn eller et utviklingssystem. Idealtypene er ikke normative, men beskriver rent teoretiske versjoner av de typene fenomen man finner i empirien. Eksempelvis var ikke Webers idealtipe av byråkratiet en faktisk skildring av byråkratier. Det var et forsøk på å fange karakteristikken av et byråkrati, karakteristikker som skiller et byråkrati fra andre former for organisering (Baert 2005:46). Det er ved hjelp av slike idealtyper at man for eksempel kan sette opp stadier for demokratisk utvikling eller identifisere hvilke karakteristikker som skiller en stat fra en annen, uten å bli normativ. Idealtypene er teoretiske verktøy som hjelper til med å organisere og kategorisere empiriske funn. Demå ikke misforståes som egne empiriske fenomener som kan observeres.

Weber var kritisk til samfunnsvitere som plukket ut deler av historien slik at fakta kun underbygget deres eget politiske synspunkt. Man kommer ikke unna å være subjektiv i en viss grad, men det er viktig å være kritisk til de valgene man tar, hvilke fakta man fokuserer på og hvilke man ignorerer. Det er alltid viktig å klart definere hvilke idealtyper man bruker, og ikke anta at selv ofte brukte konsepter er uproblematiske å bruke. Slike antagelser leder fort til misforståelser om hva som ilegges konseptet (Baert 2005:37-59).

Kapittel 2: Metode

Idealtypene som brukes i denne oppgaven er:

- Borgerrettslig nasjonalisme
- Kulturell nasjonalisme
- Nattvekterstat
- Rettsstat
- Liberaldemokrati

Det finnes fordeler ved å sammenligne utviklingen i et case med idealtyper for utvikling, selv om de ikke nødvendigvis følger samme utviklingsprosess. I en sammenligning med idealtyper kommer ulikhetene og likhetene klarere frem, og danner et bilde av de særegne karakteristikkene ved caset. Det er denne presisjonen av ulikheter som gjør at et unikt case kan analyseres.

Ulempen er at det fort kan bli normativt, men dette ligger i stor grad hos den individuelle leser. I mange komparative studier blir ikke Russland stemplet som annerledes, men som en etterhenger som for å innhente seg må kopiere de vestlige måter. Ved å insinuere at en stat ikke er ferdig utviklet legger man forventninger til at det finnes en lineær utvikling av en stat, med definerte og gjenkjennelige stadier av utvikling. Når vi studerer prosesser for utvikling krever det at vi er selvkritiske nok til å se de etiske skillene vi gjør og det normative ved å dømme noe som en progresjon.

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

- 3.1. Nasjonen og identitetspolitikk
- 3.2. Nasjonsbygging
- 3.3. Moderne statsbygging og demokratisering
- 3.4. Oppsummering

Defineringen av konteksten for konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia hjelper til med å velge hvilke teorier som kan brukes. Den empiriske utvelgelsen (som vi finner i kapittel fire) har et fokus på russisk politisk utvikling i sammenheng med identitetspolitikk og nasjonsbygging. I dette kapitlet vil jeg starte med å se på noen sentrale hovedretninger innen teori om nasjonalisme. Jeg ønsker å se nærmere på betydningen av nasjonen og dens forhold til moderne stater. Hva er en nasjon basert på, og hvordan oppstår den?

Konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia er i tillegg knyttet til oppløsningen av Sovjetunionen og demokratiseringsprosessen i Russland. Regimeendringen signaliserte starten på en rekke nasjonalitetsspørsmål. Dermed er det viktig å se på betydningen av denne regimeendringen i sammenheng med spørsmålet om nasjonalisme.

I gjennomgangen av aktuell teori definerer jeg de begreper jeg bruker og redegjør for hvilke basisantagelser jeg forholder meg til. Studier av demokratiutvikling og utvikling av den moderne stat har hovedsakelig tatt utgangspunkt i europeisk historie. Følgende vil teorier og basisantagelser som brukes i denne oppgaven i stor grad basere seg på vestlig teoritradisjon.

Kapitlet er delt i tre deler. Den første delen, «Nasjonen og identitetspolitikk», tar for seg kollektive identiteter og to typer av nasjonalisme. I den andre delen, «Nasjonsbygging», beskrives det teoretiske grunnlaget for nasjonsbygging. Den tredje delen «Moderne statsbygging og demokratisering» fokuserer på implikasjonene som oppstår når vestlig teoritradisjon møter Øst-Europa i demokratiseringsprosessen.

Kapitlet avsluttes med en kort, punktvis oppsummering

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

3.1. Nasjonen og identitetspolitikk

3.1.1. Kollektive identiteter

3.1.2. Borgerrettslig nasjonalisme

3.1.3. Kulturell nasjonalisme

3.1.4. Fellestrekk for borgerrettslig og kulturell nasjonalisme

3.1.1. Kollektive identiteter

Det finnes ulike typer, og ulike nivåer, av kollektiv identitetsfølelse. Nasjonalitet er kun en form for, og ett nivå av, kollektiv identitet. Anthony D. Smith (1991) peker på den nasjonale identiteten som bare én av mange identiteter, og den nasjonale identiteten har ikke alltid vært den av mest betydning. Identitetene følger et identitetshierarki, et hierarki som kan variere fra aktør til aktør.

Smith trekker fram kjønn som den mest fundamentale identiteten, men det universelle ved denne kategorien gjør den til en mindre potent base for kollektiv identitet og mobilisering.

Territoriell identitet er det neste nivået. Lokal og regional identitet var i førmoderne tid like spredt som kjønnsidentitet. Den regionale identiteten lot seg bedre mobilisere, skjønt ikke på en solid basis. Regioner fragmenterte til lokalsamfunn som videre kunne fragmenteres til ulike bebyggelser. Regioner har i tillegg den ulempen at de geografisk kan være vanskelige å definere, samtidig som de har flere sentrum.

En tredje type kollektiv identitet definerer Smith som den sosio-økonomiske identiteten, nemlig den sosiale klassen. For enkelte teoretikere, blant andre Karl Marx, var den sosiale klassen den øverste og eneste relevante kollektive identitet. De sosiale klassene var for Marx drivkraften bak historisk utvikling (Smith 1991:5).

På toppen av dette hierarkiet finner vi ofte staten, nasjonen, eller det geografiske området. Religiøse forskjeller hindret i en lang periode at en enhetlig og sterk etnisk bevissthet kunne samles. Ideen om nasjonalisme lyktes i å samle samfunnene på en ny og politisk, framfor religiøs, basis.

De ulike identitetene overlapper ofte hverandre, og identiteten «nasjonalitet» er ikke gjensidig utelukkende. Man kan tilhøre flere nasjonaliteter samtidig.

Nasjonalisme kan forstås som et politisk program med det mål å danne en nasjonalstat. I et slikt syn vil en nasjon uten en nasjonalstat ikke skille seg fra andre etniske grupperinger.

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

Jeg ønsker å bruke en litt annen forståelse av nasjonalisme. Nasjonalisme er et politisk program, men har ikke alltid en nasjonalstat som mål. Målet er en eller annen grad av politisk selvstyre. Grupperinger uten dette politiske målet defineres som etniske grupper, og ikke som nasjoner.

Det blir gjort et skille mellom to typer nasjonalisme. Den første er *borgerrettslig nasjonalisme*. Den andre er *kulturell nasjonalisme*.

3.1.2. Borgerrettslig nasjonalisme

Borgerrettslig nasjonalisme kalles også for den vestlige modellen for nasjonalisme. Det vestlige konseptet «nasjonen» innebærer at folket står på lik linje ovenfor lover og institusjoner innen et gitt territorium. Lovene og institusjonene som skapes i samfunnet reflekterer dets samlede kulturelle egenart. Dette er en politisk nasjonalisme med fokus på massene, demokrati og territorielle rettigheter.

Forestillingen om grunnlaget for statsmakt, altså en stats legitimitet, var et konsept først og fremst hentet fra den franske revolusjonen. Det politiske fellesskapet etter den franske revolusjonen kom ikke lenger til uttrykk i den eneveldige kongemakt, og nye forestillinger om hva som var «nasjonen» kom fram. Nasjonen ble symbolet på likeverdig fellesskap og frivillig tilslutning, med utgangspunkt i den politiske enheten.

Den franske revolusjonen krevde en statsmakt på et nytt grunnlag enn enevelde og merkantilisme. Nasjonen ble et rettighetsfellesskap som staten og de politiske institusjoner skulle ta utgangspunkt i. Dette gav staten et nytt legitimitetsgrunnlag. Nasjon og folkesuverenitet ble slik knyttet sammen og ble forutsetninger for hverandre.

Medlemskriteriet i den borgerrettslige nasjonalismen er at man befinner seg på territoriet og assimileres inn i kulturen ved å følge lovene og lære seg det språket som brukes på dette territoriet. Medlemskapet baserer seg i større grad på tilslutning og nasjonen som en samlet enhet, heller enn en homogen befolkning. Eksempler på denne formen for nasjonalisme ser vi særlig i dag i USA og Storbritannia. Begge landene omtaler befolkningen som en nasjon, skjønt nasjonen består av flere ulike etnisiteter.

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

3.1.3. Kulturell nasjonalisme

I det 19. århundre vokste det fram en annen måte å se nasjonalisme på som avviker fra tanken om nasjonalisme som politisk ideologi. Denne modellen av en nasjon er kulturorientert, med fokus på det etniske, og ikke det politiske. Dermed blir den ofte omtalt som den etniske modellen av nasjonalisme. Herfra refereres denne formen til som den kulturelle nasjonalismen.

Nasjonaliteten i den kulturelle nasjonalismen går i arv. Medlemskriteriet er at man kommer fra samme etniske gruppe og er knyttet til hverandre ved at man har samme forfedre. Denne forståelsen av nasjonalitet legger særlig språket til grunn som nasjonal markør, og har et sterkt fokus på lojalitetsfølelser.

I den kulturelle nasjonalismen er ikke nasjonen en liberal ide om folkesuverenitet, men en kulturell ide om egenart og særpreg. Grunnlaget for et fellesskap er en ide om at nasjonen har røtter i en felles fortid. Nasjonen ses på som en fiktiv familie, hvor generasjoner kan spores tilbake i tid. Denne fiktive familien gir dermed grunnlaget for å danne et fellesskap som er like naturlig som fellesskapet i enhver annen familie (Smith 1991:12).

3.1.4. Fellestrekk for borgerrettslig og kulturell nasjonalisme

Borgerrettslig nasjonalisme og kulturell nasjonalisme deler flere fellestrekk på tross av de ulike utgangspunktene. Fellestrekene er oppsummert av Smith (1991:14) som:

- Et historisk territorium, eller hjemland
- Felles myter og historiske minner
- En felles kultur for hele befolkningen
- En lov hvor alle er likestilt og har samme ansvar ovenfor hverandre
- En felles økonomi med territoriell mobilitet for alle medlemmene av nasjonen

3.2. Nasjonsbygging

3.2.1. Politisk-territoriell nasjonsbygging

3.2.2. Kulturell nasjonsbygging

3.2.3. Skapte tradisjoner

Nasjonsbygging forstås her som en utvikling og dannelselse av en nasjon der hvor det tidligere ikke har vært en kollektiv identitet basert på fellestrekkene oppsummert av Smith i kapittel 3.1.4. Nasjonsbygging kan forstås som en selvstendig prosess eller som en del av, eller bieffekt av, en annen prosess.

De to typene nasjonalisme som er beskrevet tidligere følger av to ulike forutsetninger, men også to ulike former for nasjonsbygging. De to formene er en refleksjon av de to distinktive definisjonene av begrepet «nasjon».

Den ene formen for nasjonsbygging kaller Smith (1986) «civic-territorial» og er relatert til den borgerrettslige nasjonalismen. Denne formen blir herfra referert til som *politisk-territoriell* nasjonsbygging.

Den andre formen for nasjonsbygging kaller Smith (1986) «ethnic-genealogical». Denne formen refereres herfra til som *kulturell* nasjonsbygging.

Til slutt i denne delen vil jeg se på Eric Hobsbawms teori om dannelselse av kollektiv identitet, og derav også nasjonalisme, som en form for «skapt tradisjon».

3.2.1. Politisk-territoriell nasjonsbygging

Politisk-territoriell nasjonsbygging beskriver statlige tiltak for å samle et land ved å knytte innbyggerne sammen i et nasjonalt fellesskap. Denne formen for nasjonsbygging konstruerer identitet ovenfra og ned. Svakere grupper må tilpasse seg den dominerende gruppen, for eksempel ved å adoptere den dominerende gruppens språk, og kultur. Den dominerende gruppen er ikke nødvendigvis i majoritet, men kan lede via én eller flere eliter. Slike eliter skaper strukturer ovenfra og ned på bakgrunn av at de er ressurssterke. Ressursene kan være ulike, alt fra militærmakt, innflytelsesmakt, økonomisk makt eller andre ressurser. Denne eliten formaliserer identiteten og medlemmene må tilpasse seg den formaliserte identiteten. Eksempelvis skjer dette via kulturell integrasjon og språklig

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

standardisering, slik som ble gjennomført i Frankrike etter den franske revolusjonen. Resultatet av en politisk-territoriell nasjonsbygging er en form for «statsnasjon», kontra «nasjonalstat. Nasjonen er formet på bakgrunn av staten og statens behov for en homogen befolkning for å kunne øke effektiviteten og styrken til staten.

3.2.2. Kulturell nasjonsbygging

Kulturell nasjonsbygging er en form for folkelig mobilisering som dannes under en intelligentsia fra samme kultur. Altså en prosess som starter innenfra. Før vi kan diskutere en eventuell kulturell nasjonsbygging må vi først klargjøre for to sentrale perspektiver på etnisitet: *primordialismen* og *instrumentalismen*. Dette fordi den kulturelle nasjonalismen i stor grad baserer seg på tydelige nasjonale eller etniske markører. Etter redegjørelsen for disse to perspektivene diskuteres kulturell nasjonsbygging og flytende nasjonalt medlemskap.

Primordialismen:

Primordialismen ser objektivt på identitet. Etnisitet og identitet er konkret, og har fast innhold over tid. Primordialismen konsentrerer seg om gruppeaspektet ved etnisitet, og de sosiale faktorene som definerer grensene for en gitt etnisk gruppe. Altså definisjonen av hvilke prinsipper som ligger til grunn for å inkludere eller ekskludere medlemmer. Identitetskillene blir sett på som noe som kan påvises av språkforskere, folklorister og genforskere.

Identiteten, eller gruppekulturen, er låst fast i språket, kulturen, etnisitet og øvrige kjennetegn. Kjennetegnene kan ikke endre seg, men er historisk forankret. Disse fastsatte kjennetegnene kaller vi de primordiale verdiene. Identiteten blir en fastsatt struktur. Aktører som ikke møter de fastsatte kriteriene vil ikke kunne defineres som tilhørende denne identiteten, uavhengig av deres subjektive mening om tilhørighet. Det blir ikke nok å selv identifisere seg som tilhørende. En europeer bosatt i Kina vil for eksempel sjeldent kunne aksepteres som «kinesisk». Identiteten er på dette viset fastsatt ettersom man kan påvise den kulturelle og språklige distinksjonen mellom en gruppe og en annen, og påvise forskjeller av etnisk art. Særlig markant blir forskjellen om det finnes fysiske og observerbare ulikheter som er fastsatt som markører. Markørene for identitet får dermed

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

en dobbel virkning da de i samme prosess som å identifisere selv identifiserer andre som utenforstående.

Instrumentalismen:

Et annet perspektiv på etnisitet ligger hos instrumentalistene. Instrumentalistene legger vekt på de kontekstuelle rammene for utvelgelse av felles trekk som en gitt etnisk gruppe viser. Nasjonalisme ses her på som et sosialt konstruert fenomen og ikke et naturlig fenomen med utspring i familiære bånd eller tydelige markører. For instrumentalistene er etnisitet og identitet noe som kan manipuleres til politiske formål. De etniske markørene oppfattes som å være blant de med størst politisk mobiliseringskraft, og er dermed et nyttig verktøy brukt av aktører for å oppnå politiske mål.

Den rollen identiteten skal ha blir for instrumentalistene til via interaksjon. Når identitet skapes via interaksjon ligger det ikke nødvendigvis en anerkjent objektiv identitet til grunne. Den rollen selv skal ha blir til først når du møter en annen. Dette kan ta form på alle nivåer fra mikro- til makronivå. Eksempelvis argumenterer konstruktivistene innen internasjonal politikk for at identitet ikke er en statisk variabel, men en variabel utsatt for stadige endringer. Identitet er situasjonsbestemt og kontekstuel basert. På mellomstatlig nivå definerer en stat seg via interaksjon med andre stater, og etter hvor den ser seg selv i forhold til en annen stat. Identiteter og interesser (til stater) er dannet av kollektive meninger som alltid er i forandring (Wendt 2008:206). En nasjon eller gruppe er også en kollektiv base, hvor kollektivets meninger kan endre seg over tid og avhengig av interaksjon med andre identiteter. Typen av interaksjon er en faktor for utvelgelse av markører. «To etniske grupper i krig med kvarandre vil nok finne andre etniske markører enn to etniske grupper som lever saman under fredelege forhold», Grannes og Heradstveit (1994:169).

Kulturell nasjonsbygging og flytende medlemskap:

Følger man en ren primordialistisk retning kan ikke en nasjon skapes eller bygges. Derimot kan den samles dersom det allerede eksisterer en kollektiv identitet hvor alle medlemmene oppfyller medlemskriteriet.

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

Instrumentalistene ser derimot på nasjonalisme og identitet som sosiale fenomener som kun har den betydningen vi ilegger dem. Et instrumentalistisk perspektiv på etnisitet åpner for debatt om hvorvidt primordiale verdier eller politiske mål ligger til grunn for framvekst av kulturell nasjonalisme. Den pan-slaviske bevegelsen i Russland på 1800-tallet, hvis mål var å samle «folket» i en enhet ved å gjøre krav på andre staters territorium, kan ses på som politiske interesser skjult av et påstått fellesskap.

Vilkårene for hva som er en nasjon er i utgangspunktet definert av medlemmene selv, og kan fluktuere. For noen etniske grupper er medlemskap flytende. I hvilken grad gruppene aksepterer et flytende kriterium for medlemskap kan variere over tid, hvor kriteriene i en periode er flytende, mens de i andre perioder er strengere. I en etnisk konflikt vil for eksempel kravene til medlemskap være strengere. Det er i fasen fra flytende medlemskrav til fastsatte medlemskrav at ulike primordiale verdier forkastes eller trekkes fram. Det er heller ikke slik at alle grupper har de samme primordiale verdiene som markører. Religiøse forskjeller markerer hvem som tilhører hvilken gruppe i Nord-Irland, mens en ateistisk nordmann fortsatt regnes som «norsk».

Under fastsettelsen av en nasjonal identitet vil det bli gjort forsøk på mobilisering på det identitetsnivå som gir størst utbytte. Det identitetsnivå, og de krav, som har størst mobiliseringseffekt blir så forsterket. Der hvor kravene til medlemskap er segmenterte, og nasjonale og etniske bånd ikke er flytende, vil ikke de primordiale verdiene kunne manipuleres på samme vis.

3.2.3. Skapte tradisjoner

I Sentral- og Øst-Europa, og senere i Afrika, Midtøsten og det fjerne Østen, ble etnisk historie selektivt gjenoppdaget og gjeninnført av innfødte intellektuelle. Gamle myter, symboler og tradisjoner ble tatt fra historiske oppføringer og fra minnene til «folket». Tilbakevendelsen til en felles etnisk fortid følger naturlig av nasjonalismens søken etter det autentiske. Kun det som kan påvises å være genuint og «vårt» kan forme basisen for den nasjonale identitet (Smith 1998:194). Denne prosessen er en del av det Eric Hobsbawm kaller «oppfinnelsen av tradisjoner» (Hobsbawm 1983:4). Prosessen består av formalisering og ritualisering, karakterisert av henvisninger til fortiden.

Hobsbawms skapte tradisjoner hører inn under det postmodernistiske og

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

dekonstruktivistiske felt. Nasjonalismen blir her sett på som en konstruksjon av moderne tid. Denne konstruksjonen må dekonstrueres for å finne det faktiske innholdet, og for å avsløre hvem som tjener på en slik konstruksjon.

Hobsbawm skiller for det første mellom tradisjon og sedvane. Tradisjon er repeterte, formaliserte vaner. Sedvane på sin side er de faktiske handlingsmønstrene som blir gjentatt på bakgrunn av at de har blitt gjort på denne måten tidligere, og er dermed linket til tidligere handlingsmønstre fra fortiden. Hobsbawm illustrerer forskjellen på denne måten: Sedvane er det dommere gjør, mens tradisjon er kappen og parykken de har på og andre ritualer de utfører.

For det andre skiller Hobsbawm mellom tradisjon og rutine. Rutiner har ingen spesielle ritualer eller symbolske funksjoner, selv om de tidvis kan kreve dem. Rutinens funksjon er ikke ideologisk, men teknisk.

Hobsbawm deler skapte tradisjoner i perioden siden den industrielle revolusjonen inn i tre overlappende typer:

- a) Tradisjoner som etablerer eller symboliserer sosial samhörighet, enten for medlemskap i grupper, faktiske eller kunstige samfunn.
- b) Tradisjoner som etablerer eller legitimerer institusjoner, statuser eller relasjoner av en autoritet.
- c) Tradisjoner som har sosialisering som hovedformål, med innprenting av trosretninger, verdssystemer og regler for skikk og bruk.

Slike skapte tradisjoner kan brukes som nasjonsbyggende både i politisk-territoriell nasjonsbygging og kulturell nasjonsbygging. Det er likevel et viktig skille mellom gamle tradisjoner og skapte tradisjoner.

Gamle tradisjoner er spesifikke og sterkt sammenbindende. I kulturell nasjonsbygging finner man flere innslag av fornyede gamle tradisjoner. Det finnes tilfeller av «pauser» i tradisjoner, selv hos de gruppene som kaller seg tradisjonalister. En tradisjon kan ha blitt tatt opp igjen etter lengre perioder hvor den ikke var i praksis. Å gjenoppta forlagte tradisjoner er forlokkende for grupper som anser seg selv som ansvarlige for forvaring av historisk kontinuitet og tradisjon. «Tradisjonelle» bevegelser er i seg selv en indikator på at en slik pause har funnet sted. De gamle tradisjonene kan likevel ikke gjenskapes med

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

mindre man skaper egne områder for utlevelse av dem, slik som hos Amish-folket i USA. Der hvor de gamle tradisjonene fortsatt er i virke er det ikke behov for å gjenopprette dem. Det er der hvor de blir gjenopptatt at tradisjonen tar form av en gjen-«skapt» tradisjon. De skapte tradisjonene er derimot ikke spesifikke, vage i innhold og har løse forventninger til den gruppen de er rettet mot. Nye tradisjoner blir oppfunnet raskt til tider hvor en drastisk endring av samfunnet fører til enten svekkelse eller ødeleggelse av de sosiale mønstre som gamle tradisjoner ble skapt for. Nye tradisjoner kan også komme fram når de gamle tradisjonene ikke lenger er tilpasningsdyktige de nye sosiale mønstrene. Det er tydelig, ifølge Hobsbawm, at mange politiske institusjoner, ideologiske bevegelser og grupper, ikke minst innen nasjonalisme, var så nye at en historisk kontinuitet måtte konstrueres. Nye symboler og innretninger kom på plass som en del av nasjons- og statsbygging. Dette kunne være nasjonalsanger, flagg eller personifisering av nasjonen i et symbol eller bilde, eksempelvis *Uncle Sam* for USA (Hobsbawm 1983).

3.3. Moderne statsbygging og demokratisering

- 3.3.1. Moderniseringsperspektivet
- 3.3.2. Staten og stateness
- 3.3.3. Liberty og rettsstat
- 3.3.4. Den moderne staten og historisk kontekst
- 3.3.5. Metodologiske og normative utfordringer

3.3.1. Moderniseringsperspektivet

Stater og nasjoner oppstod omtrent samtidig i Vest-Europa, via politisk-territoriell nasjonsbygging. Denne formen for nasjonalisme var av betydning for utviklingen av den type politisk styresett landene i Vest-Europa har. Dette førte til en holdning om at nasjonen og den moderne staten var en forutsetning for hverandre, og at de rette forholdene måtte ligge til grunn for oppstandelsen av dem. Et slikt syn kalles moderniseringsperspektivet. I moderniseringsperspektivet følger nasjonsbyggingen som en del av et statsbyggingsprosjekt og blir sett på som en forutsetning for videre utvikling av demokrati og liberalisme.

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

Moderniseringsperspektivet tar utgangspunkt i den vestlige utviklingen som grunnleggende for lignende utvikling i andre deler av verden. Perspektivet legger flere forhold til grunn for utviklingen av ikke bare stater og nasjoner, men også utvikling av liberalisme og demokrati slik vi kjenner det i dag. Blant disse grunnleggende forholdene kan nevnes utviklingen av et ekspansivt industrisamfunn, med høy grad av urbanisering, samt en voksende, kommersialisert økonomi.

Studiene av demokratiutvikling i Vest-Europa er en teori om utviklingen på akkurat dette geografiske området. Likevel har moderniseringsperspektivet, muligens på grunn av sin popularitet, blitt ansett som en mal for demokratibygging i også andre deler av verden.

Etter Sovjetunionens fall var håpet stort om at Russland, så vel som de andre tidligere sovjetstatene, ville utvikle demokratier. Tanken bygget på moderniseringsperspektivet i den forstand at den antok at etterhvert som østblokkstatene ble selvstendige ville de følge i Vest-Europas fotspor mot demokrati.

Blant slike teorier var teorien om transitology. Transitology er studien av transformasjonen fra ikke-liberale/ ikke-demokratiske regimer, til det som ble predikert å bli demokrati etter en vestlig modell. Demokratiet forstås her som noe som kan konstrueres uten å ha en naturlig utvikling, på alle nivåer og uavhengig av tidsløp. Dette lar seg teoretisk gjennomføre da man på bakgrunn av den europeiske utviklingen hadde kategorisert visse «ingredienser» for demokratiutvikling (industrisamfunn, kommersialisert økonomi...). Teorien var at om disse ingrediensene, sosiale og økonomiske betingelser, samt opprettelse av sentrale institusjoner, kom på plass ville demokrati og liberalisme oppstå. Demokratier kan altså bygges etter en idealmodell, i Webersk forstand, av hva et demokrati er.

Teorien om transitology ble forkastet etter at man så at utviklingen ikke stemte overens med hypotesen. De post-sovjetiske landene fulgte ikke samme utvikling som landene i Europa hadde gjort fram til en demokratisk stat. Isteden utviklet noen seg mot demokrati, andre mot autokratier, og andre igjen trakk i sine helt egne retninger (Cappelli 2008).

Ottorino Cappelli (2008) peker ut to konseptuelle mangler ved transitologien.

For det første overser teorien rollen til staten, og behovet for statsbygging. Transitologien gikk ut fra at demokratibygging som strategi var avhengig av implementeringen av statsreducerende agendaer. Disse statsreducerende agendaene skulle passe særlig godt

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

på land hvor arven etter en sterk, eller totalitær, stat var dominant. Dermed hadde et viktig spørsmål blitt hoppet over, nemlig hva slags rolle staten skal ha, og differensieringen av begrepene «stat» og «*stateness*».

For det andre manglet transitologien historisk dybde i sin analyse, hvilket er et avgjørende punkt når man analyserer en slik historisk fylt institusjon som staten. Man kan ikke analysere den politiske utviklingen, noe sted, uten å ta seriøst både statens rolle og historien (Cappelli 2008:534).

3.3.2. Staten og stateness

Eksistensen av en stat er en forutsetning for enhver moderne politisk enhet, for autoritære regimer og demokratiske regimer likeså. Cappelli trekker fram to krav til en effektiv stat:

Krav 1:

Det første kravet omhandler evne til å ta avgjørelser. Regjeringen må ha *de jure* og *de facto* makt til å avgjøre den politiske linjen. Det politiske samfunn må i tillegg være relativt uavhengig av det sivile samfunn. Dette for at det politiske samfunn skal kunne samkjøre sine krav, regulere konflikter eller kontrollere tilgang til allmenn politisk utforming.

Krav 2:

Det andre kravet omhandler implementering og håndhevelse. Staten må ha monopol på makt på sitt territorium. Videre trengs det et byråkrati som er i stand til å håndheve lover og implementere politiske krav, først og fremst evne til å håndheve politisk regulering av markedet (Cappelli 2008:537).

Cappelli framhever videre en viktig distinksjon mellom to av aspektene ved stateness: *autonomi* og *kapasitet*.

Autonomi vil si statens evne til å formulere sin egeninteresse, uavhengig av, eller motstridende til, avvikende samfunnsinteresser.

Kapasitet er definert som statens evne til å implementere strategier for å oppnå sitt økonomiske, politiske eller samfunnsorienterte mål.

Summen av disse kravene utgjør nivået av stateness, eller styrken av staten. En sterk stat (høyt nivå av stateness) defineres som en stat med kapasitet til å følge det som ligger i

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

statens interesse, mens svake stater (lavt nivå av stateness) er bundet eller dominert av den sosiale konteksten og ute av stand til å handle uavhengig. I hvilken grad disse kravene er tilfredsstilte i ulike land er varierende. Regimer som ikke oppnår et minimumsnivå av stateness kvalifiserer ikke som moderne politiske styrer. Uten minimumsnivået av stateness vil det oppstå hverken autoritære regimer eller demokratiske regimer.

3.3.3. Liberty og rettsstat

Cappellis bruk av begrepet stateness henger sammen med begrepet *liberty*. Et maksimumsnivå av liberty representerer et ideelt selvstyrende sivilsamfunn. Et minimumsnivå av liberty representerer trusselen om statlig kontroll og byråkratisk undertrykkelse.

Begrepet liberty må ses i sammenheng med liberalistisk teori. Den liberale statsteorien skiller mellom samfunn og stat, og klassisk liberalisme ser på staten som et tvangsapparat, nærmest et nødvendig onde. Staten er nødvendig for å beskytte samfunnet, og til rettshåndhevelse, men burde begrenses mest mulig. Grensene for statens makt vises særlig i *nattvekerstaten*. Nattvekerstaten er en begrenset statsmakt hvor statens rolle er å sikre indre orden og trygge grensene utad. Hva angår økonomi skal markedskreftene selv bestemme flyten. Staten har likevel som oppgave å holde markedet oppe og korrigere for markedssvikt.

Tidligere moderniseringsteori fokuserte på politisk stabilitet og fremhevet viktigheten av autoritet. Neo-liberal ideologi på den andre siden fokuserer på frihet fra staten. Slik frihet fra staten kan kun oppnås i en *Rechtsstaat*, altså en rettsstat. Nattvekerstaten er nemlig ikke i stand til å håndtere endringene i samfunnet som oppstod av industrialisering og den kapitalistiske utviklingen (Østerud 2005). Uten rettsstaten kan man ikke øke statens ansvar.

Rettsstaten er et utgangspunkt for en stat styrt av lover og ikke av personmakt. Den har hovedvekt på politiske rettigheter og konstitusjonelle garantier mot maktmisbruk. For å kunne klassifiseres som rettsstat må staten ha oppnådd et høyt nok nivå av stateness.

Utvikling av et *liberaldemokrati* kan heller ikke finne sted dersom staten ikke er i stand til å skille mellom det sivile og politiske samfunn, handle uavhengig, og er sterk nok til å tåle en

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

høyere grad av liberty. Liberaldemokratiet er en form for demokrati ofte omtalt som et *modent* demokrati. Når vi diskuterer demokratisering er det gjerne denne formen for demokrati som defineres som det ønskelige mål. Liberaldemokratiet er også kjent som det *konstitusjonelle demokrati*. Den liberale demokratioppfatningen er knyttet til det konstitusjonelle rammeverket.

Konstitusjonalisme betyr at forfatningen reiser barrierer mot løpende flertallsvedtak gjennom skreven form eller sedvane (Østerud 2005:145). Barrierene kan være lovregler som beskytter bestemte rettigheter, som i en grunnlov. Barrierene kan også være prosedyreregler for vedtaksgodkjenning og valgprosesser. Konstitusjonalismen innebærer også at enkelte saksområdet ikke er på den demokratiske dagsordenen. Disse saksområdene kan bli overført til ikke-folkevalgte organer eller gjøres om til private rettigheter. Formålet med disse begrensningene er å beskytte borgerne mot maktmisbruk fra et politisk flertall.

Liberaldemokratiet er avhengig av rettsstaten da den legger til grunn en stat som er i stand til å beskytte konstitusjonelle barrierer og håndheve de bestemmelser som blir tatt i demokratisk beslutning. Dryzek og Dunleavy går så langt som å kalle liberaldemokratiet en statsform (Dryzek og Dunleavy 2009:18). Ved å kalle det en statsform tar man allerede for gitt at rettsstaten ligger til grunn. Dette bringer oss tilbake til statsbygging som grunnleggende for demokratiutvikling, og til behovet for en historisk dybde i analysen av politisk utvikling.

3.3.4. Den moderne staten og historisk kontekst

Man er avhengig av å forstå fortidens rolle for å kunne putte dagens diskusjon om promotering og implementering av demokrati i den riktige historiske og intellektuelle kontekst. Et av forsøkene på historisk kartlegging består av å dele europeisk historie inn i sekvenser og stadier (sekvensialisme). De ulike sekvensene defineres av de essensielle institusjonelle ordningene og den politiske dynamikk. Ved å kartlegge prosessen kan man teoretisk sett plassere regimer i transisjon på en linje av utviklingsstadier (Cappelli 2008:544). Selv om ikke-europeiske lands framtid ikke kan forutsees på bakgrunn av europeisk utvikling tjener en slik sammenligning likevel til noe.

Først og fremst fokuserer en slik studie på statsdannelsen, og anerkjenner at dannelsen

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

av den moderne staten var en av hovedkomponentene for den europeiske politiske utviklingen. Derav er statsbygging en viktig del av prosessen mot liberaldemokratiets utvikling. Problemet er at med den «moderne staten» menes det i denne sammenheng en rettsstat. Selv om man vektlegger statsbyggingens betydning kan man ikke forvente at alle former for statsbygging vil tilsvare rettsstatsbygging. Denne typen stat er et resultat av en spesifikk historisk konstruksjon, som ikke kan rekonstrueres med letthet. Statsbygging kan resultere i andre statsformer enn en rettsstat. Andre former for stater vil legge grunnlag for andre former for politisk styre.

Der hvor en rettsstat ikke er oppnådd kan det være for tidlig for demokratisering, til og med farlig. Med et fokus på historisk kontekst kommer det fram at statsbygging og demokratisering tar lang tid. Demokratisering er i tillegg risikabelt, selv for rettsstater. Den ekstreme volden som fulgte av disse prosessene i Europa må tas med i betraktning for å forme en mer realistisk forventning til lengden på, kostnaden av, og muligheten for, implementering av demokrati (Cappelli, 2008:544).

Mansfield og Snyder (2008) viser til historiske data og statistiske analyser med basis i en klassifisering av regimer og kriger fra 1811 til 1980. Regimer ble delt inn i tre kategorier: demokratier, autokratier, og blandede regimer som har trekk fra både demokrati og autokrati. Under deres studie av demokratisering av regimer og krigføring fant de en statistisk sammenheng mellom grad av regimeendring og sannsynlighet for utbrudd av krig. De landene som befant seg i transisjon mellom to former for regimer var mer aggressive og tilbøyelige for krigføring enn de land som ikke gjennomgikk en regimeendring.

Effekten var sterkest på de stater som gjennomgikk de største endringene, fra et autokrati og til et demokrati. Disse statene viste seg å ha to tredjedels større sjanse for å bli involvert i krigføring enn stater som forble autokratier (Mansfield og Snyder 2008:350).

Konsekvensene av demokratisering blir utpekt av Mansfield og Snyder som blant annet svakere sentral autoritet og ustabile politiske allianser. I et mer åpent samfunn vil nye sosiale grupper komme til den politiske arena. Dette har en destabiliserende effekt. Den videre konsekvensen av denne destabiliseringen er økt tilbøyelighet for krigføring og en mer aggressiv politikk (Mansfield og Snyder 2008:354).

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

3.3.5. Metodologiske og normative utfordringer

Cappellis fokus på stateness og liberty inneholder visse metodologiske og normative utfordringer. Stateness og liberty er ikke lette å måle, og det finnes ingen klare begrensninger for hva som kan regnes som maximumsnivå og minimumsnivå av de to dimensjonene. I tillegg er begrepene basert på rettsstaten, den «modne» staten. Å ta utgangspunkt i demokratisering og statsbygging etter europeisk standard kan bli misvisende når det kommer til definering av hva som er utvikling og modning av en stat, eller et demokrati. Både rettsstaten og liberaldemokratiet kan sies å være en moden form for stat og demokrati i Vesten hvor denne utviklingen har pågått over flere århundrer. Å bevege seg i samme retning som de vestlige stater blir beskrevet som “modning”, eller “modernisering”, mens annen politisk utvikling eller regional modernisering ikke fanges opp like tydelig.

Å se den politiske utviklingen i Russland i lys av begrepene stateness og liberty har likevel en analytisk verdi da begrepene kan brukes til å måle den politiske/statlige utviklingen. Riktignok måles utviklingen enten mot eller fra en rettsstat. Det er ikke dermed sagt at dette vurderes som den retningen Russland burde gå i, eller om konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia ville bedres dersom høye nivåer av stateness og liberty oppnås. Fokuset på statsbygging i oppgaven er kun for å vise til den politiske utviklingen og statsbyggingens/statsreduksjonens påvirkning på konflikten.

Statsbygging i Europa er ikke en mal for utvikling som alle land i verden på et tidspunkt vil gå gjennom, eller må gå gjennom. Alle land vil ikke, og burde kanskje heller ikke, gå gjennom de samme trinnene i sin moderniseringsprosess. På tross av dette peker Europas fortid mot noen vage tendenser:

(a) politiske regimer, inkludert demokrati, oppstår ikke fra et endimensjonalt, null-sum spill mellom samfunnet og staten, men krever sin posisjon i den politiske sfære, og beveger seg gjennom denne, basert på den konstante interaksjonen mellom liberty og stateness.

(b) før stateness oppnår et minimumsnivå vil verken demokrati eller autokrati være en attraktiv struktur å arbeide mot for den politiske elite.

(c) det er liten sannsynlighet for at noe av dette kan skje rask, eller uten vold. Uten realistiske forventninger blir dermed konsekvensene, både konseptuelle og politiske, svært skadelige (Cappelli 2008:564-565).

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

3.4. Oppsummering

- Borgerrettslig nasjonalisme tar utgangspunkt i det politiske fellesskapet, og baserer seg på tilslutning og nasjonen som samlet enhet.
- Kulturell nasjonalisme tar utgangspunkt i kulturelle, språklige og etniske skiller hvor nasjonen går i arv.
- Politisk-territoriell nasjonsbygging beskriver statlige tiltak for å samle et land ved å knytte innbyggerne i et nasjonalt fellesskap.
- Kulturell nasjonsbygging beskriver en folkelig mobilisering som starter innenfra.
- Primordialismen ser objektivt på identitet. Identiteten kan ikke endre seg, men er historisk forankret.
- Instrumentalismen ser på identitet som et sosialt konstruert fenomen.
- Moderniseringsperspektivet tar utgangspunkt i den vestlige utviklingen som grunnleggende for lignende utvikling i andre deler av verden.
- Utviklingen av en rettsstat krever et minimumsnivå av stateness.
- Utviklingen av et liberaldemokrati krever en rettsstat.

Kapittel 3. Teori om nasjonalisme og moderne statsbygging

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

– Historisk oversikt

- 4.1. Tsarstyret 1682-1904
- 4.2. Nasjonalitetspolitikk under Sovjetunionen 1905-1984
- 4.3. Oppløsningen av Sovjetunionen 1985-1993
- 4.4. Krig og senere utvikling 1994-2012
- 4.5. Oppsummering

Dette kapitlet inneholder en oversikt over de historiske hendelser som vurderes relevante for caset: Konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia. Detaljene for utvalgte historiske begivenheter, og disse hendelsenes påvirkning på dagens politikk, diskuteres i kapittel fem.

Fokuset ligger på den nasjonalitetspolitikk som ble utført i de ulike epokene, med tanke på konsekvensene dette hadde for Tsjetsjenia. Selv om hovedvekten av analysen vil ligge på tiden fra oppløsningen av Sovjetunionen er det nødvendig å ta et blick lengre tilbake i historien. Konteksten har en historisk dimensjon, da tidligere faser utgjør dagens kontekst. Konteksten er med dette både synkron og diakron.

Jeg starter med en grov oversikt over russisk imperialistisk historie. Tallene i parentes bak tsarere og partiledere er årstallene for regjeringstiden til nevnte personer.

4.1. Tsarstyret 1682-1904

- 4.1.1. Russisk ekspansjon og imperialisme
- 4.1.2. Erobringen av Kaukasia
- 4.1.3. Storrussisk nasjonalisme

4.1.1. Russisk ekspansjon og imperialisme

Fyrstedømmet Moskvariket på 1200-tallet, som var på noen kvadratmil, ekspanderte til et imperium over århundrene. Særlig i tiden mellom 1500-1800-tallet vokste territoriet til det russiske riket. På 1500-tallet ekspanderte Moskvariket mot øst og sør, på slutten av 1500-tallet begynte ekspansjonen øst for Ural. Omtrent 100 år senere nådde russerne

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

Stillehavskysten.

Russland ble for alvor en stormakt under *Peter I*, også kalt «Peter den store» (1682-1725). Under Peter I fortsatte ekspansjonen vestover. Med *Freden i Nystadt* i 1721 sikret russerne seg betydelige deler av det svenske Østersjøveldet, et område som i dag omfatter Estland og Latvia og sørøstlige deler av Finland. Den nye hovedstaden St. Petersburg ble grunnlagt i 1703, og herfra tok Russland den dominerende posisjonen i Østersjøen (Egge 2002:14).

Russernes erobring av muslimske områder begynte allerede så tidlig som i 1552, da Kazan ved midtre Volga ble erobret. I 1556 kom også Astrakhan ved Volgas utløp i Kaspiahavet inn under russisk kontroll. Russerne fikk dermed solid fotfeste i regionen, skjønt ekspansjonen videre sør ikke lot seg gjennomføre på 1500-tallet. Først under *Katarina II* (1762-96) beseiret russerne krimtatarene og den langvarige fienden Tyrkia. Nå fortsatte ekspansjonen videre sørover, såvel som vestover. Russland fikk herredømme over Krim og den nordlige Svartehavskysten. Herfra begynte ekspansjonen i Kaukasia.

4.1.2. Erobringen av Kaukasia

Offisielt er det et skille mellom *Kaukasia* (hele området) og *Kaukasus* (fjellområdet). Termen Kaukasus brukes likevel ofte som en fellesbetegnelse for fjellkjeden og landområdet som ligger mellom Svartehavet og Kaspiahavet. Jeg velger å omtale hele området som Kaukasia, og bruker navnet Kaukasus om selve fjellområdet. *Nord-Kaukasia* betegner områdene nord for fjellkjeden. I Nord-Kaukasia ligger Adygia, Abkhasia, Karatsjajevo-Tsjerkessia, Kabardino-Balkaria, Tsjetsjenia, Ingusjetia, Dagestan og Nord-Ossetia-Alania. Området sør for Kaukasus omtales som *Transkaukasia*, hvor statene Georgia, Armenia og Aserbajdsjan befinner seg, og delvis Tyrkia og Iran, samt områdene Sør-Ossetia, Nagorno-Karabakh, Adsjaria og Nakhitsjevan.

Noe av det karakteristiske for Kaukasia er dets mangfold av etnisiteter og nasjonaliteter, religion og kultur. Det finnes rundt seksti forskjellige språk i området, som viser til hvor mange grupper av mennesker som bor i der. Det er få etnisk homogene områder i Kaukasia.

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

En kort oversikt over noen årstall i forbindelse med den russiske ekspansjonen i Kaukasia:

1783: Georgia ble russisk protektorat (annektert i 1801).

1784: Etableringen av fortet Vladikavkas ved foten av Kaukasusfjellene.

1799: Etableringen av den «georgiske militærvei» gjennom Kaukasus-fjellene. Denne veien forbandt Vladikavkas med Tbilisi i Georgia.

1813/1828: Områdene som i dag utgjør Aserbajdsjan kom under russisk kontroll.

1800-1840: Hele Transkaukasia kom under russisk herredømme.

Erobringen av områdene skapte nye grenser, og ofte delte grensene befolkningen opp. For eksempel ble aserbajdsjanerne fordelt på to sider av grensen, en del av folket i Russland, og den andre i Iran. Osseterne ble likeså fordelt på to områder, Sør-Ossetia på georgisk territorium, og Nord-Ossetia-Alania på russisk territorium. Tsjetsjenerne og ingusjene fikk derimot sine territorier slått sammen under Sovjetunionen.

Den kaukasiske krig varte ifølge russisk historietradisjon fra 1817- 1864, selv om tsarimperiets felttog mot Nord-Kaukasia startet allerede rundt 1780. Krigen var i hovedsak over da imamen Sjamil, kaukasiernes leder, overga seg i 1859. Tsjetsjenia ble da innlemmet i Russland og Den kaukasiske krig avtrappet seg.

4.1.3. Storrussisk nasjonalisme

Ekspansjonen førte til at det russiske imperiet på 1800-tallet i stor grad var et multinasjonalt rike, bestående både av slaviske og ikke-slaviske folkegrupper. Folketelling i 1897 viste at de etniske russerne stod for 44,3 % av den totale befolkningen på omkring 125 millioner mennesker (Egge 2002:49). Russerne er i dag den største etniske gruppen i Den russiske føderasjon, men er kun den dominerende etniske gruppen i et utvalg av regionene. I det russiske språk finner vi skillet mellom *rosskij* og *rossijskij*. Dette er et skille mellom det etniske russiske (*rosskij*) og det føderale russiske (*rossijskij*). Det føderale russiske omfatter alle borgere av Den russiske føderasjon, altså alle etniske grupper. Det føderale russiske blir også ofte referert til som det *all-russiske*. De to ordene *rosskij* og *rossiskij* beskriver det tydelige skillet mellom det nasjonale og overnasjonale/føderale nivået innad i Russland. Dette er et skille som ble gjort helt fra imperiets stortid, gjennom Sovjetunionen, og fram til i dag. Når jeg videre i oppgaven bruker ordet «russisk», menes det i den føderale betydning. Der hvor det er snakk om det etnisk russiske vil dette bli

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

presisert.

Under imperialismen strebet regimet etter juridisk og administrativ uniformitet i et *russisk imperium* og avviste tanker om en føderasjon eller nasjonal autonomi. Under *Alexander III* (1881-1894) og *Nikolaj II* (1894-1917) tok en storrussisk nasjonalisme form. Dette innebar en forsterket undertrykkelse av de nasjonale minoritetene. Målet var en assimilering av minoritetene. Denne prosessen omtales som *russifisering*. Russisk språk ble innført i skole og det offentlige liv. Mot slutten av det nittende århundret ble russifiseringen en generell linje i regjeringens politikk. Den økte undertrykkelsen forsterket motstanden fra de nasjonale minoritetene, og nasjonalitetsproblemet ble stadig viktigere å ta hensyn til. «I enkelte tilfeller førte den hardhendte russifiseringen til at nasjonalistisk opposisjon dukket opp der den knapt hadde eksistert tidligere, eller der den bare hadde hatt form av en kulturell bevegelse uten politiske mål. Dette gjaldt for eksempel i Finland, Ukraina og de baltiske provinsene», Egge (2002:61).

4.2. Nasjonalitetspolitikk under Sovjetunionen 1905-1984

4.2.1. Revolusjonstid

4.2.2. Nasjonal selvbestemmelse

4.2.3. Stalintiden

4.2.4. Nasjonalisme og statspatriotisme

4.2.5. Dyrking av det nasjonale

4.2.1. Revolusjonstid

Revolusjonen i 1905 var preget av streikebevegelser, bondeoppstander og en politisk generalstreik i oktober. Det hersket en nasjonalistisk uro blant minoritetene. Nederlaget i krigen mot Japan (1904) forsterket kritikken av regjeringens udugelighet og fungerte til å øke misnøyen heller enn å bygge opp patriotisme slik regjeringen hadde håpet (Egge 2002:71-74).

Første verdenskrig innebar en sterk påkjenning på Russlands politiske, administrative, sosiale og økonomiske system. Den sosiale uroen var sterk, og en generell tilbakeslag og et inkompetent styre førte til et sammenbrudd. I februar 1917 brøt det ut streik i Petrograd (St. Petersburg), og åtti tusen kvinner demonstrerte på den

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

internasjonale kvinnedagen. Spontane demonstrasjoner fortsatte de følgende dagene. Soldater ble sendt inn og åpnet ild mot demonstrantene, men soldatene motsatte seg ordre og 27. februar (12. mars i vår kalender) startet et omfattende mytteri blant garnisonsoldatene i Petrograd. Etterhvert gikk flere regimenter over til folket. Den 2. mars (15. mars i vår kalender) 1917 abdiserte tsar Nikolaj II (Egge 2002:90-93). Etter en periode med en provisorisk regjering ble Sovjetunionen opprettet den 30. desember 1922. Unionens konstitusjon ble ratifisert i januar 1924. Ordet *sovjet* kommer fra de lokale arbeiderorganene kalt sovjet (råd) som ble opprettet i 1905.

4.2.2. Nasjonal selvbestemmelse

Mange av det russiske rikets nasjonaliteter framstilte krav om selvstyre etter tsarregimets fall. De fleste ønsket ikke full uavhengighet, men en form for autonom status innen en føderasjon, som var den ønskelige statsformen. Organiseringen av den russiske sovjetrepublikken *RSFSR* åpnet for dannelsen av autonome republikker og autonome områder.

De uavhengige republikkene dannet tilsammen Sovjetunionen. Etter uavhengige republikker kom tre nivåer av autonomi:

1. *Uavhengige republikker.*
2. Autonome republikker.
3. Autonome kretser/regioner.
4. Autonome distrikter og territorier.

En autonom republikk er en etnisk basert administrativ enhet. Inndelingen i disse etnisk baserte autonomiene innebar at tretten kaukasiske folkeslag og nasjonaliteter fikk en egen republikk eller autonomt område som bar gruppens navn. Gruppen som fikk området kalt opp etter seg ble da *titulærnasjonen*, noe som gav visse fordeler (symbolske og/eller faktiske) for disse. Det var ikke nødvendigvis samsvar mellom hvilken nasjon som var titulærnasjon og hvilken som var i majoritet innen det bestemte området. Grensene for disse områdene ble i tillegg lagt slik at de ofte splittet nasjonene. I 1934 ble områdene Tsjetsjenia og Ingusjetia føyd sammen, og fikk i 1936 status som autonom republikk.

Kravet om selvstendighet stod sterkere i de vestlige grenselandene. Etter prinsippet om

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

retten til nasjonal selvbestemmelse ble Finland og Polen etter oktoberrevolusjonen anerkjent som uavhengige. Retten til nasjonal selvbestemmelse var grunnleggende for dannelsen av Sovjetunionen. Retten ble proklamert allerede på stiftelseskongressen til Det russiske sosialdemokratiske arbeiderparti i 1898. *Lenin* (1917-1924) stod bak en politisk linje som støttet dannelsen av uavhengige nasjonalstater. Dette ble forsvart med at en slik utvikling var en del av den borgerlig-demokratiske revolusjonen som arbeiderklassen støttet.

Retten til nasjonal selvbestemmelse kunne likevel aldri settes opp mot det overordnede prinsippet om proletarisk internasjonalisme. Det nasjonale fellesskap mellom arbeidere og borgerskap i den enkelte nasjon var alltid underlagt enheten av arbeidere på tvers av alle nasjonale grenser. Det var det overnasjonale identitetsnivået *sovjetborgeren* som ville binde arbeidere sammen på tvers av nasjonene.

4.2.3. Stalintiden

Stalin (1922-1953) la strukturene for Sovjetunionen ved sentraliseringen og personifiseringen av makt. Under Stalin ble partiet svekket, mens makten ble sentrert rundt han selv. Institusjoner som OGPU ble styrket og fikk utvidet makt og flere oppgaver. OGPU var forkortelsen på sikkerhetspolitiet, arvtageren til *Tsjekaen*. Kommisjonen Tsjeka ble opprettet av regjeringen i 1917 for å bekjempe «kontrarevolusjon og sabotasje». Tsjekas arvtakere var OGPU, NKVD, FSK og KGB (sikkerhetspoliti/hemmelig politi). Nåtidens FSB (Den føderale sikkerhetstjenesten) er en av arvtagerne til KGB. Via kontroll over OGPU utøvde Stalin «den store terror»: utrenskninger mot politisk aktive og opposisjonelle. Kommunistpartiets aktive medlemmer ble hardt rammet, og også hærledelsen. Lavrentij Berija var i lang tid leder for det hemmelige politi. Først etter at *Khrusjtsjov* (1953-1964) kom til makten, og etter at Berija døde, ble tiltale- og domsmyndighetene tatt ut av sikkerhetspolitiets hender og lagt under det ordinære rettsapparatet (Egge 2002:220).

I Stalins nasjonalitetspolitikk var grensedragningen mellom de etnisk-territorielle enhetene en del av en større prosess for å rydde vekk kulturelle forskjeller og overnasjonale identiteter. Disse identitetene, som pan-islamisme, stod i veien for en statsbygging som skulle forene folket under den samme overnasjonale paraplyen. Republikken Tsjetsjens-

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

Ingusjetia ble oppløst i 1944, og deler av ingusjenes tidligere territorium ble gitt til nord-osseterne. Dette skjedde i forbindelse med deporteringene.

Under Stalin ble 52 nasjonaliteter deportert til de østlige deler av Russland. De fleste etter 1944. «I 1943-44 ble hele folkeslag deportert fra Nord-Kaukasias. Det gjaldt de muslimske tyrkerfolkene karatsjajene (antall: 73.737) og balkarene (42.666), de kaukasiske tsjetsjenene (407.690) og ingusjene (92.074), også muslimer.», Grannes og Heradstveit (1994:99). I tillegg ble såkalte fiender av partiet deportert. Disse var ofte politiske opposisjonelle til Stalin og kulakker (bønder) som gjorde motstand mot kollektiviseringen. Selv de som hadde utmerket seg i andre verdenskrig kunne bli stemplet som landsfiender og forvist. Tsjetsjenerne ble anklaget for å ha samarbeidet med nazistene og sendt til Kasakhstan. Republikken Tsjetsjeno-Ingusjetia ble gjenopprettet i 1957 under Khrusjtsjov, med unntak av de områdene som nå tilhørte Nord-Ossetia-Alania.

Da Khrusjtsjov overtok som leder av partiet ble det satt i gang en rehabiliteringsprosess. Rehabiliteringen innebar skyldfrihet, og impliserte derfor at det hadde foregått misbruk fra rettsvesenets side. Posthum rehabilitering innebar tilbakeføring av rettigheter som var fratatt familien til de dømte. Det gjaldt for eksempel retten til å vende tilbake til sitt hjemsted i de tilfeller hvor familien var blitt deportert, retten til pensjon og lignende (Egge 2002:219). Rehabiliteringen var en langsom prosess, og ikke alle nasjonalitetene ble rehabilitert i første runde. Tsjetsjenerne, ingusjer, kalmyker, karatsjajer og balkarer ble tidlig rehabilitert. Volgatyskere og krimtatarer ble utelatt (McCauley 1995:48). Etter den tyvende partikongressen i februar 1956 gikk rehabiliteringen fortere, men volgatyskerne ble ikke rehabilitert før i 1964 og fikk først da tillatelse til å reise tilbake til sine tidligere territorier. Krimtatarene måtte vente til 1967 på å bli rehabilitert som fullverdige medlemmer av samfunnet.

4.2.4. Nasjonalisme og statspatriotisme

Nasjonalitetspolitikken under Khrusjtsjov hadde samme målsetting som under Stalin: Å danne et overnasjonalt sosialistisk samfunn der den nasjonale bevissthet var erstattet av en felles sovjetisk bevissthet. Dette betydde likevel ikke en oppbygging av en sovjetisk nasjon, eller sovjetisk nasjonalfølelse. Isteden ble det fokusert på en identifisering av den etnisk russiske nasjonen/bevisstheten som kjernen i Sovjet.

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

For å styrke seg ble Sovjetunionen et nasjonaliserende imperium, fokusert på å bygge identiteten og sikkerheten på et nytt «imaginært fellesskap»: Det sovjetiske folket. Dette imaginære fellesskapet, som var satt sammen av dusinvis av nasjonaliteter og etnisiteter, skulle primært identifiseres med de verdier og skikker som stammet fra fortiden til det russiske imperiet. Den russiske kulturen ble dermed den sovjetiske kulturen (Legvold 2007:51).

Det russiske språk ble unionens *lingua franca*. Dette hang igjen fra imperialismens russifisering av de nasjonale minoritetene. Gode russiskkunnskaper ble etterhvert så viktig at det ble vanskelig å få arbeid dersom man ikke kunne russisk. I enkelte republikker, særlig de større, hadde russisk begynt å feste seg som førstespråket til majoriteten, istedenfor andrespråket (Marples 2004:49). I tillegg var det en omfattende indre flytting av etniske russere til de øvrige republikker. Dette ble av myndighetene sett på som en integrasjonsfaktor, og ble oppmuntret. Særlig gjaldt dette tilstrømningen av russere til byer i Latvia, Estland, Kasakhstan og det østlige Ukraina (Egge 2002:259). Også i Tsjetsjenia bosatte det seg russere, som flyttet dit etter deporteringene i 1930-årene. I 1989 var rundt 24 % av befolkningen i Tsjetsjeno-Ingusjetia russere (Grannes og Heradstveit 1994:180).

Samtidig som RSFSR var den ledende republikken i unionen kulturelt og språklig, var den også den eneste republikken uten en separat struktur for partipolitikk. På partikongressen i 1919 ble det vedtatt at en anerkjennelse av separate sovjetrepublikker utenfor RSFSR ikke skapte grunnlag for å etablere uavhengige kommunistpartier. Partiene i disse republikkene skulle ha status som regionale avdelinger av det *russiske* kommunistpartiet. De regionale avdelingene ble underordnet sentralkomiteen i det russiske kommunistpartiet (Egge 2002:132). Dermed var det bare ett helhetlig kommunistparti i Sovjetunionen, med en klar hierarkisk struktur.

RSFSR hadde ikke en egen avdeling i kommunistpartiet, og stod uten noen direkte representasjon for egen republikk. Under utformingen av kommunistpartiet i 1920-årene hadde det russiske partiet smeltet mer og mer sammen med de sentrale statsorganene. Skillelinjene mellom parti og stat ble visket ut. Summen ble at det russiske partiet slukte de ikke-russiske stats- og partiorganene (de siste hadde hatt relativt stor autonomi i en periode i 1920-årene). Russerne fikk med dette kontroll over de andre republikkene, og holdt slik unionen sammen.

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

4.2.5. Dyrking av det nasjonale

Dyrking av annen nasjonal kulturarv enn den russiske ble under Stalin fordømt som uttrykk for «nasjonalisme». Nasjonalisme ble etterhvert ansett som splittende på den enheten partiet ideologisk ønsket. Fra midten av 1930-årene og etter andre verdenskrig ble nasjonalisme nærmest et skjellsord. Samtidig foregikk det en modernisering i unionen, økonomisk og utdanningsmessig. Dette var prosesser som innen teori om nasjonalisme ansees som avgjørende for framveksten av nasjonalisme hos minoritetene. For å modernisere unionen måtte også de kulturelle enhetene «moderniseres», for å siden kunne jevne ut de økonomiske og kulturelle ulikhetene (Martin 2001:126-127). Særlig de østlige og nord-kaukasiske etnisitetene og nasjonalitetene ble ansett som «kulturelt underutviklet», og ble bygd opp økonomisk (og kulturelt) for å kunne likestilles med øvrige nasjonaliteter i unionen. Den sovjetiske nasjonsbyggingen førte slik til at etniske grupper ble «modnet» til nasjoner. Denne dobbeltheten utgjør det store paradokset i den kontekstuelle rammen rundt den sovjetiske sentrum-periferi-dimensjonen.

Ønsket om enhet gjaldt ikke bare det kulturelle, men også andre områder av den sosiale sfære, som for eksempel forskning og litteratur. Det ble stilt krav om konformitet med partiets linje, og de som ikke stod på partiets linje innenfor kulturliv og vitenskap ble forfulgt. Denne utviklingen fant sted parallelt med utviklingen av den kalde krigen, som en motstand mot det «vestlige».

Khrusjtsjov løsnet imidlertid på tøylene for konformitet med partiet. «Tøværsperioden» markerte bruddet med Stalin-tiden, og det fant sted en liberalisering innen kulturlivet og litteraturen. Også nasjonalitetspolitikken ble endret. Stalins metoder for å fremme den ønskede utviklingen ble ikke ansett som brukbare, og en ny taktikk ble tatt i bruk. Nasjonene skulle få tilbake sine kulturelle rettigheter og få muligheten til å utfolde seg på grunnlag av sine egne tradisjoner. Ideen var at nasjonene etterhvert ville tilnærme seg hverandre, for så å smelte sammen. Denne utviklingen skulle gå i sitt eget tempo, og ikke påtvinges nasjonene ovenfra.

I sytti- og åttiårene hadde utdanningsnivået steget, ikke minst blant de tidligere mer tilbakeliggende nasjonene. Dette førte til en større aksept for ekteskap på tvers av etniske skillelinjer, og blandede ekteskap ble stadig mer vanlig. Før Oktoberrevolusjonen i 1917 var ekteskap av denne typen en sjeldenhet i Kaukasia, og var generelt i Sovjetunionen

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

begrenset til de øvrige samfunnslag. Sovjetmyndighetene så på disse ekteskapene som et progressivt fenomen, et steg på veien mot et samfunn uten etniske skillelinjer. Ett skritt videre på veien mot «sovjetborgeren». Likevel fantes det ingen offisiell «ikke etnisk» kategori, og når barn fra blandede ekteskap valgte pass ble det ofte farens nasjonalitet som ble valgt, særlig om dette også samsvarte med nasjonaliteten i området man bodde i (Grannes og Heradstveit 1994:76).

Det økte utdanningsnivået førte med seg (slik man kunne forventet) en økt bevisstgjøring av egen nasjonalitet. Åsmund Egge (2002:259) skriver at hele 93 % av befolkningen anså sitt nasjonale språk som sitt morsmål, i en folkeopptelling fra 1979. Egge utdyper videre at det under *Brezjnev* (1977-1982) var en sterk økning i medlemstallet i lokale etnografiske foreninger, og foreninger til bevarelse av historiske monumenter. Partiledelsen var på dette tidspunktet klar over faren for økt nasjonal bevissthet og mobilisering fra periferien mot sentrum. For å unngå uroligheter og nasjonalistiske krav ble de nasjonale språk tillatt brukt, og nasjonalitetene kunne utvikle sin kultur. De ledende posisjonene i det offentlige ble holdt av og gitt til medlemmene av hver republikks titulærnasjon.

4.3. Oppløsningen av Sovjetunionen 1985-1993

4.3.1. Politisk organisering

4.3.2. Nasjonal uro og oppløsning av unionen

4.3.3. Regional suverenitet

4.3.4. Ny politisk struktur

4.3.1. Politisk organisering

På det politiske planet mot siste halvdel av Sovjet-tiden var det *Det øverste sovjet* som var det konstitusjonelt høyeste organet for Sovjetunionen. Dette sovjetet hadde liten innflytelse, og møttes bare tre-fire ganger i året for å anerkjenne beslutninger allerede fattet i andre høyere organer i kommunistpartiet. Resten av året delegerte Det øverste sovjet sin fulle makt til sitt Presidium, hvor formannen der hadde rollen som statsoverhode. I 1977 ble denne posisjonen kombinert med posisjonen til generalsekretæren for Sovjetunionens Kommunistparti. Innehaver av denne posisjonen var Sovjetunionens øverste leder.

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

Kort oppsummert var det kommunistpartiet som under Sovjet-perioden utnevnte ledere og utøvde makt, mens kommunistpartiets egen sentralkomite fungerte som et slags parlament og var partiets utøvende organ. I sentralkomiteen satt nøkkelpersoner fra kommunistpartiet sammen med ledere fra regioner og republikker. Her var også seniorpartimedlemmer med posisjoner i hæren, KGB, akademiske eller kulturelle organisasjoner. Valg til sentralkomiteen var styrt fra sentralt hold (Ware 1998:6).

Hver unionsrepublikk med unntak av RSFSR hadde sin egen regionale avdeling i kommunistpartiet. Kommunistpartiet plukket ut valgkandidater til sovjetene, på republikk- fylkes- og kommunenivå, såvel som til Det øverste sovjet. Folket valgte så kandidaten via direkte valg. Alternativet til å stemme på den nominerte kandidaten var å stemme imot, men dette var en sjeldenhet (Hønneland og Jørgensen 2006:60).

I 1985 ble *Mikhail Gorbatsjov* valgt til kommunistpartiets generalsekretær. Under Gorbatsjov ble det gjennomført en rekke politiske og økonomiske endringer (deriblant glasnost og perestrojka). Noen av disse endringene førte etterhvert til utilsiktede responser i befolkningen.

Følgende del lister opp datoer og årstall for viktige politiske hendelser relatert til de nasjonale konfliktene som oppstod. Disse hendelsene var viktige også for den politiske utviklingen i RSFSR, senere Den russiske føderasjon. Listen er ment for å skape oversikt over fortløpende hendelser og danne et helhetlig bilde for den senere drøftingen.

4.3.2. Nasjonal uro og oppløsning av unionen

1988 (desember): En ny valglov ble vedtatt og det ble foretatt en endring i konstitusjonen. Det øverste sovjetet ble avskaffet og erstattet med en lovgivende forsamling på 2250 medlemmer, kalt *Folkekongressen*. Folkekongressen var Sovjetunionens øverste lovgivende organ og skulle møtes to ganger i året. I tillegg skulle kongressen velge ut en mindre forsamling på omkring 450 delegater som skulle sitte sammen seks til åtte måneder i året. Denne mindre forsamlingen ble et nytt Øverste sovjet. Formannen for Det øverste sovjet ble Sovjetunionens nye statsoverhode, og ble gitt vide fullmakter. Gorbatsjov satt på denne posisjonen.

1989: Det første valget til Folkekongressen. *Boris Jeltsin* var en av de som ble valgt inn.

1989 (april): En gruppe georgiske demonstranter ble angrepet av tropper fra det sovjetiske

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

innenriksministeriet, minst 16 ble drept.

1990: Folkekongressen vedtok at Sovjetunionen skulle ha en president og Gorbatsjov ble valgt til denne posisjonen. Gorbatsjov lanserte tanken om en ny unionstraktat basert på en frivillig sammenslutning av republikker.

1990: Etablering av «Konføderasjonen av kaukasiske fjellfolk».

1990 (mars): Litauen erklærer selvstendighet. De baltiske landene Litauen, Latvia og Estland hadde i tiden mellom første og andre verdenskrig eksistert som uavhengige stater. De ble tvunget inn i Sovjetunionen i 1940 i kjølvannet av ikkeangrepspakten mellom Sovjetunionen og Tyskland. Litauen antok nå konstitusjonen fra før krigen. Sovjetunionen svarte med å erklære en økonomisk blokade. Estland og Latvia vedtok uavhengighetserklæringer like etter, men i mer forsiktig grad.

1990 (juni): Litauens uavhengighetserklæring ble suspendert og blokaden hevet.

1990 (juli): På den 28. partikongress i Sovjetunionen ble det besluttet å gå inn for en ny «union av suverene stater».

1991 (januar): Sovjetiske styrker inntok Vilnius, hovedstaden i Litauen. Militære styrker ble satt inn i Latvia også, med formål å styrte de nasjonalistiske regjeringene og gjenopprette sentralmyndighetenes makt. Sovjetiske styrker inntok også Georgia og Aserbajdsjan.

1991 (mars): Traktatforslaget til den nye unionen ble publisert.

1991 (april): Georgia ble proklamert som uavhengig stat etter en georgisk folkeavstemning med overveldende flertall.

1991 (juni): Jeltsin ble valgt som president for RSFSR ved direkte valg. RSFSR hadde nå også opprettet en avdeling av kommunistpartiet for egen republikk. Dette svekket Gorbatsjovs stilling betraktelig. Jeltsin la krav på sovjetiske institusjoner såvel som spesifikt russiske institusjoner. Dette inkluderte eksempelvis store deler av det sovjetiske militæret.

1991 (august): Konservativ komitémedlemmer forsøkte å kuppe staten og gjenopprette sentralmyndighetens makt, for å hindre politisk og økonomisk desentralisering. Gorbatsjov ble holdt i husarrest på Krim. Etter to dager gav kuppmakerne opp og ble arrestert.

1991 (september): Nasjonalkongressen i Tsjetsjeno-Ingusjetia erklærte republikken for uavhengig. Nasjonalkongressen i Tsjetsjeno-Ingusjetia var ikke den politiske administrasjonen i republikken, og stod i opposisjon til det lokale Øverste sovjetet ledet av

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

Doku Zavgaev. *Tsjetsjenskaja Respublika Itsjkeria (TRI)*, for enkelhetsskyld Itsjkeria, er det tsjetsjenske navnet på den ønskede selvstendige republikken. Støtten for et selvstendig Itsjkeria befinner seg geografisk i den sørlige delen av Tsjetsjenia. Den nordlige delen av Tsjetsjenia ønsker å fortsette å være en del av Russland.

1991 (september): Nasjonalkongressen i Tsjetsjeno-Ingusjetia erklærte det lokale Øverste sovjet for oppløst. Zavgaev og hans støttespillere motsatte seg dette fram til nasjonalkongressen grep parlamentsbygningen med militærmakt den 6. september.

1991 (oktober): *Dzjokhar Dudajev* ble valgt til president for Tsjetsjenia.

1991 (november): Tropper fra innenriksministeriet (MVD) ble sent inn i Tsjetsjenia den 8. november for å gjenopprette orden. Troppene ble møtt av et samlet tsjetsjensk nasjonalforsvar. For å ikke provosere fram krig ble MVD kalt tilbake 11. november.

1991 (desember): Sovjetunionen ble formelt oppløst og Gorbatsjov gikk av.

1992: Ingusjetia og Tsjetsjenia ble skilt i to separate føderasjonssubjekter.

1992: Den russiske føderasjon ble en separat stat med en *ad hoc* konstitusjon. Føderasjonen hadde en president (Jeltsin), en vise-president (Aleksandr Rutskoj) og et to-kammers parlament: en Folkekongress og et Øverste sovjet. Grunnloven fra 1978 gjennomgikk endringer som gav både den utøvende og den lovgivende makt øverste myndighet. Politiske uenigheter førte dermed til gjensidige blokkeringer av reformpolitikken.

1992 (januar): Prisene ble sluppet fri, markedskapitalismen startet for alvor. Prisene ble sluppet *før* privatisering og et konkurransedyktig marked var kommet på plass.

1992-93: Krig mellom Abkhasia og Georgia. Konføderasjonen av kaukasiske fjellfolk mobiliserte til støtte for abkhaserne.

1993: Konflikt mellom president Jeltsin og parlamentet. Sterke grupper i Folkekongressen ønsket å stille Jeltsin for riksrett, men manglet tilstrekkelig flertall.

1993 (mai og juni): Intensifisering av maktkampen mellom Dudajev og opposisjonen. Det avsatte parlamentet organiserte et referendum for den 5. juni. Dette for å måle befolkningens misnøye med Dudajev, og for å mobilisere støtte til parlamentet.

1993 (juni): Dudajevs styrker åpnet ild mot parlamentstilhengere. Femti ble drept.

1993 (september): Jeltsin oppløste Folkekongressen og Det øverste sovjet ved et dekret, og annonserte valg til ny nasjonalforsamling. Det øverste sovjet responderte med å

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

barrikadere seg i Det hvite hus (parlamentsbygningen i Kreml), og erklærte visepresident Rutskoj som landets president. Rutskoj var en av forkjemperne for parlamentarisme i Russland.

1993 (oktober): Parlamentets støttespillere angrep Moskvas fjernsynstårn, men ble møtt av innenriksministeriets styrker. Militære enheter lojale mot Jeltsin stormet Det hvite hus og de parlamentariske lederne ble arrestert. Rundt 180 mennesker ble drept i sammenstøtene.

1993 (desember): Jeltsins posisjon var nå styrket nok til å annonsere folkeavstemning om ny grunnlov, i favør av et sterkt presidentstyre uten vise-president. Grunnloven fra 1993 etablerte en tydelig maktfordeling mellom den utøvende, lovgivende og dømmende makt. (Hayden 2000, Hønneland og Jørgensen 2006, Egge 2002, Marples 2004, Ware 1998)

4.3.3. Regional suverenitet

Tsjetsjenia erklærte selvstendighet drøye to måneder før oppløsningen av Sovjetunionen, og stilte seg i rekken av de mange uavhengige republikkene som med bare måneders mellomrom hadde erklært selvstendighet.

Tsjetsjenia og Tatarstan var de eneste autonome republikkene på *russisk* territorium som kom langt i sitt ønske om selvstendighet fra Russland. I flere russiske republikker var det formet separatistbevegelser, men disse manglet av ulike årsaker drivkraft til å gjennomføre et separasjonskrav. I Kaukasia forøvrig var det flere autonome republikker som ønsket selvstendighet og opprettelse av egne nasjonalstater. Det tsjetsjenske selvstendighetskravet tok, i likhet med andre republikker som søkte selvstendighet, utgangspunkt i folket som en nasjonal enhet.

De uavhengige republikkenes krav om selvstendighet var med på å føre til den endelige oppløsningen av Sovjetunionen. De fleste av disse selvstendighetskravene ble gjort før Gorbatsjov gikk av som leder av unionen, og før Jeltsin kom til makten via opprettelsen av en separat partistruktur for RSFSR. Under transformasjonen fra en russisk sovjetrepublikk til selvstendig stat støttet Jeltsin de nasjonalistiske bevegelsene. Dette forklares ofte med at disse bevegelsene var en kilde til makt for den nye politiske eliten i Russland. Jeltsin lovet store mengder suverenitet til regionene, og oppfordret de til å «ta så mye suverenitet dere kan svelge» (Hønneland og Jørgensen 2006:83). De nye elitenes makt ble fort stor, og utviklet seg til å bli en utfordring for sentralmakten.

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

4.3.4. Ny politisk struktur

Russland beholdt den føderative strukturen fra RSFSR med enkelte mindre justeringer. Ved unionsoppløsningen bestod Russland av seksten autonome republikker, fem autonome fylker og ti autonome kretser. I tillegg kom de regionale enhetene som ikke er etnisk baserte: førtini fylker og territorier, samt to byer med fylkesstatus: Moskva og St. Petersburg. Republikkenes særegne status ble tonet ned i grunnloven av 1993, og forskjellene mellom øvrige føderasjonssubjekter ble jevnet ut. Republikkenes status ble symbolsk. Eksempelvis kunne man nå betegne republikkens leder for utøvende makt som president, istedenfor guvernør eller republikkoverhode. Rollene var likevel de samme. Republikkene kunne også kalle regionens politiske grunnlagsdokument for grunnlov, kontra erklæring.

En ny nasjonalforsamling ble valgt parallelt med den nye grunnloven i 1993. *Den føderale forsamling*, Russlands parlament, utgjør et tokammersystem bestående av *Statsdumaen* («underhuset») og *Føderasjonsrådet* («overhuset»). Grunnloven fra 1993 foreskriver klare roller til hvert av disse kamrene. Lovforslag blir behandlet separat i hvert kammer, men må gjennom begge før det kan underskrives av presidenten og gjøres gjeldende som russisk føderal lov. Begge kamrene må godkjenne presidentens nominasjoner til direktør for Sentralbanken og ledelsen for Riksrevisjonen, og hvert av kamrene utnevner halvparten av Riksrevisjonens medlemmer. Riksrevisjonen utgjør Statsdumaens viktigste kontrollmekanisme. Riksrevisjonen har rett til å gjennomgå regnskapene til føderale ministerier og regionale myndigheter, samt private selskaper. Representantene i Den føderale forsamling er immune mot straffeforfølgelse.

Representantene til Statsdumaen blir direkte valgt. Av totalt 450 representanter blir halvparten valgt i flertallsvalg i enmannskretser. Den andre halvparten blir valgt inn på partilister. I en overgangsfase satt den i to år, men fra og med valget i 1995 sitter Statsdumaen i fire år om gangen. Medlemmer av Statsdumaen kan ikke samtidig være medlemmer i Føderasjonsrådet eller andre lovgivende eller utøvende organer.

Føderasjonsrådet er sammensatt av to representanter fra hver av Russlands 88 regioner (89 fram til 2005). De små etniske områdene er sterkt representert i forhold til de russiske regionene. Fra og med valget i 1995 og til 2000 skulle guvernørene og lederne for regionale parlamenter automatisk ta plass i Føderasjonsrådet.

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

Statsministeren må godkjennes av Statsdumaen før han kan danne regjering.

Statsdumaen kan ikke stille mistillitsforslag mot enkeltmedlemmer av regjeringen eller statsministeren, kun til regjeringen som helhet. Dumaen kan ikke oppløses første året etter at den er valgt, heller ikke under erklært unntakstilstand, eller når et forslag om riksrett mot presidenten er reist.

4.4. Krig og senere utvikling 1994-2012

4.4.1. Første krig mot Tsjetsjenia

4.4.2. Uroligheter og terrorangrep

4.4.3. Normalisering og tsjetsjenifisering

4.4.1. Første krig mot Tsjetsjenia

For å bekjempe separasjonskravet og voksende uro i Tsjetsjenia ønsket Jeltsin «en liten seiersrik krig». Den første krigen mot Tsjetsjenia varte fra 1994 til 1996. Utfallet ble noe ganske annet enn seiersrikt for russerne og resulterte i russisk nederlag. «Hæren sendte utrente 18-åringer mot godt bevæpnede motstandsgrupper, og de sivile og militære tapene var store», Hønneland og Jørgensen (2006:84). Det ble rapporter flere brudd på menneskerettighetene, blant andre var journalisten Anna Politkovskaja aktiv med å dokumentere og beskrive krigshandlingene.

Fredsavtalen i Khasavjurt i 1996 stilte Tsjetsjenia som *de facto* selvstendig republikk, med medfølgende økonomiske konsekvenser. Økonomisk støtte til gjenoppbygging av republikken var minimal, og lønninger og pensjoner uteble. Av den økonomiske støtten som ble gitt falt mye bort i korrupsjon på både russisk og tsjetsjensk side (Wilhelmsen 2005:47).

I 1997 ble *Aslan Maskhadov* valgt til president i et valg Russland også anerkjente.

Fredsavtalen fra 1996 fastslo at Tsjetsjenias endelige skjebne skulle avgjøres innen 2001.

Fredsavtalen førte likevel ikke til indre fred i republikken som var preget av intern rivalisering og organisert kriminalitet. Wahabbismen, en radikal form av islam, økte i tilslutning under og etter den første krigen. Forholdene i republikken utgjorde et sikkerhetsproblem som spredte seg til andre regioner i Nord-Kaukasia via flere kanaler:

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

korupsjon, økonomisk ustabilitet grunnet ødelagt infrastruktur og økonomiske blokader fra Russland, radikaliserings av separatistbevegelsen, politisering av islam, og økt kriminalitet.

4.4.2. Uroligheter og terrorangrep

1998: Maskhadov innførte sharia-lovgivning i et forsøk på å komme de radikale islamistene i møte.

1999: Sjamil Basajev og hans menn angrep Dagestan i august, ifølge den offisielle versjonen (Hønneland og Jørgensen 2006:84-85).

1999 (september): Boligblokker blir sprengt i Moskva, Volgodonsk (Rostov oblast) og Buinaksk (Dagestan). Ulike kilder oppgir ulike tall på dødsofre, som rangerer fra rundt tohundre drepte til over trehundre.

Sprengningen av boligblokkene blir antatt å være utført av tsjetsjenske terrorister. Basajevs bevegelser i Dagestan, kombinert med boligblokksprengningene, ble påskudd nok for Moskva til å ta affære. *Vladimir Putin*, som på dette tidspunkt var nyvalgt russisk statsminister, svarte med militære handlinger rettet mot Tsjetsjenia, og den andre tsjetsjenske krig var i gang.

I mars 2000 vinner Putin presidentvalget, og er blant annet svært populær på grunn av sin harde politikk mot Tsjetsjenia. Offisielt var det ikke en krig mot det tsjetsjenske folk, men en krig mot internasjonale terrorister. Denne holdningen vant Putin politiske poeng hos flere statsledere i verden, deriblant den amerikanske presidenten George W. Bush (2001-2009) etter terrorangrepet på amerikansk jord 11. september 2001.

Flere terrorangrep ble gjennomført i Moskva og andre byer på begynnelsen av tusentallet. Dette økte presset for en løsning på konflikten. Terrorangrepene har vært, og fortsetter å være, så hyppige at ikke alle kan omtales i denne oppgaven. Blant de mest kjente kan nevnes gisseltagningen i Dubrovkateateret i Moskva i 2002, hvor det blir antatt at rundt 170 mennesker ble drept, 130 av dem gisler, 40 av dem gisseltagere. I 2004 ble skole nummer én i Beslan, Nord-Ossetia-Alania, utsatt for terrorangrep. Lærere, barn og foreldre ble holdt som gisler i tre dager. Det antas at rundt 380 mennesker mistet livet, rundt halvparten av dem barn. Tsjetsjenske separatister stod fram i begge disse gisseltagningene, og stilte krav om selvstendighet for Tsjetsjenia.

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

4.4.3. Normalisering og tsjetsjenifisering

En «normaliseringsprosess» ble satt i gang i 2003. Denne prosessen ble innledet med folkeavstemning om ny grunnlov i Tsjetsjenia (mars 2003), presidentvalg (oktober 2003 og august 2004) og valg til et tsjetsjensk parlament (november 2005). Det politiske styret var russiskstøttet, men Moskva håpet at valget av grunnlov og de politiske institusjonene skulle føre til legitimering av styret. I tillegg ble begrepet «tsjetsjenifisering» introdusert. Begrepet beskriver en politisk linje rettet mot å overlate problemene i Tsjetsjenia til tsjetsjenerne selv (Hønneland og Jørgensen 2006:85). Tsjetsjenifisering gikk blant annet ut på å gi amnesti til tidligere geriljakrigere, og overlate indre anliggende i Tsjetsjenia til republikkens ledelse. Dette inkluderte å trekke ut russiske styrker og erstatte de med tsjetsjenske styrker.

2003 (oktober): *Akhmat Kadyrov* ble valgt som president i Tsjetsjenia. Kadyrov ble ansvarlig for iverksettelsen av tsjetsjenifiseringen. Akhmat Kadyrov var Tsjetsjenias mufti, den øverste religiøse leder. Han var aktiv i motstandskampen mot Russland sammen med Maskhadov og Sjamil Basajev. Den samlede fronten forsvant imidlertid etter den første krigen, og Kadyrov stilte seg på den russiske siden i den andre krigen. Dette sikret han Kremis støtte under utvelgelsen av kandidat til presidentrollen i Tsjetsjenia. *Ramzan Kadyrov*, Akhmat Kadyrovs sønn, leder en personlig sikkerhetsstyrke på over tusen mann. Denne sikkerhetsstyrken er kjent for brutalitet og fryktet av tsjetsjenerne. «Meldingene om *kadyrovtsienes* overgrep, kidnappinger og rene likvideringer var mange, og den tsjetsjenske konflikten antok etter hvert borgerkrigsliknende trekk», Hønneland og Jørgensen (2006:85).

2004: Putin ble gjenvalgt og satt til 2008 (den russiske grunnloven tillater kun at man sitter i to perioder etter hverandre, hvor en periode varer i fire år).

2004 (mai): Akhmat Kadyrov ble drept i et attentat på Dynamo stadion i Groznyj.

2004 (august): Alu Alkhanov ble valgt til president i Tsjetsjenia. Kandidatene til valget måtte godkjennes av den tsjetsjenske republikkens sentrale valgkommisjon.

2004 (august): Ramzan Kadyrov ble utnevnt til visestatsminister.

2005 (mars): Maskhadov ble drept, angivelig av russiske styrker.

2006: Sjamil Basajev ble drept av russiske styrker. Doku Umarov fylte hans plass som den «ledende» ekstremisten.

Kapittel 4. Kontekstuell ramme

2006 (februar): Ramzan Kadyrov ble utnevnt til statsminister i Tsjetsjenia og ble med dette ansett som republikkens reelle leder.

2007 (mars): Ramzan Kadyrov ble utnevnt av Kreml til å bli Tsjetsjenias president.

2008: *Dmitrij Medvedjev* ble valgt til president i Russland. Putin blir statsminister.

2008: I 2008 brøt det ut konfrontasjoner mellom Russland og Georgia. Russland støttet separatistbevegelsene i Abkhasia og Sør-Ossetia, mot Georgia. Nord-kaukasiske styrker støttet igjen abkhaserne, men var ikke samlet på samme måte som i 1992. Umarov, den tsjetsjenske radikale lederen, ønsket ikke at tsjetsjenerne skulle involvere seg i konflikten. Kadyrov ønsket heller ikke sine menn involvert. Det var likevel rundt 17 000 frivillige tsjetsjenerne som deltok i krigen, ifølge Closson (2008:3). Kadyrov hadde ikke kommando over disse grupperingene. Dagestan var den eneste republikken som forholdt seg nøytral, grunnet interne konfrontasjoner mellom etniske grupper, samt et anstrengt grenseforhold til Aserbajdsjan. Russland anerkjente Abkhasia og Sør-Ossetia som uavhengige republikker.

Dmitrij Medvedjevs politiske linje gikk ut på å modernisere Russland, og Medvedjev ønsket å framstilles som av liberal holdning. Under Medvedjev ble det igangsatt en rekke større reformer, særlig viktige er kanskje de store militære reformene som tar sikte på å modernisere det russiske forsvaret. Medvedjevs første periode som president av Russland gikk ut i 2012, hvor nytt presidentvalg ble holdt i mars 2012. Medvedjevs periode som president ble oppfattet mer som en venteperiode mens man ventet på at Putin skulle kunne stille til valg igjen. Fra og med desember 2011 og opp mot valget i 2012 fant store massedemonstrasjoner sted, hvor paroler som at Putin ikke er ønsket som president ble gjentatt. Putin vant presidentvalget.

4.5. Oppsummering

- Okkuperingen av Kaukasia skjedde over en periode fra ca. 1783-1864.
- Russifiseringen tok til under Alexander III (1881-1894) og Nikolaj II (1894-1917).
- I 1936 fikk området Tsjetsjeno-Ingusjetia status som autonom republikk i RSFSR.
- I 1943-44 ble tsjetsjenerne og andre folkeslag deportert fra Nord-Kaukasia.
- Rehabiliteringen av de deporterte tok til i 1950-årene, etter Stalins død.
- I september, 1991, erklærte Tsjetsjenia seg for uavhengig.
- I 1992 ble Russland en selvstendig stat, etter oppløsningen av Sovjetunionen i desember, 1991.
- Den første krigen mot Tsjetsjenia varte fra 1994 til 1996. Krigen endte med en fredsavtale.
- Den andre krigen mot Tsjetsjenia startet i 1999 og var uten noen formell slutt. Motstandsbevegelsen i Tsjetsjenia ble beseiret.

Kapittel 5. Analyse

- 5.1. Statsreduksjon og tsjetsjensk selvstendighetskrav
- 5.2. Mot krig og mellomkrigstid
- 5.3. Terrorisme og tsjetsjenifisering
- 5.4. Politisk utvikling og konfliktutvikling

I dette kapitlet analyserer jeg utviklingen av det tsjetsjenske selvstendighetskravet og overgangen fra fredelig separasjon fra Russland, via to kriger, til geriljakrig og terrorismeaktivitet. Dette i lys av de kontekstuelle rammene beskrevet i kapittel fire og i sammenheng med teori om nasjonalisme og statsbygging omtalt i kapittel tre.

Analysen dreier seg konkret om to bevegelser og dynamikken mellom disse. Den første er den tsjetsjenske separatistbevegelsen. Den andre er den russiske responsen på den tsjetsjenske bevegelsen.

Kapitlet er delt i tre deler. Jeg starter med å se på bakgrunnen og konteksten for det tsjetsjenske selvstendighetskravet. Dette fører videre til en drøfting av den «tsjetsjenske nasjonalismen».

I del to og tre drøftes den russiske responsen på det tsjetsjenske ønsket om selvstendighet, og forholdet mellom politisk utvikling og konfliktutvikling. I del to diskuteres responsen på selvstendighetskravet ut fra de politiske forhold i Russland på daværende tidspunkt. Konsekvenser og følger av den første krigen og mellomkrigstiden vil tas opp i forhold til identitetspolitikk. I del tre ser jeg på utviklingen fra rundt år tusen og den politiske linje som nå føres mot Tsjetsjenia.

Avslutningsvis konkretiseres sammenhengen mellom perioden under Jeltsin og Putin/Medvedjev, for å tydeliggjøre hvordan den politiske utviklingen påvirket konfliktforløpet.

Kapittel 5. Analyse

5.1. Statsreduksjon og tsjetsjensk selvstendighetskrav

- 5.1.1. Statsredusering og nye eliter
- 5.1.2. «Baronene»
- 5.1.3. Tsjetsjensk identitet
- 5.1.4. En «skapt» nasjon
- 5.1.5. Den nord-kaukasiske overnasjonale identiteten
- 5.1.6. Kaukasiske konfliktlinjer og allianser

5.1.1. Statsredusering og nye eliter

Da Gorbatsjov innførte demokratisering endret dette på maktforholdene i staten. Gorbatsjov hadde etter det russiske presidentvalget i 1991 juridisk og legitimt ikke direkte makt over RSFSR, i motsetning til før valget. Gorbatsjov satt som president for Sovjetunionen, en posisjon hvis makt var svekket av unionens ustabilitet og voksende konservative krefter i partiet. Samtidig ble han utfordret av den nylig valgte presidenten for RSFSR. Jeltsin ble valgt ved direkte valg. Dette gav hans posisjon større legitimitet hos den russiske befolkningen enn den Gorbatsjov hadde, men Jeltsin tok over en rolle uten presedens å forholde seg til.

Kravet om liberalisering og kapitalisme, samt ideen om demokrati, ble innført nærmest på dagen. Resultatet gikk fra en stram struktur styrt av noen få aktører til en form for sosialt anarki hvor institusjoner og demokrati skulle bygges opp på løs grunn.

Post-kommunistiske transisjoner mot demokrati startet fra et veldig annerledes utgangspunkt sammenlignet med de originale europeiske transisjonene. Den øverste makten og autoriteten lå i Russland hos kommunistpartiet og ikke i staten. Staten hadde via kommunistpartiet absolutt kontroll. Statens rolle ble nå redusert fra å ha kontroll over alt, til å *de facto* adoptere en klassisk liberal holdning. Økonomien ble desentralisert under Gorbatsjovs perestrojka og republikkene skulle ha økt kontroll over egen økonomi istedenfor å ha den styrt fra oven. RSFSR gikk fra planøkonomi og mot kapitalisme like før Sovjetunionen gikk i oppløsning. Statens makt ble innskrenket og skulle la samfunnet, og mer presist økonomien, styre seg selv.

Ved statsreduksjon med neoliberalistisk ideologi som bakgrunn risikerer staten å omformes til en nattvekterstat. Som nattvekterstat kan staten i verste tilfelle falle fra hverandre under press fra sosiale bevegelser, med mindre den har nok stateness til å

Kapittel 5. Analyse

omformes til en rettsstat (se 3.3.3.). Regimene av sovjet-type hadde ikke stater med høyt nok nivå av stateness til å smertefritt gjennomføre en slik transisjon. Resultatet av statsredueringen ble hva Cappelli (2008) kaller *destatifisering*: En svekkelse av staten. I overført betydning vil dette også si en svekkelse av partiet, da stat og parti i Sovjetunionen var smeltet sammen.

Utviklingen viser til at de kjernestrukturer som var etablert under Sovjetunionen ikke lot seg kontrollere av den liberalistiske strukturen som nå ble innført. Når partiet oppløste seg var ikke staten sterk nok til å fylle tomrommet og ta partiets plass. Sentralmakten under Jeltsin stod uten betydelig evne til å ta hånd om grunnleggende samfunnsfunksjoner. For eksempel ønsket ikke innbyggerne å betale skatt like etter innføringen av kapitalismen. Uten inntektskilde fant staten det vanskelig å betale sine regninger og å budsjettere. Den russiske staten kunne dermed ikke betale lønn til mange av de i offentlig tjeneste. Staten vendte seg til de nylig privatiserte bankene for lån. Som sikkerhet for disse lånene stilte staten aksjer i statlige industrier som var på tur til å privatiseres. Etersom staten ikke lyktes i å innkreve nok skatt til å betale tilbake disse lånene resulterte det i at de private bankene gikk med stor fortjeneste. Disse bankene tok etterhvert over de tidligere statlige bedriftene. Mange av disse bankmennene endte opp i den nye økonomiske eliten: oligarkene. Disse ble også kalt «nye russere». Moskvas oligarker kom på Forbes Magazines årlige liste over verdens rikeste millionærer i 1998. Tiåret før hadde ingen av disse millionærene noen nevneverdige formuer (Goldman 2009). Oligarkene kjøpte seg etterhvert inn i politikken, blant annet ved å bestikke dumamedlemmer til å godkjenne eller forkaste lovforslag.

Etersom staten slapp grep om samfunnet trådte nye eliter frem. Det var særlig fire samfunnsgrupper som markerte seg:

1. Nøkkelpersoner fra Sovjetunionens økonomiske nomenklatura.
2. Nasjonalistene og politiske ledere for selvstendighet i de nye republikkene.
3. Ministrene i den russiske regjering.
4. Forretningsmenn, alt fra småforretninger til oligarker, og økonomiske krefter knyttet til mafia (Di Leo 1993).

Kommunistpartiet var kjennetegnet av *patron-klient forhold, nomenklaturaen, og personkultur*. Betegnelsen «nomenklatura» var opprinnelig brukt om lister over høyere

Kapittel 5. Analyse

stillinger innen parti- og statsapparatet, stillinger som ble ansett som så viktige at tilsetninger krevde den sentrale partileders godkjenning. Etterhvert ble nomenklaturaen brukt som betegnelse på innehavere av disse stillingene, og også deres familier. I 1960-årene var det anslått så mange som tre eller fire millioner slike stillinger i hele unionen (Egge 2002:182). Hønneland og Jørgensen (2006) skriver at på midten av 1990-årene kom fortsatt over tre fjerdedeler av de russiske byråkratene fra det gamle nomenklaturasystemet.

Systemet under Jeltsin baserte seg på et personifisert styre. Dette må man se i sammenheng med systemet i kommunistpartiet og arven derfra, samt i sammenheng med den nye utfordringen: maktkampen mellom de ulike elitene. Jeltsins politiske kraft var begrenset av regionale eliter og av oligarkenes økonomiske tyngde. Han fokuserte sterkt på økonomiske reformer, og hentet sin støtte vekselvis fra oligarkene og nomenklaturaen. Jeltsins styre var uforenlig med institusjonalisert politikk. Personlige forbindelser og lojaliteter var den dominerende faktoren under hans tid som president (Hønneland og Jørgensen 2006).

5.1.2. «Baronene»

Oppløsningen av Sovjetunionen og demokratiseringsprosessen førte med seg en bølge av nasjonalistiske bevegelser. Som en følge av de omveltende politiske hendelsene i 1991 trakk hver av de nasjonale minoritetene seg tilbake til sine hjem og til sine tradisjonelle kulturer. Det nye post-sovjetiske Russland hadde ikke tilstrekkelige ideologiske mottoer for å holde de nasjonale minoritetene samlet. Innføring av økonomiske reformer, i et samfunn uten tilstrekkelige institusjoner for å håndtere disse reformene, resulterte i en sosial-økonomisk polarisering (Gogin 2011:1).

Cappelli (2008) omtaler de regionale lederne som en sterk gruppe i det post-sovjetiske Russland. Cappelli omtaler dem som «*baronene*». Baronene er de regionale guvernørene og presidentene for de føderale republikkene. Under Jeltsin skaffet baronene seg *de facto* autonomi fra sentralmakten, og bygde opp nok makt til å kunne påvirke sentralmaktens politikktutforming.

Eliten i Sovjetunionen var avhengig av kontroll over de lokale elitene for å opprettholde stabilitet i unionen. Den klassiske beskrivelsen av Sovjetunionen som et lokk som holdt

Kapittel 5. Analyse

indre krefter på plass virker passende når man omtaler konflikten sentrum-periferi. Mer spesifikt gjelder det regionale eliter som i mangel av en sterk stat fikk frie tøyler til å nyte selvstendighet fra sentrum.

I perioden fra 1990-1994 fikk regionene mye rom for selvstyre og frihet fra sentralmakten. Tsjetsjenia ble i denne perioden på lang vei en selvstendig stat i likhet med blant annet Tatarstan. Tatarstan hadde erklært selvstendighet fra Russland i august 1990, og en folkeavstemning senest fra 1992 viste at majoriteten ønsket et selvstendig Tatarstan. Tsjetsjenias selvstendighetskrav må ses i sammenheng med de øvrige regionenes økte selvstendighet, og at Tsjetsjenias politiske frihet ikke var unik i denne konteksten.

5.1.3. Tsjetsjensk identitet

Tsjetsjenernes identitet er på flere ulike nivåer, hvor det nasjonale bare er en identitet av mange. Grannes og Heradstveit (1994) beskriver det nasjonale nivå som viktigst i Transkaukasias, men at et nasjonalt nivå i Nord-Kaukasias hovedsakelig er et sovjetisk produkt (se 4.2.5.). Før Den kaukasiske krig levde folket i Kaukasus ikke som en samlet enhet, men hadde et system av klaner basert på familiære bånd. Den tsjetsjenske taipen er et viktig organisasjonsprinsipp i det tsjetsjenske samfunnet. En taip er en gruppe familier som har samme stamfar. Taipen igjen er inndelt i mindre enheter bestående av nærmere familier med en rekke klart definerte og gjensidige forpliktelser (bl.a. gjestfrihet og blodhevn).

Den kaukasiske krig samlet de mange taipene av tsjetsjenere, og øvrige kaukasiske folkeslag, mot en felles fiende: Det russiske imperiet. På tross av en felles front var de ulike folkeslagene likevel ikke samlet i nasjonale enheter. Når Tsjetsjenia erklærte selvstendighet fra Russland var det ingen tidligere historisk nasjon å bygge på. Konseptet om «nasjonen» hadde ikke historiske røtter i folket, men var et begrep og en ideologi først og fremst hentet fra Sovjetunionen.

Når de regionale lederne fikk økt selvstendighet og makt var det nødvendig å ha en solid base for å styrke egen republikk og beholde den nyervervede suvereniteten. Det tsjetsjenske selvstendighetskravet tok utgangspunkt i folket som en nasjon med krav om egen nasjonalstat. Denne nasjonalismen tok form av en kulturell nasjonalisme, og forankret seg i ideen om tsjetsjenerne som historisk opposisjonelle mot russisk

Kapittel 5. Analyse

overherredømme.

5.1.4. En «skapt» nasjon

Behovet for det autentiske og spesifikke som legitimerer kravet om selvstendighet for en nasjon fører til en søken bakover i historien. Den tsjetsjenske nasjonaliteten rett etter oppløsningen av Sovjetunionen var i utformingsfasen. Ut fra et instrumentelt perspektiv kan vi si at dette var en fase hvor man fastsatte medlemskapet for nasjonen. Behovet for en historisk forankring og tydelige markører var stor. De gamle tradisjonene til tsjetsjenerne, og tidligere former for selvstyre, kunne ikke gjenopptas. Å falle tilbake på et løst klansamfunn uten territorielle grenser eller sentralmakt var hverken ønskelig eller realistisk. Samtidig med at tsjetsjenerne søkte tilbake til en forgangs uavhengighet fra russerne måtte det innføres nye styresett. Uavhengighet fra Russland krevde et internt tsjetsjensk hierarki, noe tsjetsjenerne tradisjonelt ikke hadde hatt. Nye, «skapte», tradisjoner måtte dermed til.

Selvstendighetstrangen til tsjetsjenerne blir ofte sett i lys av den konfliktfylte historien de har hatt med russerne. Kaukasuskrigene regnes blant mange som kjernen i konflikten. Den kaukasiske krig var utgangspunktet for samlingen av klanene av tsjetsjenerne og starten på maktkampen mot Russland. Krigene er siden brukt som bevis på hvordan Tsjetsjenia skiller seg ut fra de andre republikkene i Russland, og trekkes fram for å legitimere Tsjetsjenias krav på selvstendighet. Tsjetsjenerne fikk som «tradisjon» å være opposisjonelle, anti-russiske, undertrykte og krigførende. Den tsjetsjenske motstandsbevegelsen fra Kaukasuskrigene ble romantisert. Linjer blir også ført tilbake til tiden under Stalin og til massedeportasjonene. Det ble fokusert på hvordan tsjetsjenerne hadde holdt fast på gamle skikker og tradisjoner i tiden de var i Kasakhstan.

Disse nye tradisjonene bygde på hendelser som førte tsjetsjenerne sammen som folk. Historiene ble hentet primært fra tiden for imperialmaktens erobring av Kaukasia og tiden under Sovjetunionen. Samtidig som disse hendelsene ble brukt for å underbygge en tsjetsjensk nasjon og det tsjetsjenske kravet om selvstendighet, ble essensen av hva som utgjorde «nasjonen» Tsjetsjenia ikke hentet fra tiden før erobringene. Det nasjonale innholdet baserte seg på nye tradisjoner hentet fra tiden under russisk styre. Det politiske programmet for en selvstendig republikk krevde en samlet tsjetsjensk nasjon.

Kapittel 5. Analyse

De kulturelle sætrekkene til tsjetsjenerne, og deres historie, ble politisert. «Det vi opplever når etnisitet blir «politisert» for å underbygge ein politisk argumentasjon for ein sjølvstendig stat, er ei ekstrem form for teiknmanipulering», Grannes og Heradstveit (1994:171).

Uten en tidligere historisk nasjon å bygge på kan man argumentere for at den tsjetsjenske nasjonalismen er et produkt av samtiden og ikke en «naturlig», eller tradisjonsrik, form for politisk organisering av folket. Nasjonalismen var et begrep som kom utenfra, via russisk overherredømme. Det blir dermed svakt å forklare det tsjetsjenske selvstendighetskravet med utgangspunkt kun i en tsjetsjensk nasjon med tradisjon for suverenitet. Den helhetlige konteksten for selvstendighetskravet er en viktig del av forklaringen, slik som regionenes økte selvstendighet, det politiske klimaet som åpnet for muligheten for en separat tsjetsjensk stat, og de eksterne og interne forholdene i Tsjetsjenia.

5.1.5. Den nord-kaukasiske overnasjonale identiteten

Det nasjonale nivået kan betegnes som en ny identitet med røtter i Sovjetunionen. Det finnes derimot identitetsnivåer i Nord-Kaukasias som strekker seg historisk lengre tilbake. Det eksisterer en overnasjonal kaukasisk identitet, men det finnes en langt mer omfattende overnasjonal *nord-kaukasisk* identitet.

Den overnasjonale nord-kaukasiske identiteten og kaukasiske territorielle konflikter fører til at konflikten i Tsjetsjenia ikke kan begrenses til Tsjetsjenias geografiske område. Vi må heve blikket og se på konteksten på det overnasjonale nivået, for å forstå hva som former identiteten, og hvilke aktører som spiller en sentral rolle i det post-sovjetiske Tsjetsjenias historie.

Vajnakh er fellesbetegnelsen på folk fra det nordlige Kaukasias. *Vajnakh* var i utgangspunktet en fellesbetegnelse på tsjetsjenerne og ingusjene. Disse to folkeslagene er nært beslektet. Det var russerne som delte dette folket i to grupper, da ingusjene i større grad var føyelige ovenfor imperialmakten enn de motstridende tsjetsjenerne.

Det politiske målet i Tsjetsjenia var primært et ønske om en egen selvstendig stat, men også et ønske om å inkludere andre nord-kaukasiske folk i en samlet konføderasjon. De muslimske, nord-kaukasiske fjellfolkene står hverandre nær i tradisjoner og levevis, preget

Kapittel 5. Analyse

av gammel sedvanerett og den islamske lov. Etter oppløsningen av Sovjetunionen søkte nord-kaukasiere sammen på tvers av språkgrensene, og på tvers av landegrenser. Dette kom til uttrykk på det politiske plan i 1990 via etableringen av «Konføderasjonen av kaukasiske fjellfolk». Fra 1992 representerte konføderasjonen 16 folkeslag fra Nord-Kaukasia, enkelte av disse uten egen stat eller autonomt territorium (Grannes og Heradstveit 1994). Konføderasjonen av kaukasiske fjellfolk var knyttet opp mot de nasjonalistiske bevegelsene, og spilte på primordiale verdier og kulturelle fellestrekk.

Denne overnasjonale identiteten gjør at konfliktutviklingen i Tsjetsjenia må sees i kontekst med øvrige utviklinger andre steder i Kaukasia.

5.1.6. Kaukasiske konfliktlinjer og allianser

Konfliktlinjer vis-a-vis nasjonaliteter i Kaukasia baserer seg på irredenta-bevegelser og alliansebånd. Irredenta-bevegelsene krever endringer av grensene for å samle en nasjon på samme territorium. Dette skjer enten ved å drive ut andre nasjonaliteter, eller ved å ekspandere eget territorium for å inkludere medlemmer av nasjonen som befinner seg på et annet territorium. Nasjonene ble splittet på ulike territorier som følge av grenseoppdelinger under Det russiske imperium og under Sovjet-tiden. Splittelsen av den autonome republikken Tsjetsjeno-Ingusjetia i 1992 er relatert til disse grenseforandringene. Samtidig som tsjetsjenerne og ingusjene begge er vaijnakh, og var i en felles allianse, har de to nasjonalitetene ulike politiske agendaer. Fram til 1992 var Tsjetsjenia en del av den autonome republikken Tsjetsjeno-Ingusjetia. Denne republikken ble splittet i et forsøk på å blidgjøre ingusjene som hadde et annet politisk mål enn tsjetsjenerne. Ingusjene krevde tilbake Prigorodnyj-området, et område de mistet under Sovjet-tiden. Da Stalin deporterte ingusjene på førtitallet gav han en del av ingusjenes territorium til osseterne. Dette inkluderte Prigorodnyj-området, samt østre del av Vladikavkaz, hovedstaden i Nord-Ossetia-Alania. Osseterne (både nord- og sør-osseterne) hadde lenge vært pro-russiske, og var ikke blant de deporterte folkeslagene. Da Sovjetunionen oppløstes krevde ingusjene å få tilbake Prigorodnyj-området. Nord-osseterne nektet å gi det fra seg frivillig. Moskvas forsøk på en løsning var å dele Tsjetsjeno-Ingusjetia slik at ingusjene offisielt fikk en egen autonom republikk i juni 1992. Dette var viktig for ingusjene, som følte at tsjetsjenerne overstyrte dem, og at deres politiske ønsker ikke kom på agendaen så lenge

Kapittel 5. Analyse

de var i felles republikk. Samtidig førte grensedelingen til at tsjetsjenerne nå hadde et eget territorium som nå var tilnærmet etnisk homogent. Konflikten mellom nord-osseterne og ingusjene resulterte i blodige kamper utover høsten 1992, og russiske styrker ble satt inn. Tsjetsjenerne og Konføderasjonen for kaukasiske fjellfolk holdt seg nøytrale i konflikten. Konføderasjonen advarte imidlertid russiske styrker om at dersom det kom til en militær intervensjon i Tsjetsjenia ville fem til ti tusen kaukasiske frivillige bli sendt inn for å støtte tsjetsjenerne (Cheterian 2001:39).

Tsjetsjenerne allierte seg med abkhaserne i 1992-1993, mot Georgia. De abkhasiske lederne spilte en sentral rolle for etableringen av Konføderasjonen av kaukasiske fjellfolk. Hovedkvarteret for konføderasjonen lå opprinnelig i Sukhumi i Abkhasia, men ble flyttet til Groznyj når georgiske styrker okkuperte Sukhumi. Nord-kaukasiske styrker var følgende blant de første til å bistå abkhaserne i krigen mot Georgia i 1992-1993. I tillegg til tsjetsjenske styrker kom andre frivillige fra Kabardino, Adygia, Nord-Ossetia-Alania og Dagestan (Cheterian 2001:40). Denne krigen gav tsjetsjenerne trening til den krigen deres eget territorium snart befant seg i.

Konføderasjonen av kaukasiske fjellfolk mobiliserte ikke da krigen mellom Russland og Tsjetsjenia brøt ut. Dette kan ha kommet av flere årsaker. For det første tyder det på at de abkhasiske og tsjetsjenske separatistene var de sentrale pådriverne for separatistbevegelsene og nord-kaukasiske selvstendighet. De fleste andre nord-kaukasiske folkeslagene hadde ikke mobilisert seg rundt et selvstendighetskrav, men ønsket å fortsette å være en del av Russland og slik sett støttet de pro-russiske tsjetsjenerne i nord. For det andre kan militær intervensjon i Tsjetsjenia ha vært ønskelig for naborepublikkene. Den økte kriminaliteten i Tsjetsjenia spredte seg utover i regionen og ble oppfattet som en sikkerhetstrussel og et problem ute av den tsjetsjenske ledelsens kontroll (Hayden 2000:60). Mer om dette kommer i kapittel 5.2.3.

5.2. Mot krig og mellomkrigstid

- 5.2.1. Konflikt mellom nasjon og sentralmakt
- 5.2.2. Demokratisering og krigføring
- 5.2.3. Utfordringer for den nye nasjonen
- 5.2.4. Svak stat og konflikthåndtering
- 5.2.5. Islamisering og radikaliserings
- 5.2.6. Politiske mål

5.2.1. Konflikt mellom nasjon og sentralmakt

Dersom de primordiale verdier ikke kan manipuleres kan konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia defineres som en etnisk borgerkrig, slik som hos Chaim Kaufmann (2008). Kaufmann definerer en etnisk konflikt, og borgerkrig, på denne måten: Etniske konflikter er konflikter om maktbalansen mellom samfunn som ser seg selv som å ha en distinktiv arv og historie. Ideologiske borgerkriger er derimot mellom ulike fraksjoner av samfunnet som strides om hvordan dette samfunnet skal styres (Kaufmann 2008:361).

Hovedforskjellen mellom en ren borgerkrig, og en etnisk borgerkrig, er stødigheten eller fleksibiliteten til den individuelle lojalitet. I en borgerkrig fluktuerer lojaliteten, mens i en etnisk krig er lojaliteten markant. Mulige og umulige løsninger på etniske borgerkriger følger dette faktum. Man kan ikke løse en etnisk konflikt med mindre de to kjempende gruppene separeres og danner sine egne separate nasjonale hjemland. Alternativet til en deling av etnisitetene er etnisk rensing for å skape et eget territorium for en homogen befolkning.

Et annet perspektiv på konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia er å se den i lys av konflikten sentrum-periferi og inkludere et instrumentelt perspektiv på kulturell nasjonsbygging. De tsjetsjenske nasjonalistiske bevegelsene la et fokus på den etnisk-kulturelle egenarten til tsjetsjenerne, men det «nasjonale» var et nytt konsept uten fastsatte medlemskrav. De primordiale verdiene kunne manipuleres til å være mot andre etnisiteter, eller ikke. Det oppstod ikke en etnisk rensing av russere eller andre etniske grupper bosatt på tsjetsjensk territorium (skjønt de fleste etniske russerne forlot området da krigen startet). Tsjetsjenernes frihetskamp kan dermed argumenteres for å ikke ha vært rettet mot russere som etnisk gruppe i en etnisk borgerkrig. Separatistbevegelsen startet

Kapittel 5. Analyse

på det politiske plan og brukte primordiale verdier for å mobilisere befolkningen, men den rettet seg mot sentralmakten i Russland framfor etniske russere.

Det kan belyses av den sovjetiske formen for statsnasjonalisme. Denne formen baserte seg på gammel patriotisme og lojalitet mot det tidligere patrimoniale all-russiske autokratiet (Kommisrud 2009:73). Dette reflekterte russifiseringen på slutten av 1900-tallet, som ikke tok utgangspunkt i en sosial overklasse, men i statsbyråkratiet. Denne formen for nasjonsbygging skiller seg fra den kulturelle og politisk-territorielle nasjonsbyggingen. Russisk språk og kultur ble en type overnasjonalisme, og de nasjonale minoritetene ble ikke fullstendig assimilert inn i denne kulturen. Overnasjonalismen ble i tillegg formet til en type statspatriotisme som fortsatt tillot dyrking av kulturell egenart. Målet var at de nasjonale minoritetene etter hvert ville blandes inn i hverandre, bare de ble «modne» nok (se 4.2.4 og 4.2.5). Denne sammensmeltingen fant ikke sted, men de ulike nasjonalitetene var ikke motstandere av hverandre. De hadde aksept for hverandre, noe økningen av blandede ekteskap i sytti- og åttiårene viser til.

I Sovjetunionen var det ikke én sosial eller kulturell gruppe som ledet andre grupper. Det var den overnasjonale all-russiske staten, legemliggjort av partiet, som dominerte over den gruppen som framstod som ledende (de etniske russerne). Det etnisk russiske folk, og øvrige russiske etnisiteter, skiltes fra den politiske maktelite samtidig som det etnisk-russiske ble tildelt rollen som den ledende og sammenbindende kulturen i føderasjonen. Denne forståelse av egen identitet førte også til at etniske russere ikke nødvendigvis føler seg *representert* av sine ledere, i den grad de blir *styrt* av sine ledere. Et populært tilnavn på tsaren var «den lille far», en treffende beskrivelse på oppfattelsen av den rollen de politiske lederne tradisjonelt har i Russland.

Den nasjonalistiske bevegelsen i Tsjetsjenia var i utgangspunktet heller ikke i opposisjon til etniske russere eller andre nasjonaliteter. Den var i opposisjon til staten, symbolisert av Kreml og Moskva, og støttet seg til andre nord-kaukasiske nasjonaliteter og etnisiteter.

5.2.2. Demokratisering og krigføring

Demokratiseringen åpnet opp for nye grupper på den politiske arena, grupper som stod i konflikt med de gamle politiske grupperingene. Maktkampen mellom disse hadde en

Kapittel 5. Analyse

destabiliserende effekt på samfunnet da det svekket den sentrale autoriteten.

Mansfield og Snyder (se 3.3.4.) målte ikke nasjonalisme direkte i sine statistiske tester, men peker på de historiske sammenhengene mellom nasjonalisme og oppblomstringen av demokrati. Sammenhengen mellom nasjonalisme, demokratisering og krig er tydelig i nye stater. Enkelte post-sovjetiske land raste inn i politisk kaos, eller til og med borgerkrig. Andre endret seg til å ta form av autokrati i varierende grad. I de fleste tilfeller steg lovløshet og korrupsjon til vanvittige høyder, og statlige goder ble fanget opp av eliter med lite eller manglende hensyn til det offentliges eller felles interesse (Cappelli 2008:533).

Stater i transisjon er tilbøyelige for krigføring, men ikke fordi krig er populært blant massene av befolkningen. Det er de interne kreftene som skaper insentiver for eliter til å spille opp om nasjonalistiske bevegelser (Mansfield og Snyder 2008). Dette kan eksemplifiseres med de sovjetiske styrkene som ble satt inn i flere republikker på nyåret i 1991 (se 4.3.2.). Den militære håndteringen av situasjonen var en kontrast til Gorbatsjovs ide om *glasnost* og *perestrojka*. De militære aksjonene stod også i kontrast til avgjørelsene på den 28. partikongress året tidligere, og planene om en union av suverene stater. Da Jeltsin kom til makten i 1991 instruerte han via et dekret RSFSR's Øverste Sovjet om å forberede et lovforslag som forbød politisk aktivitet i organer under Sovjetunionens administrasjon. Dette gjaldt blant annet den sovjetiske hær, det sovjetiske innenriksministerium, KGB, Sovjetunionens høyesterett og påtalemakten (Marples 2004:78). I lys av dette kan man tolke de militære handlingene i 1991 ikke som en handling fra sentralmyndighetene, men som et utspill fra grupperinger i kommunistpartiet som hadde hærens lojalitet.

I det post-sovjetiske Russland støttet velgerne opp om nasjonalister som Vladimir Zjirinovskij, samtidig som de mer liberale politikerne (som Jeltsin og hans utenriksminister Andrej Kozyrev) ble satt under press angående etniske og utenrikspolitiske spørsmål. Disse faktorene bidro til det politiske klimaet som førte til den første krigen mot Tsjetsjenia (Mansfield og Snyder 2008:352).

Den russiske sentralmaktens rolle i ulike separatistkonflikter er tvetydig. For det første støttet russiske styrker abkhaserne mot Georgia i 1992-93, og igjen i 2008. For det andre slo de ned på den tsjetsjenske separatistbevegelsen. For det tredje håndterte Russland separatistkravet fra Tatarstan med fredelige forhandlinger. I tillegg gikk det tre år fra det

Kapittel 5. Analyse

tsjetsjenske selvstendighetskravet og fram til Russland erklærte krig mot republikken.

5.2.3. Utfordringer for den nye nasjonen

Krigen var på papiret for å gjenopprette ro og orden i Tsjetsjenia. Konteksten må trekkes inn for å forstå de problemene som oppstod i republikken i perioden 1989-1994 (se 4.3.2.). En svak russisk stat åpnet for en økt regionalisering og gav rom for nye eliter, nasjonalistiske eller økonomiske som sådan. Lave nivåer av stateness kombinert med demokratisering åpnet opp for økt kriminalitet og korrupsjon. Situasjonen i Tsjetsjenia var en refleksjon av situasjonen i Moskva og Russland for øvrig. Republikkene, i likhet med sentralmakten, hadde et sterkt behov for statsbygging for å hindre å bli fanget av private interesser, sette en stopper for korrupsjon, kunne håndheve lover og ikke minst kunne kontrollere sitt eget territorium og økonomi. Den tsjetsjenske politiske elite var splittet og utfordret av de økonomiske elitene (fra korrupte forretningsmenn til mafia).

Korrupsjon kan ha to ulike betydninger for staten, avhengig av de to aspektene autonomi og kapasitet. Måler man korrupsjon på basis av kapasitet fokuserer man på korrupsjonens effekt på implementering og håndhevelse av lover og regler. Tar man basis i autonomiaspektet ved stateness ser vi derimot en annen type effekt av korrupsjon. Dette fenomenet kan kaller Cappelli «statsfangenskapet». Statsfangenskap viser til en form for korrupsjon som går dypere enn kontroll av implementering av lover. Statsfangenskap beskriver en tilstand hvor korrupsjonen styrer selve utarbeidelsen av lover, regler og reguleringer. Der hvor en korrupt stat mangler *kapasitet*, mangler en fanget stat *autonomi* (Cappelli 2008:538-539).

Cappelli fremhever at «statsfangenskapet» kom særlig fram under presidentvalget i 1996. Det var tydelig, ifølge Cappelli, at staten og statsmakten var fanget av private interesser. Oligarkene sørget for et gjenvalg av Jeltsin, på tross av Jeltsins dalende popularitet (Cappelli 2008:548). Oligarkene begynte sitt inntog i den politiske sfære som en utviding av sin personlige makt. De deltok åpenbart i beslutningsprosessen i Kreml, kjøpte politikere og byråkrater, og kjøpte direkte tilgang til lovgivende makt.

Tsjetsjenias nylig valgte president, Dudajev, forsøkte å styre en republikk med svake eller manglende institusjoner for den nye samfunnsformen. Med sentralmaktens svekkelse oppstod et tomrom for hva den nye nasjonen, og eventuelle selvstendige staten, skulle

Kapittel 5. Analyse

bygges på. Tilstedeværelsen av en nasjon med et politisk mål om en nasjonalstat er ikke ensbetydende med tilstedeværelsen av statsbygging. Kulturell nasjonalisme oppstår, i motsetning til borgerrettslig nasjonalisme, ikke som en del av et statsbyggingsprosjekt. Kulturell nasjonalisme oppstår som et uttrykk for ønsket selvstendighet og behov for å bevare sin egenart. Nasjon og stat er dermed to separate basiser for identifisering og tilhørighet. «De nasjonalistiske bevegelsene i Øst-Europa ble, mer entydig enn i vest, etnisk-kulturelle bevegelser. Statsfelleskapet og de politiske institusjonene kom til å spille en mindre rolle for nasjonalitetsoppfatningen, fordi det ikke var folkesuvereniteten som kom til uttrykk i dem», Østerud (1997:226).

En nasjon basert på kultur vil ikke være sammenhengende med en spesifikk form for stat. Kulturell nasjonalisme kan argumenteres for å være det mest solide og legitime fundament for en stat. Denne formen for nasjonalisme er likevel ikke et steg i en utvikling mot en rettsstat eller et liberaldemokrati på samme måte som nasjonalismen var i Vesten.

Den politiske elite i Tsjetsjenia trakk i forskjellige retninger, ikke så ulikt den politiske elite i Moskva. Dudajev og den tsjetsjenske nasjonalkongressen stod i opposisjon til det lokale Øverste sovjet, ledet av Zavgajev. Det oppstod en lokal politisk konflikt i 1991 da nasjonalkongressen oppløste Det øverste sovjetet. Konflikten ble avsluttet først da nasjonalkongressen grep parlamentsbygningen med militærmakt. Lignende hendelser fant sted i Moskva i 1993, da Jeltsin oppløste Det øverste sovjet og Folkekongressen. Militære styrker måtte også her gripe inn, for å gjenvinne kontroll over parlamentsbygningen hvor medlemmer av Det øverste sovjet hadde barrikadert seg (se 4.3.2.).

Tar man rettsstaten for gitt kan utviklingen tolkes som tegn på at demokratiseringen feilet, eller gikk i gal retning. Men, som argumentert for i kapittel 3.3.4., tar en demokratiseringsprosess og statsbygging tid, og det kan ikke forventes at det vil gå fredelig for seg. Tar man høyde for konteksten og lave nivåer av statenes kan problemene i republikken tvert imot tolkes som nødvendige og uunngåelige faser etter introduksjonen av et nytt politisk system.

Problemene i republikken: en svak tsjetsjensk stat, korrupsjon/kriminalitet og en splittet politisk elite, var følger av rask kapitalisering og liberalisering i tilknytning en manglende rettstat og en svak sentralmakt. Hendelsene i Moskva i 1993 og «statsfangenskapet» er eksempler på at disse utfordringene ikke var unike for Tsjetsjenia. De politiske og

Kapittel 5. Analyse

strukturelle premisserne i det post-sovjetiske Russland kan i større grad analyseres som påvirkende faktorer enn særlige tsjetsjenske forhold.

5.2.4. Svak stat og konflikthåndtering

Politiet (tilhørende MVD) hadde under Jeltsin-perioden utviklet seg i sin egen retning. Staten holdt ikke taket rundt denne samfunnstjenesten. I motsetning til guvernørene, oligarkene og nomenklaturaen hadde ikke politiet sterke forbindelser og ressurser. I et samfunn overlatt mye til seg selv fikk politiet en heller uklar rolle, og reformering av politiet var ikke på agendaen.

Oppgavene til MVD innebærer tradisjonelle politioppgaver, men hovedoppgaven deres er å kontrollere interne voldsutbrudd på russisk territorium. MVD var operativ i Tsjetsjenia sammen med regulært militære og spesialenheter fra Den Føderale Sikkerhetstjenesten (FSB) både før og under begge krigene. Tidligst i november 1991 ble styrker fra MVD beordret inn i Tsjetsjenia for å opprette orden mellom den lokale nasjonalkongressen og Det øverste sovjet (se 4.3.2.). Den Føderale Migrasjonstjenesten (FMS) ble lagt inn under MVD i 2001. FMS har som oppgave å regulere alle saker relatert til migrasjon og flyktninger. Denne kombinerte rollen gjør at MVD er en av statens viktige brikker i konflikthåndtering på eget territorium.

Staten klarte som tidligere nevnt ikke å håndtere grunnleggende samfunnsfunksjoner i form av utbetaling av lønninger til de i offentlig tjeneste. Dette gikk følgende utover politiet og lønningene deres. Politistyrken fant andre måter å sikre seg på økonomisk enn å være avhengig av staten. Dette skjedde delvis av behov, og delvis på grunn av de muligheter som åpnet seg.

Statens Leonid Kosals (2010) beskriver tre punkter som karakteristiske for den moderne russiske politistyrken:

- 1) For det første er politiet meget militarisert. Lojaliteten til ens øverstkommanderende er viktigere enn å tjene loven og det offentlige interesse. Kosals trekker dette sentraliserte systemet tilbake til det stalinistiske NKVD. NKVD var et verktøy for eliten, brukt til å utøve totalitær kontroll over befolkningen.

Kapittel 5. Analyse

2) For det andre er det ikke åpenhet rundt politistyrken. Informasjon blir ikke offentliggjort, og data er ellers ikke tilgjengelig. Kontakten mellom det offentlige, journalister og polititjenestemenn er også under streng kontroll.

3) Kanskje det mest spesielle med det russiske politiet er *marketiseringen* av polititjenester. Marketisering betyr her utviklingen av storskala uformell økonomisk aktivitet innad i politiet, hvor polititjenester blir en vare til salgs til høystbydende. Disse aktivitetene bringer inn penger til den enkelte polititjenestemann som utfører tjenesten. Eksempler på tjenester som tilbys er sikkerhetstjenester, aksept av bestiktelser og andre måter å bruke ens posisjon til personlig økonomisk vinning.

Resultatet er at politistyrken ikke har tillitt hos folket. Politiet ansees for å være primært fokusert på egen vinning, og ikke på å beskytte befolkningen mot kriminalitet. Lojaliteten ligger mot egen struktur og interne ledere, altså hverken mot statlige autoriteter eller mot den sivile befolkning. Kosals framhever at på grunn av marketiseringen nyter politiet en stor grad av uavhengighet fra den russiske regjering. Politiet er ikke avhengig kun av staten for inntekt, og politiet har via salg av sine tjenester fått andre arbeidsgivere de har lojalitet ovenfor.

Denne utviklingen viser til et kritisk problem med statlig kontroll over de styrkene som ble sendt inn i Tsjetsjenia, i tillegg til et problem med å kontrollere politiet generelt i Russland. Staten mistet monopol på makt, da interne lojalitetsbånd var viktigere enn lojalitet til staten, og politiet utviklet en uavhengighet av staten. Statens mulighet for å regulere og kontrollere konflikter blir følgende også et spørsmål.

Den totale effekten av den russiske hærens oppbygning og håndtering av konflikten er et eget tema. En gjennomgående analyse av dette er ikke mulig å ta med i denne oppgaven, men noen få poeng er verd å ta med. Sentralmakten var splittet, og hærens lojalitet var splittet med den. Den sovjetiske hæren var foreldet, og de store nye reformene kom ikke før i 2008. I tillegg opplever den russiske hæren et problem med mangel på disiplin og moral. Stadig flere vernepliktige begår selvmord i de russiske militære baser. Militæret har rykte på seg for å ikke ta ansvar for de unge vernepliktige og at det foregår mishandlingen innad i militæret. *Dedovshtsjina* er tilnavnet på eldre soldater som har tjenestegjort i en lengre periode, og som mobber, trakasserer og i noen tilfeller tar livet av unge førstegangstjenende. Forholdene i politistyrken viser seg i militæret også, da militære

Kapittel 5. Analyse

ledere lojale mot selektive deler av eliten og ikke mot sine tropper. Lojalitetsforholdet både i politiet og i hæren går oppover (og ikke uforbeholdent til staten), og ikke nedover mot den generelle befolkningen.

Den russiske organisasjonen *Soldatmødrene* (Union of the Committees of Soldiers Mothers of Russia) har engasjert seg for militære reformer på humanitært grunnlag, og var aktive motstandere av krigføring i Tsjetsjenia. Organisasjonen skriver at antall omkomne i den russiske hæren som *ikke* er i konfliktområder er på over tre tusen hvert år, men sannsynligvis er det reelle tallet høyere. Brudd på menneskerettighetene i Tsjetsjenia er dermed ikke begrenset til overgrep på sivilbefolkningen eller motstanderens soldater. Brudd på menneskerettighetene finnes også i det russiske militæret mot sine egne, både i og utenfor konfliktområder. Disse forholdene bidro til å gjøre en komplisert situasjon verre.

5.2.5. Islamisering og radikalisering

Tsjetsjenia kom seirende ut av den første krigen og ble behandlet av Russland som en *de facto* uavhengig, selvstyrt republikk. Moskva involverte seg ikke i mellomkrigstiden, og gav ikke støtte til moderate politiske aktører i Tsjetsjenia (som Maskhadov). Behovet for statsbygging i føderasjonen gjorde en rekonstruering av republikken vanskelig. Økt kriminalitet, korrupsjon og en svak tsjetsjensk sentralmakt var medvirkende faktorer. Sikkerhetssituasjonen ble slik gitt rom til å eskalere til nye former.

Identitetsutforming er ikke kun basert på utvelgelse og romantisering av en felles historisk fortid. I en fase hvor vilkårene for identiteten er flytende har konteksten stor påvirkningskraft. Typen av interaksjon blir en avgjørende faktor for utvelgelse av etniske markører i det instrumentelle perspektivet på etnisitet (se 3.2.2.). Mens den tsjetsjenske identiteten fastsatte seg og ble markant, var dette sterkt pådrevet av den første krigen. Krig forsterker den etniske identiteten.

Skapte tradisjoner brukes i nasjonsbyggende øyemed, men finnes også i religiøse kontekster og i andre kollektive identiteter. Utformingen av den tsjetsjenske identiteten ble påvirket av den formen krigen tok. Krigen i seg selv var altså ikke kun destabiliserende for det tsjetsjenske samfunnet, den også en trussel som krevde styrking og mobilisering av folket på et mer ekstremt nivå. Krigen påkrevde radikalisering som kunne legitimere videre kamp for selvstendighet.

Kapittel 5. Analyse

Religion, på lik linje med nasjonalisme, er en identitet som evner å effektivt mobilisere massene. I 1995 kom de første utenlandske *Jihad-krigere* til Tsjetsjenia for å støtte separatistene på bakgrunn av det religiøse fellesskapet. En strengere islam ble også tatt i bruk som et redskap for å tøyne den økte kriminaliteten og korrupsjonen som fulgte av krigen (Wilhelmsen 2005).

Islamiseringen av fjellfolket i Nord-Kaukasus fant sted i en periode mellom det 8. og 19. århundre. Ulike områder ble konvertert etterhvert, for eksempel ble ingusjene konvertert først i det 19. århundre. Dagestan er på den annen side en av republikkene i Russland som tidligst adopterte islam. På grunn av det kulturelle mangfoldet i Nord-Kaukasia fikk den lokale islam forskjellige uttrykk. Den ble blandet med lokale skikker, tradisjoner, og eldre religioner. Denne blandingen resulterte i en østlig og vestlig variant av islam i regionen, med Dagestan på den helt østlige siden, og Tsjerkessia på den vestlige. Det finnes også et skille mellom Sufi-brorskap (sufisme er en del av den islamske mystikken): Naqshbandiya-brorskapet og Qadiriya-brorskapet. Begge disse brorskapene finnes i Tsjetsjenia, mens Qadiriya er dominerende i Ingusjetia og Naqshbandiya er dominerende i Dagestan og Nord-Aserbajdsjan (Halbach 2001).

I den østlige delen, som var særlig preget av etnisk fragmentering, fikk islam en spesiell integreringsrolle. Det var de religiøse autoritetene som samlet fjellfolkene på tvers av stammene og etniske grenser, og slik ledet motstanden mot Det russiske imperiets kolonisering av regionen. Særlig kan man nevne imamen Sjamil fikk en legendarisk status som kaukasiernes religiøse og militære leder på 1800-tallet (Halbach 2001).

Imamen Sjamils figur ble romantisert og politisert via fokuset på islam i tsjetsjensk politikk, og via henvisninger til Den kaukasiske krig og den historiske rollen islam hadde i motstandsbevegelsen. Oppblomstringen av en politisert islam kan forklares med at politiske aktører i Tsjetsjenia i mellomkrigstiden brukte islam til å styrke sin egen posisjon. Denne posisjonen hadde de ervervet seg gjennom krigføring, og da krigen var slutt var det flere av disse «krigsherrene» som rivaliserte om makten (Wilhelmsen 2005).

5.2.6. Politiske mål

De tsjetsjenske nasjonalistene bevegde seg over til radikale islamister, men med noenlunde identisk politisk mål. De ønsket fortsatt selvstendighet fra Russland, skjønt på

Kapittel 5. Analyse

annen basis enn en nasjonalstat. Nye impulser og radikalisering endret det politiske målet til et ønske om en islamistisk stat. Akkurat som i den tsjetsjenske nasjonalismen inkluderte ikke dette kun Tsjetsjenia, men et ønske om å samle flere nord-kaukasiske folk. Movladi Udugov, en av de politiske lederskikkelsene etter krigen, etablerte unionen Den islamske orden i 1996. I 1997 startet Udugov opp bevegelsen Islamsk Nasjon. Særlig ønskelig var en tilknytning til Dagestan (Wilhelmsen 2005:38). Den tsjetsjenske nasjonalismen ble videreutviklet til å inneholde en nord-kaukasisk islamisme med mål om en islamistisk stat som omfatter Tsjetsjenia, Ingusjetia og Dagestan. Dette politiske målet knyttet opp mot *pan-islamisme*: en bevegelse med mål å forene alle muslimske land.

Dette politiske målet er mer et tsjetsjensk mål enn et reelt overnasjonalistisk mål. Mens nasjonalistiske bevegelser i Nord-Kaukasia hadde sitt høydepunkt rundt 1990 endret det politiske klimaet seg utover nittiårene. Konføderasjonen av kaukasiske fjellfolk mistet sin styrke da den ikke mobiliserte for å støtte Tsjetsjenerne i 1994. Krigen mot Tsjetsjenia (som radikalisererte tsjetsjenske nasjonalister) hadde ikke samme virkning på naborepublikkenes nasjonalistiske bevegelser som ikke hadde gjennomgått en krig. Forskjellene ble også sterkere mellom nord og sør i Tsjetsjenia, da gruppene i sør (Itsjkeria) hvor motstanden var sterkest, i større grad ble radikalisert (Halbach 2001).

De radikale separatistene er en splittet gruppe, hvor det finnes flere ledere med ulike ambisjoner og mål. For noen dreier det seg om et selvstendig Itsjkeria, hvor de bruker andre midler enn politiske for å nå dette målet. For andre igjen handler det om pan-islamistiske bevegelser. Felles for denne gruppen er at de tyr til voldsmidler mot sivilbefolkningen for å legge press på det politiske regimet i både Moskva, Grosnyj og andre (nabo-)republikker. Blant andre kan nevnes Sjamil Basajev som kjempet sammen med Aslan Maskhadov under den første krigen mot Russland. Før det deltok han og hans menn i kamper i Abkhasia mot Georgiske styrker. Gruppen hans var kjent som «Tsjetsjenske abkhasere» eller «Abkhazian Battalion». Basajev ble rapportert drept av russiske soldater i 2006. Etterfølgeren er Doku Umarov, som av media beskrives som lederen for den islamistiske bevegelsen i Nord-Kaukasia. Umarov tok på seg ansvaret for bombene på toget fra St. Petersburg til Moskva november 2009, metroen i Moskva mars 2010, og flyplassen Domodedovo januar 2011.

Tsjetsjenia stod ikke samlet som stat eller nasjon før eller under krigen. Det fantes ikke en klar administrativ struktur, og ikke monopol på, eller sentralisering av, makt. Følgende ble

Kapittel 5. Analyse

krigen kjempet av de ulike krigsherrere som hver hadde «sine» menn, og sin egen styrke. Det ble gjennomført valg, men den tsjetsjenske staten hadde ikke autoritet utover hovedstaden. Etter krigen ble befolkningen ytterligere fraksjonert. Den tsjetsjenske politiske elite var ikke samlet, og det nasjonale og statlige innholdet ikke fastbestemt.

5.3. Terrorisme og tsjetsjenifisering

5.3.1. «Siloviki»

5.3.2. Nasjonalisme og xenofobi

5.3.3. «Vertikal linje» og tsjetsjenifisering

5.3.4. Uformelle kanaler og personlige forbindelser

5.3.1. «Siloviki»

Putin ble valgt som statsminister under Jeltsin bare fire måneder før valget hvor Putin ble valgt til president. Putin var da den femte statsministeren på to år. De hyppige skiftene av statsministre hang sammen med den daværende maktkampen mellom presidenten og думаen. Presidentrollen krevde et sterkt styre som kunne gjenvinne den autoritære rollen i regjeringen og «ta tilbake» en stat fanget av private interesser. Dette inkluderte blant annet et behov for å få kontroll over maktstrukturene og gjenopprette hærens lojalitet til sentralmakten.

Putin ble omtalt som en såkalt *siloviki*. Siloviki er en betegnelse på mennesker fra maktstrukturene. Maktstrukturene er her definert som de ministeriene og institusjonene innen føderasjonen som har utøvende makt, og som har kommando over uniformert personell og/eller har sine egne militariserte eller bevæpnede konstellasjoner. Dette vil si blant annet forsvarsministeriet, justisministeriet, Den Føderale Sikkerhetstjenesten (FSB), og Innenriksministeriet (MVD).

Mennesker fra maktstrukturene var ironisk nok bak det feilede augustkuppet mot Gorbatsjov i 1991. Konteksten hadde nå endret seg, Russland var i en økonomisk krise i 1998, og statens kontroll var innskrenket. Nederlaget i krigen mot Tsjetsjenia, oligarkenes framsteg, økt korrupsjon og dalende støtte til Jeltsins politikk gjorde også sitt til at

Kapittel 5. Analyse

befolkningen var mer innstilt på å støtte en hardere linje.

Radikaliseringen av tsjetsjenske separatister utgjorde et sikkerhetsproblem for Russland, og for Nord-Kaukasia (se 4.4.2.). Dagestans politiske situasjon ble tilspisset av tsjetsjenske separatisters innvirkning. Dagestan har, i motsetning til Tsjetsjenia, ikke en tilnærmet etnisk homogen befolkning. Republikken består av fire dominerende etniske grupper. Støtte til eksterne nasjonalistiske bevegelser kan føre til interne splittelser i Dagestan. Sprengingen av boligblokker i 1999 gav grunnlag for nok en militær intervensjon i Tsjetsjenia. Så langt var ikke strategien endret fra i 1994.

Den andre krigen mot Tsjetsjenia fjernet noen av de politiske grupperingene i republikken, men satt ikke en effektiv stopper for terrorangrepene. Krigen utviklet seg til en katt-og-mus-jakt på separatister. Etter 2001 var «internasjonal terrorisme» et populært begrep som vanskeliggjorde eller umuliggjorde forhandlinger da krigen mot Tsjetsjenia nå ble referert til som «krig mot internasjonal terrorisme» og krig mot radikale muslimske bevegelser.

5.3.2. Nasjonalisme og xenofobi

Krigen mot Tsjetsjenia hadde skapt et miljø for radikalisering og politisering av islam. Forsterking av den tsjetsjenske identiteten reflekteres i en voksende russisk nasjonalisme. Russiske nasjonalistiske bevegelser har økt i omfang etter krigene mot Tsjetsjenia og særlig etter terrorangrepene. I tillegg til den interne prosessen med å finne en felles nasjonal identitet blir tsjetsjenerne identifisert utenfra og inn via blant annet internasjonale media og russisk politisk agenda. En russisk nasjonalistisk bevegelse blir underbygd av identifiseringen av tsjetsjenerne som terrorister.

Det er viktig å poengtere at selv om tsjetsjenske separatister uten tvil har vært ansvarlige for terroraksjoner i Moskva og Russland for øvrig, har ikke alle terrorhandlinger tilknytning til Tsjetsjenia. Det finnes utvilsomt andre grupperinger i Russland som tyr til vold for å fremme sin sak. Dette fører til en komplikasjon når det kommer til hvem som er ansvarlige for hva. Terroristgrupperinger vil for eksempel påberope seg ansvar for en handling ikke begått av dem, for å bygge opp et rykte og få oppmerksomhet. Tsjetsjenske separatister har blitt gjort til syndebukk av medier og politikere i Russland. Dette fører til at myndighetene lett kan skyldte på tsjetsjenske terrorister uten at det vil skape

Kapittel 5. Analyse

mistenksomhet. Det har vært tilfeller av eksplosjoner i boligblokker som skyldes gasslekkasjer, hvor media er rask ute med å gjette på tsjetsjensk terrorisme.

Den nasjonalistiske bevegelsen «Russland for russere» har vokst til å bli et sikkerhetsproblem for den russiske stat, med utvikling av ny-nazistiske bevegelser og xenofobi. Dette kan på sitt mest ekstreme føre til etnisk rensning i områder hvor etniske russere er den dominerende nasjon. Mer sannsynlig vil en utvikling av denne nasjonalismen sentreres rundt religion og mot islam. Dette følger av en systematisk stigmatisering av tsjetsjenere og muslimer. Putins alliering med George W. Bush i 2001 bygde opp under en holdning om at tsjetsjenerne var internasjonale terrorister på lik linje med muslimske terrorister fra Midt-Østen (Pain 2011).

Nasjonalistiske bevegelser på etnisk russisk side er en trussel mot statens sikkerhet i like stor grad som andre nasjonalistiske bevegelser. Kaufmann (2008) argumenterer for at denne forsterkingen av etnisitet gjør det umulig å føre en politisk linje på kryss av den etniske grensen. Dette fordi etniske kriger genererer et sikkerhetsdilemma. Eskalert mobilisering på hver side representerer en trussel for den andre parten, i et klassisk maktbalanseforhold. Når en slik situasjon først er etablert kan ikke krigen ende før sikkerhetsdilemmaet er løst ved at de rivaliserende partene er separert (Kaufmann 2008).

Kaufmann avviser at fredelige politiske grep kan ha en effekt på situasjonen eller løse den. Tiltak for å gjenopprette multi-etnisk sivilpolitikk; slik som deling av makt, institusjonell endring i staten og rekonstruksjon av identitet, kan ikke virke ettersom de ikke forandrer sikkerhetsdilemmaet. Etnisk frykt og hat som er forsterket av krig er særlig resistent mot endring.

5.3.3. «Vertikal linje» og tsjetsjenifisering

Når Putin kom til makten arvet han systemet fra Jeltsin. Et system uten institusjonaliserte kanaler for rekruttering, hvor det politiske regimet var sterkt personifisert og utøvende makt i regionene lå i guvernørens enevelde. «Putins vertikale linje» er tilnavnet på den politikk Putin gjennomførte i sin tid som president. Denne politiske linjen innebar å øke statens kontroll ved å redusere nivåene av liberty, og strukturere det politiske samfunn. Målet var å endre strukturene i maktkanalene slik at Kreml fikk mer oversikt og kontroll over de elitene som hadde oppstått under Jeltsin, og med dette øke sentralmaktens autoritet.

Kapittel 5. Analyse

De strukturelle endringene startet i 2000, og fikk kanskje særlig støtte etter terrorangrepet i Beslan i 2004 (se 4.4.2.). Putin arbeidet for å bygge opp staten som maktsentra og gjenoppbygge en sterk stat med makten sentrert på toppen i et hierarki. Hovedsetet i hierarkiet skulle befinne seg i Kreml, Moskva. Den vertikale linjen tok sikte på å hankses med de føderale subjektene, oligarkene, og restrukturering av den politiske og sivile sfære.

Staten fikk økt kontroll over de føderale subjektene via flere ledd. For det første ble det innført et nytt styringsnivå mellom føderale myndigheter og føderasjonssubjektene. Disse ble kalt de føderale kretsene. Hovedoppgaven deres er å passe på iverksettingen av føderalt lovverk i regionene, og at regionene ikke vedtar lover og regler i strid med hva som er besluttet på føderalt nivå.

Føderasjonsrådet, parlamentets andre kammer, ble også drastisk endret da guvernører ikke lenger kunne møte opp personlig i rådet, men måtte sende en representant (se 4.3.4.). Fra og med 2004 blir guvernørene heller ikke direkte valgt, men kandidater til guvernørvalgene blir utpekt av Kreml. Den regionale lovgivende forsamling må videre godkjenne guvernørkandidaten. Blir kandidaten ikke godkjent på andre forsøk kan presidenten av Russland oppløse forsamlingen og sette inn en fungerende guvernør.

Sentralmyndighetens utvelgelse av guvernører ble framstilt som en nødvendig respons på gisseltagningen i Beslan. Den administrative og regionale elite er nå avhengig av Kreml (sentralmakten). Separatistbevegelser i Russland generelt er dermed vanskeliggjort.

Disse strukturelle endringene gjør at Ramzan Kadyrov i praksis er Kremles (eller Putins) mann, samtidig som han i en viss grad kan legitimere sin posisjon som folkevalgt. Hans lojalitet blir et spørsmål, da han ikke står ansvarlig ovenfor sitt eget folk, men har Kreml å takke for sin posisjon. Kreml kan på sin side oppleve vansker med å fjerne Kadyrov, da han har fått roffeste i republikken og styrker sin posisjon (Goldman 2008).

Innsettelsen av en pro-russisk tsjetsjensk ledelse var et forsøk på å gjenopprette den autoritære makten i republikken. Strategien er den motsatte av fra mellomkrigstiden: Russland er i høyere grad involvert for å skape intern ro i republikken, og på sikt å eliminere den sikkerhetstrusselen Tsjetsjenia har vært i regionen. Under Kadyrov har situasjonen i Tsjetsjenia roet seg ned, på tross av stadige terrorangrep fra radikale

Kapittel 5. Analyse

grupperinger. Geriljaen får mindre oppslutning når republikkens økonomi gjenoppbygges. Kadyrov vendte seg mot gamle islamske tradisjoner i republikken og en gjenopprettelse av disse. Det økte fokuset på tradisjonell tsjetsjensk islam og sufisme står i opposisjon til wahabbisme og religiøs innflytelse fra utlandet. Dette kan fungere som en stopper for påvirkningskraften til eksempelvis Jihad-krigere (Vinatier 2008).

Det er likevel usikkert hvorvidt Kadyrov og hans gruppering kan sørge for indre fred i republikken dersom Kreml trekker seg ut og antar en holdning lik den som ble tatt etter den første krigen. Det er også et spørsmål om Kadyrovs regime kan sørge for varig fred, eller om det har nådd sine begrensninger hva angår å tilby en forbedring i interne forhold sammenlignet med mellomkrigstiden. På tross av sentralisering av makt og økt kontroll over republikken, har ikke den politiske ledelse i Tsjetsjenia monopol på makt eller institusjonalisert kontroll. Ulike grupperinger er fortsatt sentrale, som det viste seg i 2008 da tsjetsjenske styrker mobiliserte til støtte for Abkhasia (se.4.4.3.). Stadige utførelser av terrorangrep viser også til dette. Kadyrov mangler legitimitet for sin posisjon, og det er ikke utviklet et samarbeid mellom andre politiske grupperinger i republikken. Det mangler også institusjoner og kontrollmekanismer som beskytter befolkningen fra overgrep fra de med makt.

Tsjetsjenerne identifiserer seg som en nasjon, men det er fortsatt uklart hva nasjonen skal inneholde og i hvilken politisk retning den skal gå. På den ene siden leder Kadyov an til en republikk under Russland, hvor han åpner for en mulig gjenforening med Ingusjetia. Grupperingen med dette politiske formålet blir ofte referert til som «federalye». For det andre søker islamistene en islamsk stat som inkluderer andre muslimske land, og retter seg særlig mot Dagestan. Det er fortsatt gjenværende nasjonalistiske separatister som ønsker en nasjonalstat. Disse søker også til det overnasjonale, og kanskje særlig mot Konføderasjonen av kaukasiske fjellfolk.

5.3.4. Uformelle kanaler og personlige forbindelser

En innskrenking av liberty, og en sterkere sentralmakt, impliserer ikke et høyt nivå av stateness. Den «vertikale linjen» styrker det politiske sentrum, men det politiske sentrum er avhengig av lojalitetsbånd og personlige forbindelser. Staten selv er ikke sterk nok til å uavhengig kunne utføre sin politikk eller ivareta statens interesser, og kan dermed ikke fungere som støtte for den politiske elite. Tsjetsjenifiseringen demonstrerer denne

Kapittel 5. Analyse

problematikken. Ved å utnevne guvernører (i Tsjetsjenias tilfelle president) blir deler av styresmakten avpolitisert, og lener seg mot personlige forbindelser og uformelle avtaler. Den konstitusjonelle siden av staten ses kun på de lavere nivåer: for å bekrefte/legitimere den utnevnte lederen (Sakwa 2010).

Under Putin ble store deler av elitegruppene som var sentrale under Jeltsin fjernet fra den politiske sfære. Staten var ikke lenger «fanget» av private interesser, men det var det politiske sentrum og elitene der som hadde økt sin kapasitet, og ikke staten selv. Staten gikk inn for å ta tilbake de tidligere privatiserte bedriftene, og oligarkene arbeidet dermed for statlige bedrifter istedenfor å eie private bedrifter. Oligarkene som ikke dro fra landet ble på denne måten «stats-oligarker». Staten fikk et bedre grep over økonomien, og har særlig en dominant posisjon innen energisektoren. Likevel har forholdet mellom staten og store bedrifter basert seg på uformelle avtaler og regler. Denne uformelle strukturen skaper uklarhet om eierskap og ansvar, som igjen skaper grobunn for korrupsjon. Putin fikk kontroll over oligarkene, men samtidig ble systemet mindre gjennomsiktig (Saari og Pynnoniemi 2010).

Et større svart marked og ugjennomsiktighet i en turbulent region med konflikter åpner et vindu for tilgang på våpen og ressurser til fortsatt krigføring og terrorismeaktivitet. Uroligheter i regionen utvider de ulovlige handelskorridorene og øker/opprettholder nivået av vold. Kontroll av korrupsjon, uformelle kanaler og ikke minst kontroll over grensene mellom republikkene og statene i Kaukasia er særlig viktig for å øke sikkerheten i regionen, og for å bekjempe terrorisme (Closson 2008). Igjen ser vi hvordan et korrupt og uavhengig politi og innenriksstyrker kompliserer konflikthåndtering. Ikke bare blir det et spørsmål om konsekvens av direkte involvering, men også et spørsmål om tilrettelegging av forhold som opprettholder konflikter.

5.4. Politisk utvikling og konfliktutvikling

Demokratiseringen åpnet for nye politiske eliter, og en svakere stat ble avhengig av nye eliter i samfunnet. Blant disse nye elitene var regionale ledere. Regionalisering og liberalisering av økonomien styrket de regionale lederne, og Tsjetsjenia bygde opp sin selvstendighet. Dette skapte miljøet som gjorde det mulig å gjennomføre et separasjonskrav.

Den politiske elite i Russland var under Jeltsin-perioden kun én av flere elitegrupper. Den politiske elite var ikke den dominerende gruppen i statsapparatet, og det kan diskuteres om det fantes noe reelt hierarki. Statens lave nivåer av stateness førte til at staten ikke kunne håndheve lover og var «fanget» av private interesser. Dette skapte problemer med territoriell og økonomisk kontroll ikke bare i sentrum, men også i regionene.

Demokratiseringen i kombinasjon med statens lave nivåer av stateness kan ha bidratt til et miljø som åpnet for krigføring. Håndtering av det nasjonale spørsmål var ikke entydig. Mye tyder på at kombinasjonen av en svak stat, splittede maktpoler, og øvrige regionale forhold i Kaukasia var av høyere betydning for utbruddet av krig enn den tsjetsjenske nasjonalistiske bevegelsen i seg selv.

Statens manglet kapasitet da den ikke evnet å implementere sine politiske strategier. Dette vurderes som relevant i forhold til voldelighetene under krigene, voldeligheter som forsterket den nasjonale identiteten og bidro til en politisering av islam.

Den politiske elite ble innstrammet under Putin, og makten ble sentralisert. Færre politiske maktpoler muliggjorde en helhetlig og langsiktig politisk linje. Etter hvert som makten ble sentrert rundt færre politiske grupperinger i Kreml ble konflikten med Tsjetsjenia flyttet fra en militær sfære og over til en politisk sfære via tsjetsjenifiseringen. Samtidig er den politiske sfære sterkt personifisert. Tsjetsjenifiseringen er et uttrykk for lave nivåer av stateness da sentralmakten ikke kan støtte seg til det konstitusjonelle rammeverket, men støtter seg til personlige forbindelser og uformelle kanaler. I tillegg er tsjetsjenifiseringen et eksempel på hvordan sentralmakten har bygd seg selv opp, samtidig som fundamentale endringer i det politiske systemet er unngått (Snetkov 2011).

Under Jeltsin ble staten redusert via hurtig liberalisering og kapitalisering. Innføring av høye nivåer av liberty, i sammenheng med lave nivåer av stateness, førte til at samfunnet måtte styre seg selv. På bakgrunn av dette utviklet sentrale institusjoner en uavhengighet

Kapittel 5. Analyse

fra staten. Staten har fortsatt ikke gjenvunnet disse institusjonenes lojalitet eller gjort de avhengige av staten, på tross av en sentralisering av makt og reduserte nivåer av liberty.

Det kan argumenteres for at staten har ikke har monopol på makt, men at det er nøkkelpersoner innen maktstrukturene som har denne makten. Eksempelet med politiet viser til hvordan samfunnet og staten interagerer, og hvordan statlige funksjoner er blitt privatisert på en slik måte at staten ikke nødvendigvis er den øverste, eller eneste, autoritet. Dette viser til et behov for statsbygging som kan skape lojalitet nedover til befolkningen så vel som oppover til autoriteten.

Kapittel 5. Analyse

Kapittel 6. Avslutning

- 6.1. Oppgavens utførelse og funn
- 6.2. Manglende forklaringer
- 6.3. Selvstendighetserklæringer
- 6.4. Abkhasia
- 6.5. Videre utvikling i Tsjetsjeniakonflikten

Først i dette kapittelet ser jeg på oppgavens utførelse og effekten av den teori og de begreper jeg har brukt for å analysere caset. Deretter vil jeg se på videre forskningsspørsmål som oppgaven har ledet fram til.

6.1. Oppgavens utførelse og funn

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan den politiske utviklingen har påvirket konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia. Dette er sett i lys av teori om identitetspolitikk/nasjonalisme, og begrepene stateness og liberty.

Statens nivåer av stateness er blitt brukt til å fortolke statens respons på de høyere nivåene av liberty som ble innført i perioden 1989-1991. Riktignok måles nivåene av stateness og liberty enten mot eller fra en rettsstat. Det er ikke dermed sagt at dette vurderes som den retningen Russland burde gå i, eller om konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia vil bedres dersom høye nivåer av stateness og liberty oppnås. Fokuset på statsbygging, i forhold til en rettsstat, er kun for å vise til den politiske utviklingen og statsbyggingens/-reduksjonens påvirkning på konflikten. Ved å inkludere en innforstått sammenligning mellom en vestlig «moderne» stat og den russiske stat belyses komplikasjoner og effekter av implementering av vestlige ideer.

Drøftingen av liberaldemokratiet og rettstaten bidrar til å forklare den politiske omveltningen i perioden 1989-1991. Liberaldemokratiet krever en rettsstat, og rettstaten krever et minimumsnivå av stateness. I analysen er det vist til hvordan denne perioden påvirket og fortsatt påvirker den russiske politikken og staten, og derav også konflikthåndtering. Hadde ikke politikken i denne perioden rettet seg mot et demokrati og en økonomi basert på liberale ideer, ville den politiske utvikling sett annerledes ut både sentralt og regionalt.

Kapittel 6. Avslutning

Målet for oppgaven har vært å finne en årsaksforklaring på konfliktutviklingen mellom Russland og Tsjetsjenia. Årsaksforklaringen sikter til å beskrive sammenhengen mellom de hendelsene som har blitt analysert.

Årsaksforklaring:

Den politiske utviklingen var årsaken til regionalisering av økonomien og en redusert sentralmakt. Kombinert med lave nivåer av stateness åpnet dette for økt selvstendighet for republikkene. Tsjetsjenias selvstendighetserklæring var knyttet til oppløsningen av Sovjetunionen, og altså til disse politiske endringene. Konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia i nittiårene kan på denne måten tolkes som en konflikt mellom sentrum og periferi.

Nasjonalismen ble brukt som et instrument til å samle folket om et selvstendighetskrav, og til å gjennomføre dette kravet. De nasjonale ideene og kravene som underbygde det tsjetsjenske selvstendighetskravet tok utgangspunkt i en historisk konflikt mellom Russland og Tsjetsjenia, og spilte på primordiale verdier. Ved hjelp av Hobsbawms teorier om skapte tradisjoner er det blitt påpekt hvordan den tsjetsjenske nasjonalismen inneholdt nye, skapte tradisjoner.

Urolighetene i Tsjetsjenia i 1991-1994 kan forklares av statsreduksjonen og at tsjetsjenerne ikke var samlet som en nasjon i en nasjonalstat. Staten hadde ikke høye nok nivåer av stateness til å samle de politiske grupperingene og handle uavhengig av dem.

De nasjonale markørene identifiserte ikke etniske russere som fiender på tidspunktet for selvstendighetserklæringen. De skapte tradisjonene inkluderte tvert imot mye av arven fra tiden under Sovjetunionen, istedenfor å ta avstand til den. Etniske relasjoner kjennetegnet ikke konflikten ved dens start. De nasjonalistiske og overnasjonalistiske bevegelsene bidro imidlertid til videre utvikling da konflikten først var satt i gang.

Det var særlig etter den første krigen at konflikten utviklet seg i retning av en etnisk konflikt med religiøse undertoner. Identiteten ble forsterket av krigen, og islam ble politisert. Takket være en styrking av sentralmakten ble konfliktutviklingen bremsset ned, men staten har enda ikke klart å effektivt hankses med terroristene. Dette har ført til et dobbelt sikkerhetsproblem i Russland. For det første har Russland nå et problem med terrorisme,

Kapittel 6. Avslutning

som ikke kun er rettet mot etniske russere. For det andre har en høyreekstrem linje vokst fram i Russland, som på sin side er en reell trussel mot indre ro og orden. Særlig viktig er et fokus på denne utviklingen i de større byene hvor større samlinger av etniske grupper befinner seg. Muslimer er særlig utsatt for trakassering og vold, ikke kun fra sivile, men også fra statlig hold (eksempelvis politiet).

6.2. Manglende forklaringer

Et av formålene i oppgaven var å studere Russlands respons på separatistbevegelsen, ved bruk av variablene nasjonalisme og statsbygging, for å finne en årsaksforklaring. Det som kan oppleves som forvirrende er at analysen ikke kommer fram til den nasjonale (separatist-)bevegelsen som årsak til at Russland gikk til krig mot Tsjetsjenia i 1994. Dette stadiet av konflikten forklares i tillegg bare delvis av den politiske utviklingen.

Den politiske utviklingen kan hjelpe til å forstå klimaet som oppstod på tidspunktet for den første og andre krigen, ved å vurdere krig som en konsekvens av politisk splittelse regionalt og sentralt. Et fullstendig svar på hvorfor det ble valgt å bruke militærmakt i Tsjetsjenia, og hvorfor denne responsen kom først i 1994, er det likevel ikke mulighet for å gi et dekkende svar på ved hjelp av de variabler som er brukt i denne oppgaven.

Den tsjetsjenske (eller nord-kaukasiske over-) nasjonalistiske bevegelsen kan ha bidratt til denne responsen, men framstår ikke som alene å ha vært årsaken. Den manglende årsaksforklaringen på hendelsen impliserer dermed at andre faktorer enn den tsjetsjenske nasjonalistiske bevegelsen lå til grunn for utbruddet av krig.

Utviklingen av krigen, dens brutalitet, brudd på menneskerettigheter og omfang i tap av menneskeliv, kan derimot delvis forklares av nasjonalisme og statsbygging. For det første kan politisk utvikling forklare manglende kontroll over maktstrukturer. I tillegg kan egenskaper ved det post-kommunistiske russiske militæret regnes som faktorer for krigens lengde og omfang. I løpet av krigen ble separatistbevegelsen radikalisert, og ikke bekjempet. Identitetsskiller ble viktigere, og dette kan også hjelpe til å forstå lengden på krigen, og den videre utviklingen av konflikten.

Kapittel 6. Avslutning

6.3. Selvstendighetserklæringer

Tsjetsjenias selvstendighetserklæring forklares delvis av statsreduksjonen, og ikke av den nasjonalistiske bevegelsen. Det er ikke dermed sagt at statsreduksjonen alene forklarer selvstendighetserklæringen. Et spørsmål som framkommer av oppgaven er: Hvorfor erklærte ikke andre nord-kaukasiske nasjoner (på russisk territorium) selvstendighet? Hvorfor kom kun Tsjetsjenia (og Tatarstan) langt i sitt krav om selvstendighet? Hvilke variabler spilte inn? Var det ressurser, eller var det kontekstuelle forhold som lå til grunn?

Tsjetsjenia har ikke mange ulikhetstrekk fra andre autonome republikker i det tidligere RSFSR. Det framstår av de empiriske funnene at hovedskillet mellom Tsjetsjenia og andre autonome republikker i Russland (når det kommer til relasjoner til sentralmakten i Russland) kun lå i selvstendighetskravet og behandlingen av dette selvstendighetskravet.

Den sovjetiske nasjonsbyggingen inkluderte mange nasjonaliteter, ikke kun tsjetsjenerne. Republikken var ikke alene om å bli utsatt for massedepoterings under Stalin, og var heller ikke den etniske gruppen som fikk hardest medfart under imperialismen og Sovjetunionen. Blant annet kan det nevnes at antisemittismen stod sterkt i imperiet, og undertrykkelsen av jødene var særlig hard under oppblomstringen av den russiske nasjonalismen på slutten av 1800-tallet. Tsjetsjenerne var ikke heller ikke de eneste til å bli innlemmet i det russiske imperiet med makt. De var med andre ord ikke den eneste befolkningsgruppen med denne historiske bakgrunnen, og kan ikke påståes å ha et mer legitimt krav på selvstendighet enn andre nasjonale minoriteter i Russland som opplevde den samme behandlingen, og gjennomgikk de samme prosessene.

Det som derimot later til å skille Tsjetsjenia ut var dets tidligere gode alliansebånd med naborepublikkene og sterke overnasjonale identitetsfølelser. I tillegg er og var befolkningen i Tsjetsjenia, i motsetning til eksempelvis Dagestan, relativt homogen. Rundt tyve prosent var russere, men de fleste av disse dro fra republikken tidlig på nittitallet. I motsetning til Ingusjetia hadde Tsjetsjenia heller ikke irredenta-konflikter eller andre territorielle/etniske konflikter (dersom man ser på konflikten med Russland som en konflikt mellom sentrum-periferi).

Noe som ville vært interessant å se på videre i denne sammenheng er hvilke faktorer som gjorde at akkurat Tsjetsjenia erklærte selvstendighet, og ikke eksempelvis Ingusjetia eller

Kapittel 6. Avslutning

Dagestan. Var kombinasjonen av relativt homogen befolkning og fredelige forhold til nabo-republikker (interne og eksterne forhold) avgjørende?

Dersom vi tar utgangspunkt i at den tsjetsjenske nasjonalismen ikke var årsaken til selvstendighetserklæringen, og at konflikten sentrum-periferi var avgjørende, kan vi formulere følgende hypotese:

Tsjetsjenias selvstendighetserklæring i 1991 var en følge av a) en svak sentralmakt, b) en homogen befolkning, og c) ingen territorielle/etniske konfliktlinjer.

Uten disse betingelsene ville ikke Tsjetsjenia erklært selvstendighet. Dersom hypotesen stemmer kan man forvente at de andre nord-kaukasiske republikkene vil følge i samme fotspor som Tsjetsjenia dersom de interne og eksterne forhold blir lik de i Tsjetsjenia i 1991. Betingelsen er at Russlands sentralmakt svekkes til samme nivå som tidlig i 1990-årene. Ettersom Russlands sentralmakt har blitt styrket under Putins er det ikke sannsynlig, ifølge hypotesen, at andre republikker vil følge i Tsjetsjenias fotspor. Skulle sentralmakten derimot svekkes, uten at statens nivåer av stateness er økt, vil det derimot oppstå en situasjon hvor flere republikker får muligheten til å erklære selvstendighet.

Et interessant prosjekt for videre forskning, og for å teste hypotesen, er å kartlegge interne og eksterne forhold i de øvrige republikkene i Kaukasia. Dette for å finne ulikhetene og/eller likhetene mellom de republikkene som søkte selvstendighet (Tsjetsjenia, Sør-Ossetia, Abkhasia, Nagorno-Karabakh) og de som ikke gjorde det (Ingusjetia, Nord-Ossetia-Alania, Dagestan, Adygia, Karatsjajevo-Tsjerkessia, Kabardino-Balkaria, Adsjaria og Nakhitsjevan).

En sammenligning mellom kaukasiske områder og republikker vurderes å være mer hensiktsmessig enn en sammenligning mellom Tsjetsjenia og Tatarstan (de eneste to republikkene på russisk territorium som erklærte selvstendighet). Dette er fordi Tsjetsjenia og andre kaukasiske områder deler flere fellestrekk. Blant annet deler de samme geopolitiske og historiske kontekst. Et felles overnasjonalt identitetsnivå fører i tillegg til at hendelser i regionen har ringeffekter hos flere av de kaukasiske etnisitetene og nasjonalitetene. Republikkene i regionen er dermed svært vanskelige å studere separat.

Kapittel 6. Avslutning

6.4. Abkhasia

Selve konfliktforløpet endret seg da Russland gikk til krig mot Tsjetsjenia. Politisk utvikling hjelper oss ikke med å forstå hvorfor Russland støttet den nasjonalistiske bevegelsen i Abkhasia, og ikke i Tsjetsjenia. Oppgaven har ikke vært rettet mot en formålsforklaring, og det politiske grunnlaget for hvorfor Russland gikk til krig mot Tsjetsjenia er altså ikke studert. Denne krigen åpner imidlertid for et meget interessant spørsmål, nemlig hvorfor Russland støttet den abkhasiske separatistbevegelsen i 1992-93.

Dersom målet med krigen i Tsjetsjenia var å knuse den (over)nasjonale separatistbevegelsen, virker det som et pussig strategisk valg at Russland tok side med Abkhasia i 1992, (hvor hovedkvarteret til Konføderasjonen av kaukasiske fjellfolk den gang lå). Nettopp dette faktum er likevel antydning av årsaksforklaringen som viser til at andre faktorer enn den tsjetsjenske nasjonalistiske bevegelsen lå til grunn for konflikten mellom Russland og Tsjetsjenia. Ergo kan vi utelukke at abkhasernes tilknytning til tsjetsjenerne på det overnasjonale nivå hadde påvirkning på den politiske beslutningsprosessen.

En studie av hvorfor Russland støttet abkhaserne i 92-93 kan gi ledetråder til hvilke variabler som var av betydning. Det ville også vært interessant å se om de samme variablene spilte inn på den politiske situasjonen i 2008, hvor Russland igjen støttet abkhaserne.

Tsjetsjenia vant den første krigen mot Russland, men opplevde store problemer med å bygge seg opp igjen som stat i mellomkrigstiden. Ikke minst var det problemer med å samle nasjonen om ett politisk mål. Basert på de kontekstuelle forholdene, og hypotesen i del 6.3., kan vi identifisere flere mulige variabler for en suksessfull separatiststat:

- Et tradisjonelt hjemland under intern kontroll
- Historisk fellesskap
- Relativt etnisk homogen befolkning
- Få, eller ingen, konflikter utad
- Fungerende økonomi innad

En interessant sammenligning her ville vært mellom Tsjetsjenia i perioden 1996- 1999 og

Kapittel 6. Avslutning

Abkhasia i perioden 2008- 2012. Ved en slik sammenligning ville man kunne bekrefte/avkrefte hvilke variabler som er nødvendige for en fungerende separatiststat. Eventuelt kunne en slik sammenligning belyse Abkhasias muligheter for å lykkes som uavhengig republikk.

6.5. Videre utvikling i Tsjetsjenikonflikten

Under Medvedjev ble det igangsatt reformering av det politiske og sivile samfunn. Det gjenstår å se om det russiske samfunn og politiske styresett lar seg justere via reformer. Noe som blir interessant å se videre er om reformer fra statlig hold evner omforme russiske institusjoner. Eller er effekten av reformer prisgitt politiske forbindelser og uformelle kanaler?

Blant andre reformer fins en større militærreform. Denne ble satt i gang i 2008, etter krigen mot Georgia hvor det ble tydelig at det russiske militæret trengte en oppdatering. Det post-sovjetiske russiske militæret kjennetegnes av å være foreldet, dedovsjtsjina, mangel på moral og disiplin, manglende samarbeid, og lavt nivå av respekt for menneskeliv. Dette i kontrast til den tillitten militæret hadde i befolkningen under kommunisttiden. Et interessant tema for videre forskning ville være å studere det russiske militæret nærmere i forhold til dets evne til å håndtere konflikter. På hvilke måter vil strukturering av et forsvarsverk påvirke dets funksjonalitet? Kan indre struktur gjøre en konfliktsituasjon verre, eller forbedre den?

Ikke minst, ved å studere om statlige reformer har en effekt kan man også måle hvorvidt den russiske staten har a) statlig kontroll over hæren (i motsetning til å være avhengig av nøkkelpersoner i sentralmakten), og b) evne til å tilpasse seg utviklingen av samfunnet og håndtere de nye oppgavene den pålegges.

Det politiske klimaet er endret siden Putins første tid som president. Både Jeltsin og Putin (i hans første tid som president) kunne avsette statsministre slik det passet dem.

Medvedjev hadde på sin side neppe den samme muligheten. I et system hvor personlige forbindelser gjelder over konstitusjonelle rammeverk var Medvedjev i en mindre sikker posisjon. Mens Putin satt som statsminister ble denne rollen økt i styrke og betydning. Putin tok med seg sin personkult til rollen som statsminister, og via dette er det muligheter

Kapittel 6. Avslutning

for at framtidige statsministre også vil nyte en sterkere posisjon, da Putin har opparbeidet denne stillingen.

Dersom en slik endring av rollen til presidenten og statsministeren har blitt institusjonalisert vil ikke framtidige presidenter kunne yte mere makt enn det rollen nå har blitt lagt opp til. Det vil si at dersom presidentrollen under Medvedev ble institusjonalisert, vil ikke Putin kunne sitte i den samme rollen som i sine første åtte år som president. Dette uavhengig av hans personlige forbindelser og støttespillere. Når en rolle først er blitt institusjonalisert er den vanskelig å endre.

En todelt maktfordeling mellom president og statsminister kan ha konsekvenser for Tsjetsjenia. På den ene siden vil en slik fordeling i sentralmakten åpne for at minst én av Putins støttespillere, eller Putin selv, kan holde den samme politiske linje jevnt og trutt. Dette har en stabiliserende effekt, da sentralmakten ikke svekkes, skjønt den begrenses noe. Begrensningene for presidentrollen kan føre til en mer moderat politisk linje.

På den andre siden kan en institusjonalisering på dette punktet lede til betydelige problemer for utvikling av politikken, dersom den politiske linje viser seg å være resistent mot endringer. Innstrammingen av makt til Kreml er stabiliserende i den grad dette er en del av en større prosess for å kontrollere samfunnet. Å stanse den politiske utviklingen på dette punktet kan derimot lede til misnøye og demonstrasjoner, som sett før valget i mars 2012.

Noe som kan være et tegn på stagnering er at terrorhandlingene nå virker å være mer «akseptert» av det politiske sentrum. Terroraktiviteten er ikke roet ned siden 1999, og angrepene er hyppige. Åtte år med tsjetsjenifisering og seks år under Kadyrov har ikke ført til nedtrapping av terroraktivitet fra radikale separatister. Enten finner antiterrorpolitikken sted bak lukkede dører, eller så satser Kreml på at terrorhandlingene vil dø ut av seg selv. Drap på journalister som dekker konflikten, og statlig sensurering av media, kan tyde på det sistnevnte alternativet.

Russland og Tsjetsjenia er ikke politisk adskilte enheter, på tross av at Tsjetsjenia nyter en stor grad av autonomi. Massedemonstrasjoner mot Putin i Moskva kan fort bety demonstrasjoner mot Kadyrov i Groznyj. Da de politiske grupperingene og radikale

Kapittel 6. Avslutning

separatistene ikke er stabilisert, kan slike store politiske demonstrasjoner lede til økte nivåer av vold. Ikke bare mot maktsentrum, men også internt mot ulike grupperinger i Tsjetsjenia, ala situasjonen i 1991-1993. Den sterke sentralmakten forhindrer per dags dato en slik situasjon, men denne typen kontroll er ikke en permanent løsning. Dette fordi sentralmakten er for avhengig av personlige forbindelser og uformelle kanaler, og er sådan utsatt for maktpolitiske spill.

Et annet alternativ er en omstrukturering, og oppbygging, av den tsjetsjenske staten for å øke nivåene av stateness (om ikke «stat», så styrking av republikkens sentralmakt på et konstitusjonelt nivå). Staten som institusjon har en samlende egenskap og er i utgangspunktet sekulær og etnisk nøytral. En sterk tsjetsjensk stat vil ha større mulighet til å håndtere de interne konfliktene på sikt, enn en personifisert makt avhengig av allianser. Det er usannsynlig at strukturelle endringer kan finne sted på regionalt nivå, med mindre de samme endringene skjer på sentralt hold. Det vil si at Tsjetsjenia er avhengig av statsbygging og politiske endringer i Russland og Kreml for å kunne utvikle seg videre.

Kapittel 6. Avslutning

Litteraturliste

Baert, Patrick (2005). *Philosophy of the Social Sciences*, Polity Press.

Cappelli, Ottorino (2008). «Pre-Modern State-Building in Post-Sovjet Russia», *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 24: 4, 531-572. Hentet fra <http://dx.doi.org/10.1080/13523270802510487>

Cheterian, Vicken (2001). «Little Wars and a Great Game: Local Conflicts and International Competition in the Caucasus». *Swiss Peace Foundation, Institute for Conflict Resolution*, Working paper 32.

Closson, Stacy (2008). "The North Caucasus after the Georgia-Russia Conflict". *Russian Analytical Digest*, 51, 4. desember. Hentet fra www.res.ethz.ch/analysis/rad

Di Leo, Rita (1993). The Former USSR in Search of New Rules. I Stephen White, Rita Di Leo, Ottorino Cappelli (red.), *The Soviet Transition: From Gorbachev to Yeltsin*. Frank Cass & Co. Ltd.

Dryzek, John S. og Patrick Dunleavy (2009). *Theories of the Democratic State*. Palgrave Macmillan.

EGGE, Åsmund (2002). *Fra Alexander II til Boris Jeltsin*. 4. opplag. Oslo: Universitetsforlaget.

George, Alexander L. og Andrew Bennett (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Belfer Center for Science and International Affairs.

Gogin, Sergei (2011). «Teaching Religion in Ulyanovsk's Public Schools». *Russian Analytical Digest*, 103, 18. oktober. Hentet fra www.res.ethz.ch/analysis/rad

Goldman, Marshall I. (2009). «It's Not Easy Being An Oligarch». *Russian Analytical Digest*,

Litteraturliste

63, 7. juli. Hentet fra www.res.ethz.ch/analysis/rad

Grannes, Alf, og Daniel Heradstveit (1994). *Etnisk nasjonalisme*. Otta: Tano AS, Engers Boktrykkeri AS.

Halbach, Uwe (2001). «Islam in the North Caucasus». *Archives de sciences sociales des religions*, 115, 93-110. Hentet fra <http://assr.revues.org/18403>

Hayden, William (2000). «Seeds of unrest: The Political Genesis of the Conflict in Chechnya (1990-1994)». *The Fletcher Forum of World Affairs*, 24, 49-71. Hentet fra <http://heinonline.org>

Hobsbawm, Eric, og Terence Ranger (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.

Hønneland, Geir og Jørgen Holten Jørgensen, (2006). *Moderne Russisk Politikk, En innføring i Ruslands politiske system*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Kaufmann, Chaim (2008). «Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars». I R. K. Betts (red.): *Conflict After the Cold War, Arguments on Causes of War and Peace*. 3. utgave. Pearson Education, Inc.

Kommisrud, Arne (2009). *Historical Socialology, A Rokkanian Approach to Eastern European Development*. Lexington Books.

Kosals, Leonid (2010). «Police in Russia: Reform or Business Restructuring?». *Russian Analytical Digest*, 84, 19. oktober. Hentet fra www.res.ethz.ch/analysis/rad

Legvold, Robert (2007). *Russian Foreign Policy in the 21st Century & the Shadow of the Past*. Columbia University Press.

Mansfield, Edward D. og Jack Snyder (2008). «Democratization and War». I R. K. Betts (red.): *Conflict After the Cold War, Arguments on Causes of War and Peace*, 3. utgave. Pearson Education, Inc.

Litteraturliste

Marples, David R. (2004). *The Collapse of the Soviet Union 1985-1991*, Pearson Education Limited.

Martin, Terry (2001). *The Affirmative Action Empire, Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923-1939*, Cornell University Press.

McCauley, Martin (1995). *The Khrushchev Era, 1953-1964*. Longman Group Limited.

Mjøset, Lars, (2009). «The Contextualist Approach to Social Science Methodology». I David Byrne og Charles C Ragin (red.): *The SAGE Handbook of Case-Based Methods*. SAGE Publications Ltd.

Pain, Emil (2011). "Events in Moscow 11th December 2010: Political Crisis". *Russian Analytical Digest*, 93, 10. mars. Hentet fra www.res.ethz.ch/analysis/rad

Saari, Sinikukka og Katri Pynnoniemi (2010). «Medvedjev's take on the power vertical». *The Finnish Institute of International Affairs*, Briefing paper 51, 28. januar. Hentet fra www.fiia.fi

Sakwa, Richard (2010). "The revenge of the Caucasus: Chechenization and the dual state in Russia". *Nationalities papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 38, 5, 601-622. Hentet fra <http://dx.doi.org/10.1080/00905992.2010.498468>

Smith, Anthony D. (1998). *Nationalism and Modernism*. Routledge.

Smith, Anthony D. (1991). *National Identity*. Penguin Books.

Smith, Anthony D. (1986). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.

Snetkov, Aglaya (2011). «From an Existential Threat to a Security Risk and a Conceptual Impasse: Terrorism in Russia». *Russian Analytical Digest*, 93, 10. mars. Hentet fra www.res.ethz.ch/analysis/rad

Vinatier, Laurent (2008). "War and Peace in Chechnya: The Role of Ramzan Kadyrov".

Litteraturliste

Russian Analytical Digest, 51, 4. desember. Hentet fra www.res.ethz.ch/analysis/rad

Ware, Richard (1998). «Democracy in Russia». *House of Commons Library*. Research paper 98/89, 7.

Wendt, Alexander (2008). «Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics». I R. K. Betts (red.): *Conflict After the Cold War, Arguments on Causes of War and Peace*. 3. utgave. Pearson Education, Inc.

Wilhelmsen, Julie (2005). «Between a rock and a hard place: The Islamisation of the Chechen Separatist Movement». *Europe-Asia Studies*, 57: 1, 35-59.

Østerud, Øystein (2005). *Statsvitenskap, Innføring i politisk analyse*. 3. utgave. Universitetsforlaget.

Østerud, Øystein (1997). «Stat og nasjon i utakt». I Å. Birkeland (red.): *Den Moderne Staten*, Oslo: Pax.

Appendiks

Liste over regjeringstid, tsarer og tsarinaer

Peter I -den store	1682-1725
Katarina I	1725-1727
Peter II	1727-1730
Anna	1730-1740
Ivan VI	1740-1741
Elisabeth	1741-1761
Peter III	1761-1762
Katarina II -den store	1762-1796
Paul	1796-1801
Alexander I	1801-1825
Nikolaj I	1825-1855
Alexander II	1855-1881
Alexander III	1881-1894
Nikolaj II	1894-1917

Liste over regjeringstid, partiledere i Det Sovjetiske Kommunistpartiet

Vladimir Lenin	1917-1924
Josef Stalin	(1922) 1924-1953
Nikita Khrusjtsjov	1953 (1957)-1964
Leonid Brezjnev	(1966) 1977-1982
Mikhail Gorbatsjov	1985-1991